

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

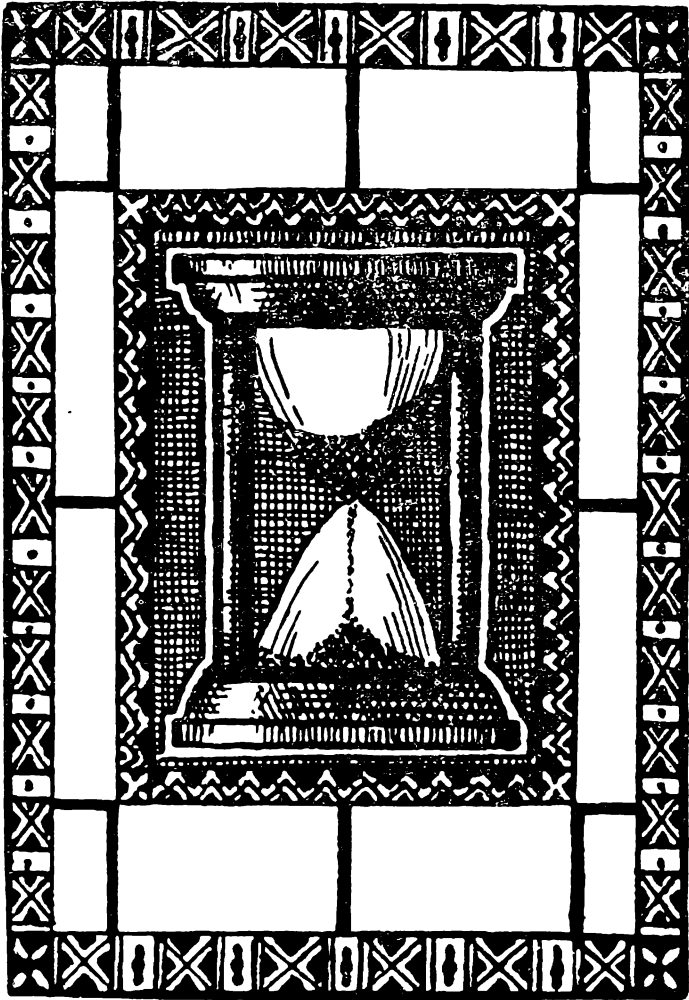
**ASSENSBY-
BOG**

**◀RIDS I ANLEDNING AF BYENS
400 AARSJUBILÆUM**

AF

KR. ROSTED.

Staa op af Graven, du Slegt, som dode .
Ingemann.

- - TITELBLAD OG VIGNET TEGNET AF - -
ALB. HØWINGHOFF-PETERSEN, KOLDING.
TRYKT I ASSENS AMTS AVIS' BOGTRYKKERI.

Forord.

I Anledning af Assens 400 Aars Jubilæum har undertegnede samlet forskellige Ting, der kan bidrage til at kaste Lys over Byen og dens Forhold indtil Jubilæums dagen den 25. November. — Det er ikke en historisk Beretning spækket med mange Breve og Aktstykker, men en Artikelserie paa ca. 40 Avisartikler skrevet af Journalister. Til Hjælp har jeg haft de to Kolleger i København *Ole Bang* og *Lauritz Maaloe* — et Afsnit „Fra min Barndoms By“ skyldes sidstnævnte alene.

Det bliver altid nævnt, at Assens Arkiv er ranet af Svenskerne; dette er rigtigt nok. Men naar undtages det „Hul“, der derved er blevet, er der næppe en By, hvorom der er berettet saa meget, som netop Assens.

Alt, hvad der berettes i „Trap“ eller andre let tilgængelige Værker er forbigaaet i disse Artikler; her er i Reglen kun medta-

get hidtil utrykte Ting, og Hensigten har nærmest været at give Folkelivsbilleder, hvorfor Skildringen er fyldigst jo stærkere vi nærmer os Nutiden. Foruden de Kilder, der angives efterhaanden, er bl. a. benyttet „Samlinger til Fyns Historier“, „Danmarks Riges Historie“, „Danske Magazin“, „Nyeste Skilderie af København“, „Fra Arkiv og Museum“, „Kirkehistoriske Samlinger“ og „Chr. IV egenhændige Breve“ og mange flere samt selvfølgelig Arkiverne. Foruden de to nævnte Medarbejdere skylder jeg at takke min gamle Lærer, *Poul Bjerre*, Askov, for Vejledning og Laan af Kildeskrifter fra Askov Bogsamling.

Kommer den Tid, da Svenskerne giver det ranede Arkiv tilbage og Assens faar sin Historieskriver, da kan der laves et stort og interessant Værk om Assens. Jeg skylder at tilføje, at naar

jeg ikke har omtalt Assens sen allerede for nogle Aar siden
Havn, der har spillet saa stor en har udgivet dens Historie.
Rolle for Assens Tilværelse, saa Assens, i Juli 1924.
er det fordi, Havnefoged *Jacob-*

Kr. Rosted.

Begyndelsen.

For 5000 Aar siden kom der paa en „Vindfælde“, en Træstamme, der af Stormen var blæst omkuld, et Par Mennesker sejlede over Bugten og drev i Land paa det Sted, der nu hedder Assens. De gravede sig Huler, fældede Dyr, som de fangede i Snarer, lavet af stærke Vidiekviste og levede som den Tids Mennesker levede, og hvorom Stenalderfundene fortæller, fra Haanden og i Munden. Det ligger saa nær at anlage, at netop Assens har været det første Sted paa Øerne, som er betraadt af Menneskefod, thi de senere Aars Begivenheder har bragt Vidnesbyrd om, at naar Krigsfangerne fra den store Verdenskrig gav sig Skæbnen i Vold og lod sig drive ud i Beltet ombord i et Dejgtrug, en Vognfading eller paa et Par Træstammer, saa bragte Strøm og Vind dem til Assens. Det samme er naturligvis sket for Tusinder af Aar siden.

Stenalderindustriens første Fremskridt var Menneskenes Opfindelse med Hensyn til Baades Til-dannelse ved at udhule Træstammer. I Løbet af et Par Hun-

drede Aar har disse Kystbeboere saa opdaget, at disse Baade kunde drives fremad i bestemt Retning ved Hjælp af Grene, og dermed var „Samkvem“ mellem Landene begyndt.

Det indre Land var dækket med Skov, og derind vovede vore Forfædre sig nødig, dels fordi de firbenede Medskabninger, som dér fandtes, var fjendtligt stemt overfor de tobenede, og der har allerede den Gang været noget i Mennesket, der tilhviskede det, om Kræfter der kunde gøre dem Fortræd og Kræfter der kunde hjælpe, og de ansaa de sorte, lælte Skove, hvor ingen Lystraale kunde trænge igennem, det tætte Løv, for yndede Opholdssteder for alt det, der kunde gøre Mennesket Fortræd. Hvor disse første „Danske“ har placeret deres gode Aander, ved vi ikke noget om endnu.

Men Fartøjerne muliggjorde en stærkere Bevægelse langs Kysterne og Røverier mellem disse sinna Folkesamfund, som grupperede sig ved Kysterne om et Udløb af fersk Vand gjorde det nødvendigt — eller førte med sig, at de forskellige Lejrsteder fik

en Betegnelse, som senere blev til et Navn. Det første Navn paa et bestemt Sted i den senere kaldte fynske Øgruppe — ja, maaske i det Danmark, der ligger norden for Als, blev Navnet „Aaens Udløb“. — Det blev ikke udtalt med saa mange Bogstaver som nu, men kun os — „O“ er Aaen, „s“ er dens Udløb. — Der har vi Begyndelsen til Assens. Senere er o bleven udtalt med aaben Gane-lyd og efter nogle Hundrede Aars Forløb har Stednavnet faaet en nøjagtigere Adresse, idet „Næs“ er kommen til — Næs er et small Stykke Land, der skyder sig ud i Vandet. Saa Adressen har været as ved næs, Aaens Udløb ved Næs, og Bynavnet „Asnæs“ er dannet. — Under dette Navn har Assens vokset sig op gennem et Par Tusinde Aar og hed saaledes, da den for et Tusind Aar siden blev til Købstad.

Der gik Tusinder af Aar, inden de første Nomade-Folk vovede sig længere ind i Landet, og naar man har villet udlede Assens fra Asagothernes Indvandring, saa er det helt forkert. Forinden Asagotherne gjorde Landet til deres, var det befolket af Herthafolket, som havde fortrængt de første Kystboere. — Dette Folk trængte et Par Mil længere ind i Landet og havde deres hellige Bjerg, Herthabjerg, som nu kaldes Ertebjerg.

Forst efter at disse var afløst

af Asagotherne, fra hvem Navne som Frøbjerg, Frejas Bjerg, og Odense stammer, nærmer vi os den nyere Sagtid, der snart efter, takket være Stenalderfundene, gaar over i den historiske Tid.

Den historiske Tidsalder viser sig derved, at Runestenene begynder at tale om Stormænd og deres Bedrifter. Paa den Tid har Assens ikke spillet nogen stor Rolle, udover at det var Færgested. Landegrænsen laa langt sydligere — ved Slesvig og deromkring, men deraf skal man ikke slutte, at det var fredelige Forhold. Det var det langtfra. Kystbyerne var stadig udsatte for Plyndringer af Sørovere og Ugerningsmænd, der kom søværts fra.

De mange Smaakonger bekriegede hinanden, og selv efter at Landet var samlet til et Rige, vedblev Borgerkrigene, og Assens har som andre Kystbyer ligget og ventet paa bedre Tider. Den ældste Inddeling, vi kender, er Herredsinddeling. Heer betyder i den Tid — Aar 1000--1100 — en Afdeling. Herrederne skulde stille 100 Mand i Leding, naar Krigsøversten bød til Kamp, og Baag Herred blev en Enhed for sig og har rimeligvis dengang udgjort 100 Gaarde, der hver skulde møde med en Mand.

Da Kristendommen nu kom med sin Omvæltning baade i ydre Henseende og i Tænkmaa-

de, kom der igen et Opsving for Byerne. — Det var særlig Købmændene, som paa deres Købmandsfærd var kommen i Berøring med kristne Købmænd, der lod sig døbe. Men denne Opgang varede kun kort for de sydlige Byers Vedkommende. For nu kom der en Tid, hvor Venderne foretog deres Plyndringstog til Landet, og her har Syd- og Vestfyn maattet ofre. — En Trediedel af Landet laa øde, og Fyn var saa folketomt, som det aldrig har været siden. — Borgerkrig sønderled Folket indadtil og Sørovære ud ad til. Da sejrede Valdemar paa Grathe Hede den 23. Oktober 1157, og dermed blev han mægtig til at kunne optage Kampen mod de vendiske Hedeninger, og længe varede det ikke, før Kampen førtes i deres eget Land.

Assens som Købstad.

Fra hvilket Aar, Assens Privilegium som Købstad skriver sig, er ikke oplyst. Under Svenskekrigen forsvandt Byens Arkiv, og Svenskerne vil ikke give Slip paa Tyvekosterne, som findes i Malmø, uden stor Betaling. Naar Assens i Aar kan fejre sit 400 Aars Jubilæum, saa er det for den sidste Stadfæstelse af Privilegierne, for Købstadprivilegier har eksisteret længe før.

Kong Valdemar toges til Fange paa Lyø 1223, og den 4. Juli 1224

indgik Kongen Forlig med Ty skerne om en stor Losesum. Dette gav Anledning til, at Assens nævnes officielt. Før at skaffe de mange Penge til Udløsning af Kong Valdemar maatte der paa lignede nye Skatter, og Kongen lod affatte en Jordebog 1231, hvor Byerne og deres Skattepligt optegnes. Paa dette Tidspunkt ser det ud til, at Odense og Assens er lige store, idet de begge afkræves en Skat paa 150 Mark og betydelig mere end de andre fynske Byer. I Jordebogen hedder det om Assens:

*Bokshæreth Seruicium iij
noctium Assnes cum allnenciis
suis ** nr auri ualet Syaluær-
stath *** nr auri ualet.*

Fra denne Tid modtager Kongen ogsaa Færgepenge af Færgeriet mellem Assens—Aarøesund og fra denne Tid stammer Navnet Algade, som betyder Hovedgade. At Byen dengang har haft en Hovedgade, tyder da paa, at den allerede dengang har haft Købstadsrettigheder.

I 1305 udstedte Erik Menved Svendborgs Privilegier fra sin Residens i Assens, det er da ganske naturligt, at Assens den Gang har været en betydelig By med Købstadsrettigheder. — Det, at Dronning Margrethe i 1396 mødtes her med de holstenske Grever for at slutte Forbund mod Mecklenborgerne tyder ogsaa paa,

at Assens har været Købstad den Gang. Det er hævet over enhver Tvivl, at Assens den Gang var den By, der havde livligst Forbindelse med Tyskland.

I 1443 er der udstedt et Dokument, der stadfæster tidligere Rettigheder for Assens By, og deri udtales bl. a. „at Gæst maa ej købslaa med anden Gæst eller med Bønder, men ene med Borgere som i Byen er“, og Rettighederne skal være, at der ikke maa drives nogen som helst Handel af Bønder eller andre i to Mils Afstand fra Byen. Alle Varer skal føres ind til Byen og først tilbydes Borgerne, før der handles med andre. Det var det første Skridt paa Læbæltets Omraade, og at det vakte Misbilligelse hos Bønderne, der dengang solgte baade Humle og Miod til fremmede Opkøbere, siger sig selv. — Men der skulde komme mere siden, som var godt egnet, og vel skikket til at sætte Bønderne op mod Købstæderne. Byerne var Kongernes bedste Skatteobjekter, og derfor skulde de hjælpes fremad og styrkes i alle Maader, mange Gange kneb det endda for dem, og det gik op og ned med Vekslen mellem Velstand og Fattigdom. Til Sammenligning med de andre Byer kan anføres, at Privilegierne for Odense gjaldt 4 Mil. Odense havde allerede den Gang begyndt at gaa udenom Assens trods Assens gode Beliggen-

hed ved Hovedvejen til Tyskland. Vi ser det af Skattekendskrivningen. I Kong Hans' Tid maatte Assens betale 100 Mk. i Skat men Odense 300 Mk. Paa Kong Hans Tid tog Agerbruget Opsving, medens Købmandsstanden led noget Afbræk i sin Handel, der meldes saaledes om, at der fra Fyn i 1497 udførtes over Assens 300 Øksner.

Tyskerne havde allerede den Gang opfundet Indførselstold. Som Modbræk herimod udkom der en Forordning 1475, hvorved det blev forbudt de danske Handelsmænd at føre Kreaturerne længere end til Assens, Kolding og Ribe. Der skulde Tyskerne saa komme og købe Kreaturerne. Kongen mente da paa denne Maade at vælte Tolden over paa Tyskerne. Denne Forordning viser, hvilken Betydning Assens den Gang havde som Udførselshavn.

Privilegierne stadfæstes.

Kong Kristian den II havde Byerne med sig, og særlig har Assens været ham en tro By. Dette ses bl. a. af, at denne Byes Præst fulgte ham i Landflygtighed, og af de mange Tilegnelser af Ejendomme, der var konfiskerede fra „Oprørerne“, der holdt med Kong Kristian. — Det var rimeligt, at Kongen fandt sin Regning ved at uddele Privilegierne og udvide de gamle, som

Byerne sad inde med, og under et Ophold i Odense den 26. November 1514 gav han Assens større Retligheder over Marker og Enge, der laa til Gamtofte og Lundager.

Da Kristian den II Aar 1522 havde bestemt, at der for Fremtiden skulde være i hver Købstad, efter hollandsk Mønster, en Skultus. blev Jens Bang beskikket til dette Embede, som skulde beklædes af „en ærlig Mand af godt Rygte, god Omgængelse og ærligt Afkom“. Denne Skultus havde stor Magt; han skulde „forfördre“ alle Sager i Byen, som var Kongen anrørende, for hvem han ogsaa skulde staa til Regnskab. Han kunde straffe paa Liv og Lemmer og havde dertil samme Benaadningsret som Kongen i Livssager. Naar Skultus'en personlig overfor Kongen aflagde sin Embedsed, modtog han en hvid Stav som Tegn paa sin Magt, og under sig havde han 4—8 Svende, som med en egen Dragt skulde være kendelige for alle. For Assens' Vedkommende bestod denne Ordning dog kun et eneste Aar, og Jens Bang fik ingen Efterfølger i sit Embede.

Endelig faar Frederik den I Herredømmet, og for ham var det om at gøre at faa Byerne vendt fra den fordrevne Konge, og han udsteder en ny Bekræftelse paa Assens Privilegier, hvorom det hedder i Frederik I' Breve:

„Assenss bye flick stadfestellsze paa alle priuilegia och friheder, som the halfue aff konning Hanss ock andre fremfarne konninger udi Danmarck, och att the mwe nyde alle the priuilegier, szom borgare udi Ottenss halfue, och att ingen udtlendiske eller bynder maa giue landkøeb ther omkring szom. samme stadfestellsze ythermere udiwiiser.

Datum Riipis, vigilia Chatharène Dns, rex. per se.“

I flere Kilder er Dagen for Privilegiet nævnt som den 23. November, men da Jomfru Chatrina Dag er den 25. November, maa denne Dag være Jubilæumsdagen.

I samme Brev meddeles, at Faaborg fik sine Privilegier samme Dag, og Jacob Hardenberg fik Forleningsbrev paa Faaborg mod at give 20 Gld. i Mønt.

Assens blev derimod ikke underlagt nogen Lensmand men kom under „Kongens Fadebur“. Dette Fadebur betyder ikke noget med Bur eller Madvarer men simpelt hen under Kongens Regnskab, saaledes at Skatter og Afgifter skulde betales direkte til Kongens Kasse.

Forøvrigt er der to Navne, der stadig nævnes, og hvis Slægter har den største Betydning for Udviklingen, det er Bang og Beriel, det er Navne, hvis Bærere faar stor Indflydelse i Byen. — Straks efter at Frederik I havde

bekræftet Privilegiet for Assens Købstad, udsteder han Brev paa Borgmester og Raads Ret til at „udleje og borlforpacte“ nogle Humlehaver, Kaalhaver og Enghaver udenfor Assens (tidligere tilhørt Lundager og Aborre). Ligeledes faar Byen Stadfæstelse paa at maatte opkræve 1 Mark danske af enhver, som vil tage Borgerskab i Byen.

Denne Kronens Bevaagenhed havde naturligvis sine uheldige Følger. Det gaar altid saadan, at naar Staten hjælper med Penge og Gunst, saa svinder noget af Friheden og Selvstændigheden. Indtil 1530 havde Byen selv valgt sine Borgmestre, men nu blev det Kronen og Kongen, der udstedte alle Befalinger ang. Byens Forhold, Husenes Tækning, saaledes at Huse med Skorstone ikke længere maatte lækkes med Straa. og om Gadernes Bredde og Herberger for Rejsende.

Vi skal gengive Indholdet af en Del af de Breve, der findes fra den Tid, hvoraf man vil sé, at Kongen som Landets eneste Styre ordner det hele. Enkelte Forordninger vedrørende Assens sendes dog igennem hans Lensmand, Mogens Gøje paa Hagenskov.

Kongens Bud til sine tro Undersatter.

Her skal anføres nogle enkelte Eksemplarer paa Kongens Bud-

skab om de dagligdags Ting. — Det maa have været en streng Plads at være Konge den Gang, men det var ogsaa før 8-Timers-Dagen var indført.

9. Februar 1529 fik Kronens Bonde, Jens Brøde, Haarby, Brev paa, at han i hans og hans første Kones Livslid skulde blive siddende i Kronens fri Bønde-gaard — fri for at pløje til Hagenskov, fri for Sandemændstog, fri for Ransnævning.

„Hans første Kone“ skriver Kongen, ligesom det var afgjort, at det ikke kunne ventes, at han kunde nøjes med een.

Den 23. April 1529 laante Sofie Gyldenstjerne Kongen 2000 lybske Mk. og fik Hagenskov som Pant.

Den 20. Juni 1530 fik Byfoged Esbern Smet, Assens, Brev fra Kongen om, at han havde givet ham et Hus til Ejendom. Det laa tæt ved Klosteret ved Hovmeden.

Den 2. Juni s. A. kommer der Bud fra Kongen om, at Færgen ved Aarøesund sættes i en saadan Stand, at Farten kan gaa let og hurtig.

Man kan sé, at ogsaa den Gang har der været Ulemper at overvinde ved Færgeriet.

19. Juli s. A. faar Niels Stowle og Hustru, Anna, Livsbrev paa Gaarden Nyboe i Søllested Sogn, mod at give Skat til Hagenskov.

14. Aug. s. A. fik Borgmester, Raad og Menighed i Assens pro

servitio facto et faciendo, at Kongen har undt dem vor Frue Kloster, der sammesleds, med alt det Jordsmon i Længde og Brædde, som det nu er indhegnet, og med al Bygning, som nu staar derpaa, at nyde til evig Tid, dog at de skulde forbygge samme Kloster og Jordsmon med god Købstadsbygning og Gaarde, og „thennum skulle besidde Borgere, som skulde skatte og skyldte og hjælpe til at opretholde Kongeus og Byens Tyngge: — Ligeledes haver de til sagt Kongen, at hvad Ejendom, som nu ligger til Kongens og Kronens Provsti Toffther, skal blive dertil fri og kvil uforhindret og uforkrænket i Længde og Brædde, som de tilforn have udlagt del.“

Der var altsaa et lille „Men“ ved, naar Borgerne fik denne Gave, der skulde bygges og skaffes flere Skatteydere.

Det samme har man gjort nu fire Hundrede Aar efter.

Den 1. November 1531 meldes til Kongen, at St. Gertruds Alter var nedlagt; saa har kgl. Maj. forlenet Byfoged Esben Smet med Alterets Gaard i Gamtofte, „og haffe nyde och beholde vti sin liiffvistindt quitt och frie“. Samme Dag fik Assens By Bud om at føre „Fitallie“ ind udi Fyrstedømmet Holsten.

Den 16. Oktober 1531 kom der Bud fra Kongen om at rekvirere Posthesten, da der skulde bringes

Brev fra Lensmand Peter Lykke i Nyborg til Borgmester og Raad i Assens.

Der er unægtelig sket Fremgang i Postbesørgelsen i de fire Hundrede Aar, der er gaact siden.

Den 7. December 1532 fik Borgerne Brev fra Kongen, at de Jorder i Lundager, som var til lagt Hellig Kors Alter, maatte de nyde og beholde.

Til at bestride Udgifter i Kriegen havde Kongen forlangt, at alt Sølv, der var i Kirkerne, skulde indsendes. Fra den 18. Februar foreligger der Kvittering for, at der fra Baag Herred var afleveret 1209 Lød forgyldt Sølv og 478 Lød hvidt Sølv.

Den 13. August 1532 er der Kongebesøg i Assens. Kongen har derfra udstedt et Gælds brev paa 150 Gylden i Guld til Jasper Daa der faar Pant i Vor Frue Kloster i Aalborg.

Landets Finanser er den Gang noget nedadgaende, dette har ikke forandret sig meget siden da. Samme Dag fik Byfoged Esben Smet Ordre til at fragte et Skib med Fetallie til København og Befaling til, at alle Færger skal være paa Assenssiden Onsdag Aften til at fæрге Heste og Folk, Hø og Havre, Mad og Øl over Bæltet.

1547 stævnes Erik Krummediges Enke til Assens, fordi hun har solgt en Assensgaard til Olaf

Nordby, Skovgaarde, uden at have Ejendomsret. Det viser sig at være en Gaard, som Erik Krummedige har sat sig i Besiddelse af i 1535, da den har staaet forladt efter en af Christian II's landflygtige Venner.

Kongen udnævner Borgmester.

Hidtil havde Byens Borgere valgt Borgmester, men Kongen skikkede de Assens-Borgere Brev om, at nu skulde han nok sørge ogsaa for dette.

„Wi Frederich, de Venders og Gothers o. s. v. hilser eder alle wore undersaatlige menige borgere udi wor Kiøbstad Assens. Ewindeligen met Gud och wor naade wider att vi nu haffuer tillskickett tillforordnitt och tillbetrodtt oss Elskelig Wilhelm Bang att skulle være ther Borgemester samme sted.“ — Der følger saa Beskrivelse af, hvorledes han har aflagt Embedseden til Kongen og slutter med at paalægge Borgerne, at de maatte „være Hannem paa wore Wegne hørrig, lydig och föllachtige“.

Et Brev fra samme Tid lægger Bønderne paa Sinc, at de som sædvanlig lader deres Korn formale i de to Møller, der ejes af Jørgen Møller og Peter Møller, fordi disse klager, at de ellers ikke kan betale, hvad de skal i Landgilde og anden Afgift.

Saaledes sér vi, at Kongen ta-

ger sig af alt og alle, og alt gik saare godt, indtil Grevens Fejde kom og ødelagde det hele.

Assens Kirke.

Der har været nogen Formodning om, at Assens og Kærnum fra tidligste Tid har været fælles om Kærnum Kirke. Men i den aller sidste Tid er man bleven opmærksom paa et Testamente fra 1295 i Ribe Kapitels Arkiv, og som er udgivet af Kr. Erslev, og efter dette har der været en Kirke i Assens før den nuværende, ligesom der i tidlig Tid har været et Kloster. Fra Tiden for Reformationen findes imidlertid ikke meget optegnet om Kirken, Klosteret eller Menigheden i Assens.

Biskop Bloch i Ribe, der 1790 udgav den tyske Gejstligheds Historie, meddeler, at Assens Kirke skal være bygget 1486 og fuldendt 1488 --. Saa hurtigt er det næppe gaact. — Biskoppen tilføjer: „1506 nævnes en Hr. Anders Olsen i Assens som kaldes in spiritalibus Officialis. Her har ogsaa været en Prior for Carmaliter-Ordenen, Morten Pedersen fra Næstved, han døde 1505. Fra 1513 til 1523 findes en Hr. Hans Hansen at have været Provst i Baag Herred og Præst i Assens. Han fik Kong Chr. II's Brev og Forlening paa Øen Thorø imod sædvanlig Afgift, $\frac{1}{2}$ Td. Smør til Nyborg“. — Han fik ikke

megen Fornøjelse af Lenet, for han drog med Kong Christian i Landflygtighed. I 1523 fik Mester Wellgang Livsbrev paa Thorø, og 1531 gik Thorø over til Hans Bernidsen, der nu blev tilpligtet at svare Afgiften til Hagenskov.

Aaret 1524 „fik Vor Frue Kirke i Assens, at Borgere og Indbyggere i Assens skulde herefter indtil evig Tid Tiende til samme Kirke, af hvis Sæd de saae paa deres egne og Byens Ejendoms Jorder liggende der omkring deres Bye“.

Reformationen.

Den Omstændighed, at Assens var Færgestedet over til Sønderjylland, hvor Reformationen endnu tidligere var sket, gjorde, at Assens meget tidligt blev en evangelisk Stad. Det var Munkene Peder Lauritzen fra Kamaliterklosteret i Næstved, der kom til Assens i samme Ordens Kloster, og her var Munkene for største Delen udvandret, og Peder Lauritzens kraftige Prædikener omvendte Resten. Han blev kun i Assens i to Aar og rejste saa til Malmø, men efterlod sin Medhjælper, Hr. Christen Clausen Schrock. Han var af Peder Lauritzen kaldet til „Sognepræst og Guds Ords Forkynder udi Assens“.

Blandt den katolske Gejslighed gjorde de to Mænds Arbejde ny Fremgang i Assens ikke det hed-

ste Indtryk, og der findes herom et Brev fra Biskop Jens Aundersen (1. December 1527), stilet til Borgmester og Raad i Assens, og hvori han udtaler til sine „kære Venner“ i Assens, at de to Mænds Prædiken af Luthers Lære „er Løgn og Herrenskab“ (Ondskab), samt at „det var meget bedre, at baade de og alle Luthers Prædikere var hængt udi en Galge, end vi og de skulde lægge en Messe nede“. Men „vi sætter den Lid til eder, at I er saa vise og fornuftige, at I ikke tillader, at saadanne Kætterier skal prækes udi eders By . . . Men saa „vise og fornuftige“ var Biskoppens „kære Venner“ altsaa ikke.

1530 anses Reformationen at have været en fuldbragt Kendsgerning i Assens.

— — —

Hr. Christen Clausen Schrock, der kom fra St. Nicolai i Svendborg, var Præst i Assens til 1530 og efterfulgtes af Hr. Hans Svendsen, der var Sognepræst til 1539.

Hr. Rasmus Hansen var Sognepræst fra 1540. I hans Tid blev Hellig Korsens Alters Vicariats Indkomster i Aaret 1543 tillagt Sognekaldets, som ligger dertil indtil denne Dag under Navn af Hellig-Kors Jorder.

Hr. Christen Schytte blev hans Efterfølger. Medens han var Sognepræst i Assens blev Annexet Kærum (da kaldet Kærendrupp) 1549 lagt til Assens Sogn „da den

sidste Sognepræst i Kjærum, Hr. Jens Nielsen, velvilligen oplod samme Sogn“.

Hr. Peder Jensen Kæmpe blev 1555 Sognepræst til Assens og Kærum, 1565 Provst i Baag Herred. Han har givet to Messinglysestager til Alteret i Assens Kirke.

Hr. Jens Hansen blev 1577 Sognepræst og 1585 Provst. Derefter Mag. Hans Mickelsen, senere Biskop.

Mag. Povel Andersen, født 1585 i Kerteminde, blev 1. Oktober 1615 Præst i Assens. Da Fjenden i hans Tid gjorde Landgang, gik han ham imøde for at begære Frelse for sit Hus, men da han vendte tilbage, gik han af Skræk sit Hus forbi, som han siden fandt opfyldt med Mennesker. I hans Tid er den store Klokke omstøbt og forbedret, som ses af Paaskriften. Han døde 1640, 25. Decbr.

Hr. Berthel Ludvigsen, født i Odense 1638, blev Præst i Assens 1665. Æresminde over ham i en Sten i en af Kirkens Piller. Hans Søn, Ludvig Berthelsen blev 1719 ved Faderens Død Sognepræst.

Peter Lauridsen Kylling, født i Assens omkring 1640. Student 1660. Forsøgte sig som Præst, men opgav det og lagde sig efter Botanik. Kongelig Botanicus 17. Januar 1680. Fribølig paa Valkendorphs Kollegium, hvor han døde 1696, 29. Oktbr., begravet i Frue Kirke.

En Dr. Rottbøll lavede følgende Skæmteverse om ham:

En morsom Knark
her sover hart
fra Kyllingsorg og Møde,
som voxte snart
men uden Art
en gammel Kylling døde.

Han bar ej Duun,
men hans Fasuun
var baldet, lang og maver,
hos Han og Hun
som en Kapuun
han stamped om i Haver.

Og Marken med
han var ej ræd
for Hønsetyv og Falke.
slog Ørnen ned
og Mikkell beed,
han skogred ad de Skalkæ.

Gik for sin Flok
som modig Kok
den han og kunde vende,
hvor Ærteskok
og Padderok
og Urter var at finde.

Thi han var klog
i Urtebog,
som Mester Fix at sige,
men døde dog
og Graven tog
hans Konst og ham tillige.

Det skrev jeg kort
paa hvidt med sort,
lad Læser dig det tækkes.
Trods nogen Ort

et Æg er gjort
 hvoraf slig Kylling klækkes.

I Danske Magasin:

Den Danske Flora- og Urte-
 Gudinde sørgelig fremstillet udi
 et ringe Begravelsesvers ofver
 den Vittberømte Hans Majestæts
 Botanica, Hæderlig og Vell-erfar-
 ne nu Sal. hos Gud, Peder Laurid-
 sen Kylling, da hans Liig med
 Hæderlig og Højanseelig Følge
 blev fra Collegio Walckendophi-
 ana til sit Hvilested i vor Frue,
 Kirke ledsaget Aar 1696, den 23.
 October.

Til Anmindelse og sidste Æres
 Beviisning af hans pligtskyldigste
 Imprimatur Caspar Bartholin.

Friederich Anderson Klyne.

Det var et meget langt Digt,
 der begynder saaledes:

Ach! Hvor hastigt blegnet dog
 Narcissens faure Blade
 Ach! Hvor falmed Baldrian, Pio-
 ner og Natskade.

Der Amager Gyldenlund udspurg-
 de Kyllings Døa
 hver Kleuerblad i Vartous Eng
 krøb udi Jordens Skiød.

Han studerede særlig Gylden-
 lunds, nu Charlottenlunds Flora,
 hvor han fandt og bestemte ca.
 400 Plantearter.

Kirken repareres og dens Jord udlejes.

Allerede hundrede Aar efter at
 Kirken var bygget lider den stor

Molest i en Storm. Et Brev fra
 Kongen fra 1586 siger bl. a.: „Ef-
 tersom Os Elskelige Borgmester
 och Raadmænd udi vor Kiøbstedd
 Assens haffuer underdanigst la-
 det giffne os tilkende, huerlædis
 deres byes Kirke er møgit brøst
 holden och udi nogen forleden
 stoer storm haffuer lidt en iner-
 chelig stoer skade baade paa Mur
 Tag og Tømmer. Och efterdi by-
 en icke er formuendis sielff sam-
 me deres Kirke at lade hielpe
 och forfærdige, Begierendis derfor
 wii nødigt wille forordne at de-
 mum til dess behøff alt andre
 formuendes Kirker maatte kom-
 me til hielp. Da paa det at for-
 nævnte Kirke kand igien bliffue
 bygget och forbedrit, haffuer wi
 for gott ahnsoet och naadigst be-
 wilget.“ — Derefter følger Bevil-
 lingen, der gaar ud paa. at alle
 Omegnens Kirker skal give deres
 halve Indtægter til Assens Kir-
 ke, indtil denne er i brugbar
 Stand igen.

I Kirkebogen for 1547 findes
 følgende Meddelelse. der viser.
 hvor vanskeligt det var at beteg-
 ne Jorderne, før de blev delt paa
 anden Maade og forsynet med Nr.
 Det havde været noget for et Me-
 nighedsraad at gaa i Gang med,
 naar saadan en Præstegaards-
 avling skulde udlejes. Det begyn-
 der saaledes: „Vi efterskrevne
 Law Mattsen. Poul Bang. Borge-
 mester udi Assens, Niels Jude.
 Hans Nielsen, Jep Fallesen. Morten

Kly, Kirkevæрге, Claus Skrivers, Lauris Henriksen, Raadmand ibedem, og Svønn Kræmmerre, Kirkevæрге til vor Frue Kirke udi Assens gør vitterligt for alle med dette vort aabne Brev och lyder Ord for Ord som herefter følger: Om de Jorder Berrildt Pedersen, hvis Siel Gud haver, havde i Leye af vor Frue Kirke i Assens, og hans Farfader gav til Kirken een Ager Bog-Gaarde Jørgen Clausen paa den Vestre Side, og Herr. Hans Lauritsen paa den Østre Side; een Ager paa den Strandskifte Esbens Jord i Grimstrup paa den Nordre Side; en Ager Bog-Gaarde reen om reen Frue Elsebets Jord paa den ene Side og Esbens Jord i Grimstrup paa den Østre Side; een Ager vender paa Skandall Frue Elsebets Jord paa den Vestre Side, og Provstens paa den Østre Side; en Ager vender og paa Skandall Niels Ibsens Jord paa den Vestre Side, og Hans Dandis paa den Østre Side; en Hunde-Ager løber oven Skandall og over Aborreveyen, Provstens Jord paa den Østre Side; een Ager i Brodale, Hr. Hans Laursens Jord paa den Østre Side og Frue Elsebets Jord paa den Vestre Side; een Ager Øster meer i Brodall Berendt Pøgersens Jord paa den Vestre Side og Laurs Jensens paa den Østre side, end et lidet Stykke i Brodall ved den Søndre Ende, Niels Gregersens Jord paa den Vestre Si-

de, og Laurs Jensens paa den Østre Side; een Ager al Østers i Brodall og Aavending paa den Østre Side, og Esbens Jord i Grimstrup paa den Vestre; een Ager oven Sandberrig og den Nordre Ende vender op til den Vej, der løber til Grimstrup og Esbens Jord paa den Venstre Side, ind i Spiedel hos Korsvangen Sønden Vejen der løber til Grimstrup, som Bold Skaanings gav til Kirken, Mathis Henriksen paa den Østre Side og Esbens paa den Vestre Side; een Ager paa Medby Bierg, Jørgen Clausen paa den Østre Side, og Hans Lerche paa den Vestre Side; een Østre meer paa Meilby-Bierg; een Ager Hierre Nielsen paa den Vestre Side, og Bendt paa den Østre; een Ager midt i Korsvangen, den Østre Ende løber over til Vejen, Anders Nielsens Jord paa den Nordre Side og Henrich Nielsens paa den Søndre Side; een Ager i Korsvangen; een Ager mellem ham og den Steenhøj, og den Søndre Ende vender paa den Vej, som løber til Mads Kyls Gaarde og Grelhe Mortens, Østen op til; end een Ager Norden til Tombalch og Sanct Nicolay Ager paa den Nordre Side, og Jens Bang paa den Søndre Side.

Saaledes fortsættes længe endnu denne Opremsning af Jorder, der viser det utrolige Besvær, man har haft med at betegne dem, da der ingen Matrikel Numre var.

Det viser os en Del Navne fra Assens og nærmeste Omegn. Dokumentet, der er taget af Amtmand Hans de Hofman's Stiftelsen, Foundationer og Gave-Breve, Kbhvn. 1780, slutter saaledes:

„Alle disse foreskrevne Jorder haver Berildt Pedersen i Leie af vor Frue Kirke i Assens for 4 Ørter Byg aarlig har ud at give, hvilke foreskrevne Jord Berild Pedersens Fader i Pant havde for en Sum Penge, og gav den frit og kvit igen til Kirken med saa Skiel at alle hans Afføding skulle have fornævnte Jorder i Leye for fornævnte 4 Ørter Byg, saalænge som de kan Leyen udgive. At forskrevne vor Kirkebog saa lyder og indeholder om forskrevne Jorder, som foreskrevet staa, vidne vi med vore Indsegle neden for deite vort aabne Brev.

Datum Assens praxinse du veneris Sexageume Anno 1547.

En af de ældste Kilder til Kirkenes Historie er det før omtalte Hamunds Testamente, der er fundet i Ribe Stiftsarkiv og i dette bødder det:

„Til alle dem, der sér nærværende Skriveise siger (ønsker) Kapitiet i Ribe evig Helse i Herren, alle bør vide, at vi har seet Hr. N. Hamund's Testamente, hverken beskadiget, eller gennemstryg (* *) eller viciateene (rettet?) i nogen af dets Dele under Segl af de Hrr. nævnte N. Hamund (B) Litla, fra Minoritter-

brødrenes Kloster i Otthonia (Odense) Præsten N. og Johannes takkes med følgende Ordlyd:

„I Faderens og Sønnens og den Helligaands Navn, Amen.

Jeg N. Hamund skønt svag af Legeme, dog mig selv mægtig affatter mit Testamente paa følgende Maade: Først overlader jeg til at bygge et Alter paa et indviet Sted, hvor min elskede Broder Hr. H. Litla synes, paa hvilket Sjælemeste til min Sjæls Frelse for evig Tid skal læses paa de bestemte Dage i Sognet Kanøslund min Gaard beliggende i Skrilling. - -

Ligeledes til Minoritbrødrene i Otthonia, hos hvilke jeg ønsker at blive begravet, 20 Marca dinaria (Sølvmark?) eller min Stridshest Grabil, hvis ikke min Dreng, Werner, vil købe den for de nævnte Sølvmark og til de samme en Baldakin. Ligeledes til Prædikantbrødrene paa samme Sted 4 Sølvmark, til de spedalske paa samme Sted 3 Mark. til St. Knuds Kirke paa samme Sted 4 Mark, til Albani Kirke 2 Mark, til Vor Frues Kirke samme Sted lige saa meget, til den Hell. Mikæls Kirke paa samme Sted lige saa meget. Ligeledes til Kirken i Kerte 10 Mark. Ligeledes til Kirken i Mæthelby (Melby) 16 Mark. Ligeledes til Helligaandshuset i Assens alle mine Grunde med Mobilier, der ligger i Mactekbylø og Skalebyargh. (Mag-

lebølle (og Skalborg-Vissenbjerg S.) med en sort Hest, der løber omkring med sine Føl inmentum. (?) fra Huset i Sandagernæs. Ligeledes til enhver Kirke i Bøchæret en Sølvmark, til enhver Præst paa samme Sted $\frac{1}{2}$ Mark, og til enhver Diakon paa samme Sted 2 Skilling. Ligeledes til enhver Kirke i Wændesclætherred til Præsterne og Diakonerne der, lige saa meget. Ligeledes til Kirken i Assnæs 2 Mark, og omtalte Kirke og Borgerne dørsteds gør jeg fri og helt undskyldt for mit Skib kaldet Praam. Ligeledes til Minoritbrødrene i Svendborg 4 Mark.

Givet i Husby i Herrens Aar 1295 in paracene (med Forbehold) med de fornævnte som Vidner.“

Naar man i 1295 giver Gaver til Kirken i Assens, kan den, der blev bygget i det 15. Aarhundrede, ikke være den første. Dette, at Byens Borgere udtrykkelig nævnes, betyder sikkert, at Assens allerede den Gang regnedes for en By og har sikkert haft nogle Privilegier.

Den omtalte Niels Little var Ejer af det nuværende Wedellsborg. Det nedrevne Capel menes at have været sammenbygget med den gamle Kirke, der har ligget paa Birgittes Alters Jord, rimeligvis hvor nu Præstegaarden ligger.

En Skrivelse ang. Kærum som Anneks til Assens.

Der findes i Assens Kirkes Arkiv et Brev fra Ejler Rønnou, der var Lensmand til Næsbyhoved, men som efter Slottets Ødelæggelse i Grevens Fejde i Juli 1534 boede paa St. Hans Kloster. Brevet lyder saaledes: „Jeg Ejler Rønnou, Kgl. Maj. Befalingsmand i Næsbyhoved Lehn, kender og giver alle vitterlig med dette mit aabne Brev, at efterdi Kgl. Maj.s Brev derpaa givet er, at der skal være en Anneks Kirke til hver Sognekirke i Købstæderne, de dernæst omliggende er, og der ingen Anneks haves til Assens Sognekirke siden Kærum (Kjærndroppe) frakom, og efterdi at Hr. Jens Nielsen som Sognepræst var til Kærum, har velvilligen igen opladt samme Kærum Sogn for Hr. Christen Skytte, Sognepræst i Assens, og Sognemændene og Almuen i samme Sogn har givet deres Minde dertil og bevilget og annammet fornævnte Hr. Christen til deres rette Sognepræst og Kærum at være Anneks til Assens Sognekirke, da haver jeg nu paa Kgl. Maj. Vegne fuldbyrdet og samtykket, at fornævnte Kærum Kirke at være herefter et ret Anneks Sognekirke i alle Maader, og dem deres Sognepræst i Assens at give deres Rente og Rettighed, som de hidtil have givet, deres rette Sognepræst.

Skrevet i Odense, Kyndelmisse Aften Anno MDXLIX (1549).

— Kærurn har tidligere været Anneks, men er „frakomet“ og nu paa Grund af Fattigdom efter Grevens Fejde atter slaaet sammen med Assens. Denne Gang varede Samhørigheden i over 300 Aar indtil Sogneadskillelsen fandt Sted i Slutningen af sidste Aarhundrede.

De numererede Pladser i Kærurn Kirke.

— Aaret 1790 var Folkemængden i Kjærurn Sogn vokset saa stærkt, at der for at skaffe fornøden Stoleplads i Kirken bl. a. maatte skrides til Indretningen af et nyt Pulpitur for Sognets „unge Mandkøn“; for „derved at vinde fornøden Plads nede i Kirken til Gaard- og Husmænd med deres Koner, Døtre og Piger“. Paa Grund af denne Omforandring af Kirkens Pladsforhold maatte der samtidig finde en Omflytning Sted, „hvorefter enhver Sognets Beboer skulde anvise sin Plads i Kirken“, og dette Spørgsmaal bragtes da saaledes i Orden, at „de med Nr. 1—7 betegnede Stole paa Mandsiden, der er smaa og adskilte fra de øvrige ved Prædikestolen, skal være for Husmandskonerne; i de med Nr. 7—24 paa samme Side betegnede Stole skal største Lodsere have de forreste Pladser, eller saakaldte Gangstader; og de ringere

Lodsere derimod i Forhold til enhvers Hartkorn, de indre Pladser; Stolene Nr. 24—34, som er de nederste, skal være for Husmændene. Med Stolestadernes Inddeling paa Fruentimmersiden skulde iagttages samme Forhold, saa at Lodsjerns Hustruer skulde tage Plads i Stolene paa denne Side, men Hensyn til de Pladser, som er tildelt deres Mænd i hine: saaledes kommer og Gaardmandskonerne først, dernæst Husmandskonerne og til sidst Tjenestepigerne; dog skal de to nederste Stole paa denne Side være for Tjenestekarlene.“ „Endvidere anordnes, at den samme Regel skal iagttages paa Pulpituret, saaledes at Fæstren af højere Hartkorn lager for en sin Søn eller Tjenestekarl første Plads paa Pulpituret, samt den næsthøjeste derefter og saa fremdeles.“ — Af „Mødvillighed at ville bemægtige sig en urigtig Plads i Kirken“ honoreredes med en Mulkt af 8 Skilling til Sognets fattige.

Folkesagn om Kirken.

Som ved andre Kirker har der ogsaa dannet sig Sagn om Assens Kirke. Her skal meddeles enkelte.

Af Ewald Tang Kristensen: „Danske Sagn“: „Fra den gamle Kirkegaard i Assens løber der om Natten et Kirkelam; flere skal have sét det, ja, en Pige skal endog

have mistet Forstanden, da hun mødte det“.

Fra Thiele's „Danske Folkesagn“:

Klokkerne i Assens.

Der var engang en Mand, som hed Essing. Han skulde støbe tre Klokker til Assens Kirke, og blev der da givet ham svarlig meget Sølv og Messing til Smeltning, for at Klokkerne skulde blive velklingende. Men saasom han var gerrig og vilde drage stor Fordel af dette Arbejde, saa beholdt han de gode Metaller og gav Købber og Bly istedet. Da nu Klokkerne som blev døbt Anna, Johanna og Susanna, var ophængte i Taarnet, begyndte de saaledes at lyde:

Sølv og Messing
det glemte Hr. Essing,

Købber og Bly
han satte heri.

Anna og Johanna
vil I med? Nu flyer Susanna.

Og hermed for alle tre Klokker ud af Taarnet, den ene ud over Byens østre Port, og de to andre i Stranden, hvor man endnu stundom kan høre dem ringe.

Kanonkuglen i Kirkemuren.

„I Svenskekrigen skal Svenskerne have belejret Assens og laa da paa en Banke, som hedder Stejlebjerg, sydøst for Byen. En højtstaaende dansk Officer opholdt sig i Assens og iagttog

Fjenden fra Lydhullerne i Kirken; men Officeren blev forraadt af en Tjener, som fortalte Svenskerne, at han stod deroppe. De rettede derfor en Kanon imod ham og traf ham i Maven, og Officeren styrtede død ned. Kuglen, som ramte ham, er muret ind i Kirkemuren og lige under ligger Officeren begravet. Paa Graven er en stor, flad Sten, hvori han er udhugget i Legemsstørrelse, og hvor man ser Kuglen komme farende imod ham.“

Haandværk og Handel flourerede i Assens i det 16. Aarhundrede. Særlig var Haandværket i fuld Kraft, inden det hæmmedes for meget af Lavsvæsenet. Der byggedes meget baade for Adel og Krone, og Reformationstiden krævede Fornyelse af Kirkeinventaret, Prædikestole, Pulpiturer, Stole osv. Det satte Liv i de danske Byer. Men netop som Assens havde begyndt at rejse Hovedet, saa blev Byen slaaet saa grundig ned af

Grevens Fejde.

Omkring disse Tider var Assens en Fæstning og som saadan omgivet med en Ringmur. — En Nat mellem 17. og 18. Marts 1535 gik Johan Rantzau, Hovedanføreren for Christian den Tredies Tropper, fra Als med en Hær over til Helnæs. Ingen anede hans Komme, og han mødte derfor ingen Modstand. Imidlertid øn-

skede han ikke at sinke sig med en Belejring af Assens, han rykkede op ad Middelfart til, men det kom nu her ved Fauerskov Banker (20. Marts 1535) til et Sammenstød med Grevens Tropper, hvorunder Rantzau vandt en let Sejr, medens de lybske Landsknægte lod Bønderne i Slikken og kastede sig ind i Assens, medens en stor Del af den uøvede Bondehob blev nedsablet. Et Digt fra den Tid begynder saaledes:

En Mil fra Middelfart stod dette
Bad,

de Knaste vare saa skarpe:
der blev saa mangan Bonde uglied
som der blev død paa Marke.
Tretusinde Mand der lagdes ned,
de andre ad Assens lod stande,
dem gik saa ildt udi Hande.

Faa Dage herefter begyndte Belejringen af Assens, som imidlertid trak i Langdrag, da Assens, som havde Tilførsel fra Søsiden, var vanskelig at overmande. — Nogle Gange forsøgte de kongelige Tropper at tage Byen med Storm (sidste Gang 16. April 1535), men hver Gang mislykkedes Forsøget, og alene den sidste Storm siges at skulle have kostet dem 500 Mand. Imidlertid lykkedes det dem at bemægtige sig den største Del af Fyn, medens Grev Christoffers Mænd lod Tiden gaa og først i Begyndelsen af Juni var saa stærke, at de kunde vove et Angreb mod Belejrerne, mod

hvem de indesluttede Tropper samtidig rettede et Angreb ved Udbrud fra Fæstningen. Men Rantzau fik af Præsten i Svanninge Nys om Fjendens Planer, afbrød i Hast Belejringen og marscherede imod Fjenden, hvorpaa det 11. Juni 1535 kom til Slaget ved Øksnebjerg, som Rantzau vandt og dermed tilintetgjorde den grevelige Magt i Fyn. Hermed var ogsaa Assens' Skæbne afgjort. De indesluttede Landsknægte tænkte ikke engang længere paa at forsvare Byen; en Del af dem gik med mange Borgere ombord paa de store lybske Krigsskibe, der laa udenfor Byen, medens andre indskibede sig i mindre Fartøjer og undkom til Skelskør. De store Skibe blev siden af Peder Skram drevet ind i Svendborg Sund, sattes her paa Grund og i Brand af Besætningen, medens alle ombordværende flygtede i Land, hvor de fandt den Skæbne, som de havde søgt at undgaa paa Søen. Tilbage i Assens var der ved denne Tid væsentligst kun Kvinder og Børn, som ikke kunde tænke paa yderligere Modstand. Næste Dag (12. Juni 1535) toges Byen da med Storm og blev plyndret, idet „Landsknægtene skulde mættes med Bytte.“

Et andet Kompagni Landsknægte kom til og vilde deltage i Plyndringen, men da det ikke havde været med til Stormen opstod

der stor Uenighed. Denne løstes ved, at de sidst ankomne fik Befaling til at gaa til Svendborg og fortsætte Plyndringerne der. Saa godt som alle de mandlige Indbyggere havde forladt Byen under Plyndringen, saa man forstaar, det har været haarde Dage for Assens. Efterhaanden kom Mændene tilbage, men baade Bønder og Borgere havde tabt alt Haab og Mod.

Assens var som nævnt den Gang omgivet af Ringmur med Taarne. Men efter N. Holvaderi's Beretning in. Sylva chronolog. pag. 101 blev disse sløjfede 1535, fordi denne, ligesom flere fynske Steder, havde taget Parti for den fangne Kong Christian II. Beretningen oplyser endvidere:

„Imidlertid lod Kong Christian IV den atter 1628 omgive med Jordvolde og Grave, som nu ere af sig selv forfaldne og demolerte. Husbygningen er ogsaa ikkun slet, skønt i de sidste 30 Aar noget forbedret, særdeles i Østergaden, saasom den bedste. Portene ere fire, men Næringen af Kjøbmandsskab ringe, dog Byens Mark anselig stor og frugtbar, hvorfor Borgerne lægge sig mere paa Avling og Bonde-Væsen end paa anden Handtering. Anledning hertil er blandt andet Skibshavnens Forfald og Tilstoppelse ved Sand. Dens Renselse og Forbedring synes desto fornødnere, efterdi de Reisendes daglige Over-

fart herfra til Aarøsund Færges Hus paa den slesvigske Side udkræver det.

Da Byen var i bedre Stand havde den tvende Borgmestre. siden haver een været nok. Blandt dennem findes nogle antegnede som retsindige.“

Assens Borgerskabs Bevæbning i Chr. IV.s Dage.

Då Kongen i Aaret 1598 havde bragt i Erfaring, at Borgerne i Assens ikke var saaledes „staf-ferede med Vaaben og Værger“, som han fandt, de burde være, „saa de kunde være rede, om det gjordes behov“, sendte han Bud til vedkommende Lensmand med Befaling til at kalde Borgerne, for sig og „taksere“ dem saaledes, at „enhver kom til at holde de Vaaben og Værger, som han af yderste Formue kunde afstedkomme“ — og for at Lensmanden ikke skulde være uden Rettesnor at gaa efter i denne vigtige Sag, lod kgl. Maj. ham samtidig vide, hvorledes han havde tænkt sig Borgerskabet udhalet, nemlig: „hvor der er 100 Mand, udgøres 60 Skytter, hver med Stormhue, 20 med lange Spids-er og fuld Rustning, som dertil hører, samt 20 med Hellebærder“.

Borgerskabet kommer atter til Kræfter.

Den forannævnte Fæstning blev nu istandsat, og der kom mere

Mod og Fortrøstning i Borgerskabet igen. Der var en stærk Fællesskabsfølelse i Byen, og de forskellige Laug og „Gilder“ -- Broderskaber -- florerede. Der begynder at rejse sig Indvendinger mod de høje Skatter, Kongen paalægger Byerne, og der klages over alt for stor Indkvartering. Der findes en Del egenhændige Breve fra Chr. IV. angaaende disse Sager. Til Belysning skal vi anføre enkelte af dem.

„Jørgen Brahe lick Breff Borgerskabet udi Assens at inaa werre forskaaned for den fierde partt af Resterende skatt.

Wii Christian den fierde osv. Wiid at vi naadigst haffne bewilgetl Borgerskabet udi wor Kiøbstæd Assens effterdi the hiidintill med stoer inquartering haffuer werret besuergitt att maa werre forskaanitt for fierde parten af skatten som de resterer med forgangen Aar, thi bede wii Dig och wille att Du Dig der effter retter och forholder. Datum Actum Haffnia 7. November 1628.“

„Borgere udi Medelfart, Assens og Nyborg finge Breff att skulle arbejde naar de aff Jacob Ulfeld och Maagens Kaas bliffne tillsagtt.

Hilsen eder Alle Wore kærre troe Undersaatler Borgere och Bønder som bygge och boe affuer ald Wort Land Fyen ewindeligen med Gud och vor Naade. Wiider att Wii Naadigst hauffuen

for gøtt och Raadsoomt anseett effterskreffne wore Kiøbstæder der udi fornævnte Fyen liggende nemlig Nyborg och Medelfart och Assens landitt till beskirmelse udi Thenne farlige thids tillstand at lade fortificere. Thi beder wii eder alle och en huer særdelis strengeligen biude och befalle, at naar I aff worrs. Leehnsmand paa Wores Wegne bliffuer tilsagte effter den Anordning, som aff oss Elskelig Jacob Ulfeld til Wrup Rigena Cantsler och befaelingsmand paa Wortt Slot Nyborg och Mogens Kaas till Støffringgaard Befaelingsmand udi Mariager Closter. Wor Mand och Raad bliffuer giort i da uden alt forsømmelse paa de steder huor enhuer bliffuer forordnitt att arbejde møder tilistede och der enhuer strax forferdige this Arbejde eder paa lagtt bliffuer saa dette endeligen kand werre færdig S. Michels Dag førstkommendis thi tager ingen forsømmelse hærudinden. Anseendis dett eder sellf saa wel som landitt stoer magtt paaliggendis er.

Actum Haffnia 16. May Anno 1628.

Det var haarde Konditioner. Men Statstanken var alt. I 1624, altsaa for 300 Aar siden var der den Tro paa Staten som Hjælper, at alle saa hen til Kongens Raad, som det ene forløsende. Kongen indkaldte en Borger fra hver By

og fortalte dem sine Planer. Det var Merkantilismen, der da tog sin Begyndelse. Der oprettedes Handelskompagnier, Haandværkernes Lavsskraaer ophævedes, og der blev udstedt Importforbud. Saa gammel er den Tanke, at Importforbud kan hjælpe Landet op. Men det viste sig at gaa den anden Vej.

For at ophjælpe Byerne for at de kunde svare større Skat til Kongen, blev der fra Regeringens Side oprettet Fabriker i Byerne. For at faa fin Uld indførtes Væddere fra Spanien, og Kongen har her begyndt ved den rigtige Ende. Men for at det kunde blive effektivt, befalede Kongen, at Bønderne ikke længere maatte lade deres Væddere gaa løse paa de fælles Græsange. Det var en haard Tørn for Bønderne, og det var ikke skabt til at frembringe et godt Forhold mellem Land og By. Bønderne saa med stor Mistro til Byfolkene, skønt disse var uskyldige i Kongens Foranstaltninger.

Senere har der igen været en Periode, hvor Assens kom til Kræfter, hvad vi finder bekræftet i et Skrift, betitlet:

„Af Jens Lauritzøn Wolf

Danmarks Riges Provincial, Biscop Slicters oc Kiøbstæders første fundering.

Kbhvn. 1654.

Assens er en herlig Kiøbstad

ocsaa under Oltense Biscop Slicter liggende, som hafver Scylatz til oc fra, hvorføre mange gode Vahre der fra udføres, aff hvilke en meget stor oc herlig Told gifves, som sig Aarlige høyt blifver. samme Kiøbstad er oc med skionne Kongelige Privilegier oc Friheder benaadet, hvor ved den Kiøbstads Indbyggere vide sig at nære, oc bruge derofver en god Politii oc Sckik holdes. Udi Grefvens Feyde udstod denne Bye meget Ont oc Plynderi, hvilke der de fornam, at Kongens Folck, som laa hos Øxnebjerg en halff Mil fra Assens, dennem var saa nær, forlode de Byen, oc komme de til Skibs der fra.“

Moralen.

Skønt Lovgivningen var godt i Gang baade fra Kongens Side og ligeledes fra Byernes Side, hvor der lavedes Vedtægter og Regler, som Kongen stadfæstede, saa var det dog ikke alle Tilfælde, at der var Lovparagrafer for; men saa hjalp man sig med Reskripter. En ung Mø klager saaledes over sin Trolovede, og dette giver Anledning til et ejendommeligt kongeligt Reskript fra 1660. Aarsagen var, at „Poul S. (Reskriptet er helt igennem holdt i en yderst diskret Form) „efter Trolovelsen med Karen M. skulde have gjort hende livsfarlig Vold“.

At Karen oven paa den Behandling fremsatte „Begering om

fra Trolovelses-Løftet fri at være; kan jo næppe forundre, naar „Forundringen“ da ikke netop angaar den nødvendige Formalitet med Indgivelsen af en saadan „Begæring“ — nu til Dags vilde saa maage Onsvøb jo næppe være blevet anvendt: Karen skulde saamænd nok have klaret den lille Affære paa egen Haand. — Saa meget mere forundres man derimod over, at slakkels Karen — „for andet Eksempels Skyld“ — fik Afslag paa sin Begæring, og det endda ledsaget af en Formaning om for Fremtiden „saaledes at omgaas med Povl, at han ikke billig sig over hende kunde have at besværges“.

Hvad Povl angaar, saa skulde Borgmester og Raad (!) af ham tage Forpligt, at han ikke ydermere Aarsag til Klagemaal i saa Henseende giver under Straf paa Bremerholm.“

Allerede den Gang anvendte man saaledes betingel Dom.

Kanonen fra Fjendetid.

Fra Assens berettes, at en der i hundrede Aar liggende Kanon, omtrent 5 Alen lang, fra forrige Krig af, er istandbragt, samt opsat paa et dertil nu indrettet lille saakaldet Batteri imod Stranden og nær ved Skibbroen. Paa samme er Assens Bys Vaaben paa den ene Side, og efterfølgende paa den anden Side antegnet:

Ao. 1659 er jeg fra fremmed Land i Feidetid hidkommen og fangen bleven.

Efter 100de Aars Forløb nemlig Aar 1759

har jeg igen faaet Oprejsning, som ses her, ved Hjælp af Postmester Frausing Jeg ligger altsaa til et Slags Zirat og til hver Mands Brug i Assens By,

som ønsker stedse at skøe i glædelig Tiltælde, og at den allerhøjeste Forsyn vil befrie og beskjerme Riget og Byen.

Fra Fiende-Haand og Ildebrand. Anno 1759.

Her foruden har Postmester Frausing, i allerunderdanigst Minde af Kongens Naade mod ham i sin Alderdom, at han ikke skulde lide Nød, da han intet kunde udrette, ladet opsætte udenfor Posthuset 2de store og tildeels forgyldte Løgter, der for saa vidt kunne give Lysning i Byens tvende Gader, som ligge ligefor.

Paa Forpladen af den ene Løgte er optegnet Kongens ridende Post, og paa Forpladen af den anden Løgte staar:

Bekostet og opsat de kongelige Poster og Assens By i Almindelighed til Ziir og Nytte i lange og mørke Nætter.

Ao. 1759, af Postmester Frausing.

Ved Siden af hver Lygte staar en Skildvagt i Legemsstørrelse og i tyrkisk Dragt med Sabel i Haanden, der forestiller at holde Punktlighed, og at intel bliver ivejen for Postens hastige Ekspedition til Kongens og Rigernes Fornøjelse og Nytte. Paa disse store saakaldte Skildvagter af 4 Alens Højde er tegnet:

Vi staae ikke her af egen eller Nogens Hovmod, men alene, ligesom til Vagt og Ære for Byen, som vi intel har køstet eller køstet at underholde.

Det, som tillige har animeret Frausing til at hædre Posthuset for saa vidt, er endog den Lykke og Fortrin bemeldte Sted og Gaard for rum Tid har havt, i det samme har tilhørt salig Kong Christian IV, som, paa de Tider, skal have gaaet igiennem Assens, naar han rejste til og fra sine Fyrstendømmer og Lande paa den tyske Bund, der videre og endnu sees af Opskriften over Døren til den Stue, Højbemeldte Hans Majestæt har logeret i, med disse Ord:

Anno 1632, d. 16. Juni, har den Stormægtigste Herre og Højbaarne Landsens fromme Fader, Salig og Højlovlig Ihukommelse, Kongning Christian den Fjerde, Konge af Danmark og Norge etc under sin egen kongelige Haand og Sejl paa Pergament afhændt og bortskjødte denne Gaard, hvilket allernaedigste Skjøde endnu her

paa Stedet er tilstede, og holdes aller underdanigst for Stedets store Ornament og Adkomst, og har fra den Tid Højbemeldte Hans Kongl. Majestæt ved sin Giennemrejse altid havde sit Logement i denne Stue, hvoraf den siden altid fra Arilds Tid er kaldet Kongens Stue, som den endnu kaldes paa denne Dag 1696 den 13. October.

Fremdeles er over Døren i næste Stue derved, som kaldes Dronningens Stue tegnet:

Anno 1590 blev disse 2de Stuer først maalede efter Munkemalnings Maner, der stod konstig frisk og stærk i 106 Aar. Denne nye Malning skal nok staa saa længe, ihvor det gaar. Ao. 1696 den 12. November.“

En ejendommelig Sammenblanding af Reklame og Kongehyldest.

Det merkantile lykkedes ikke i Byerne, Færgelarten og de mange fremmede, der før kom til Assens, tog af med Importforbudet, og Fabrikerne blev ikke til noget. Assens havde prøvet at ligge under og havde rejst sig igen. Nu kom, bedst som man sad i Ro og Mag og arbejdede paa Byens Forbedring

Carl Gustafs Indfald i Fyn.

Alle de fynske Byer led meget ved disse Indfald, og fra alle Egne og Byer lød Klager over trykkende Indkvartering (baade fjendtlig og fredelig), Plyndring-

ger, Kontributioner, Skatter og Paalæg. Utvivlsomt var Assens dog den fynske Købstad, som var bleven haardest medtaget. 15de Oktober 1660 afgav Borgerskabet en lang Beretning herom:

„Saa haver vi her aller ydmygdigst ladet samle og forpagte nogle af de vigtigste Aarsager, Anstød og meget haarde pressurer, denne arme, nu ganske udmattede, ringe By i den lange besværlige Fejde haver lidt og udstaaet“, hvorefter følger en Forlegnelse over alle Lidelserne. Allerede i Marts 1657 begyndte Indkvarteringen af durchmarscherende Tropper til Hest og til Fods, hvilket var Byen til temmelig stor Bekostning. 30te Januar 1658, er denne By meget jammerlig og forskrækkelig, med Sværd og Vaaben totalt udplyndret. Ikke alene de fattige Mennesker er frataget deres Møbler og Midler, hvad der forefandtes, og med Vaaben og Strikker tiltvungne at gøre Paa-visning paa skjulte Sager Ja, samme Plyndring er saa skarpt udført, at de hverken har skaanet Kirken eller Skolen, Mand eller Kvindeperson, deres Klæder til de bare Legemer at afføre, saa man derefter i største Elendighed i den haarde Vinter-tid maatte gaa nøgne og pjaltede paa Gaden. Alle Heste og Vogne som fandtes i den ganske By, blev borttagne, hvormed det plyndrede Gøds blev bortført. Den he-

le Nat blev yderligere plyndret, de afbrændte, saavel i Gaderne som i Husene mange skødesløse og farlige Ilde. Samme Plyndring kan skatteres over 40,000 Rigsdaler . . .; hvorefter nu Byen er ruineret og Borgerskabet aldeles med alle udarmet.“

Hele denne Klage, som omfatter ogsaa hele Aaret 1659, bestaar af 37 Punkter — og den slutter saaledes: „Saa desværre for os fattige Folk, vores ganske Formue totalt er opgaaet, saa lidet eller intet siden findes tilbage, uden en stor bundløs Gæld, vi foruden vores Midler, som er borte, haver os isat og i Armod og Fattigdom med vores Hustruer og Børn geraader“.

Endnu et halvt Hundrede Aar efter lyder det i en Indberetning:

„I Assens findes temmelig Avling med liden Købmandshandel, idet Landmanden maa beklage sig som desaaarsag, for hvis han kan og maa afhænde ikkun liden Værdi for. Bønderne har ikke i nogle Aar betalt Landgilde, fordi de avler saa lidt.“

I Indberetningen hedder det: „Her i Byen er trende Kiøbmænd og tvende Enker, som handler. De tvende Enker er i god Stand men de trende Kiøbmænd kun i maa-delig Stand.“

Af Haandværkerne var to Feldberedere i god Stand, men de andre er fattige“. Som en Trøst tilføjes: „Men de var dog næppe

saa fattige som Middelfart“. Det hedder derfra samme Aar: „Denne Bys Fattigdom er saa stor, at den ikke kan lønne de tvende Retters Betientere, Byfogeden og By-skriveren. De har ikke det kiære daglige Brød at leve af. — Hellers er af anden Herlighed ingen?“

Landboerne har hurtigt forvundet Krisen.

Det hedder i en Beskrivelse fra 1700: „Denne Del af Fyn er meget skøn . . . , Landsbyerne er smukkere og bedre bygt end i Sjælland . . . , man sér intet Hus uden Have . . . , Øllet er fortræffeligt og saa godt som nogetsteds. Man lever ret vel der . . . , vi havde altid 6 à 8 Retter. vel lavede af Kød og fersk, saavel som Saltvandsfisk . . .“ osv. — „Bondestanden er næsten alle omhyggelige med deres Næring, stræbsomme og arbejdsomme, tro og tjenstagtige, godgørende mod fattige, hjælpsomme mod hverandre og mod Øvrigheden heden tro og ærbødige, gørende deres Gerning med Lyst og Munterhed, saafremt de vel beegnes og opmuntres — hvis ikke, lader de Hænderne snart synke, ja, bringes vel til Haardnakket-hed . . .“ — „Almuens Huld og Vækst er, størstedels, fyldig og anselig —; foruden Mellemmad, spiser de daglig 3 fulde Maaltider, hver Gang 2 Retter. — I de fleste Huse finder man højt opredte

Senge, fuldstoppede med Gaasefjer, samt godt Linned og venlig Adfærd mod fremmede.“ — „Det fynske Kvindekøn roses for Huslighed og særdeles Flid i at spinde, væve og til Dels selv at farve deres egne og Mandfolkenes Klæder.“

Assens i 1767.

En Indberetning fra dette Aar: Byens Sognekirke, som bærer Navn af St. Nicolas, de søfarendes Patron, men af nogle kaldes Vor Frue Kirke, er en god Bygning med et anseeligt Taarn. — Straks uden for Byen har ligget et Kapel, som for længe siden er nedbrudt. — „Da Byen var i bedre Stand, havde den tvende Borgmestre, siden haver een været nok“. „En svar Karl“ kaldes en af Borgmestrene, Villem Bang. I den Gaard i Assens, hvor Sognepræsten bor, skal Kong Christian den Tredie, Hertug Johannes og Kong Christian den Anden have været samlede 1548 paa en Sal, kaldet Kongesalen. Paa Døren findes endnu denne Inskription: „1632, den 16de Juni, har Kong Christian den Fjerde under sin egen Haand og Segl paa Pergament afhændet og bortskødet denne Gaard, hvilket Skøde endnu er til Stede og holdes for Stedets store Ornament og Adkomst, og haver saa fra den Tid højstbemeldte Hans Majestæt ved sin Gennemrejse altid haft

sit Logement i denne Stue, hvoraf den og altid af Arilds Tid er kaldet Kongens Stue, som den endnu kaldes paa denne Dag 1696, den 13. Oktober.“ (1774 fandtes det omtalte Skøde dog ikke mere).

Ved Assens er trede Kilder, hvoraf den ene ved Strandbredden har været en Lægedomskilde og kaldes en hellig Kilde. Den anden ligger noget derfra ved Havbredden, og den tredie oppe i Marken, hvori er ypperligt Vand.

Raadstuen bestaar af to Etager Bindingsværk, ligger ved Torvet og er i god Stand. Der er og et Brand- og Arresthus samt en kongelig Amtstue i Byen. Private Bygninger er 260, hvoriblandt en Del store Gaarde, dog alle af Bindingsværk. Der fandtes kun en Barber i Assens, men to Parrykmagere. Hele Indbyggertallet var 259, „hvoraf 3 Fornemme“. — **Gaderne:** Østergade, Ladegaardsgade, Præste- eller Adelgaden, hvilke er de tre Hovedgader, løbende fra Øster til Vester. Endvidere af Tværgader: Korsgaden, Ramsherredgaden, Strandgaden, Damgaden, Kindhestegaden, Provstigaden, Skolestredet, Kirkestrædet, Barnestrædet, Kallesundet. Torvet er lige ud for Raadstuen. **Portene:** Østerport, Ladegaardsport, Strandporten, Ramsherredport og Kongens Port. Over Strandporten to Arrestkammer og en Vægters Værelse.

Af Assens Brandvæsens Historie. Anordningen af 1737. Sprøjtemønstring.

„Han, hedder det — og dermed menes Brandinspektøren — skal besørge, at alt Brandfolket, som staar under hans Kommando, i Førstningen ofte (senere, „naar Brandfolket er blevet øvet, kan det være nok med to Gange om Aaret at manøvreres“) bliver excerceret, indtil det er vel blevet øvet og ved Slangen og Sprøjten færdig at regere og haandtere, saasom:

Naar Sprøjten fra Brandhuset er henført paa det Sted, hvor den skal være, tages den bageste Vandtønde af og sættes paa Jorden, tvende gaar til Hesteskaglerne og løfter Sprøjten derved op, at den med den bageste Ende kommer til at staa paa Jorden, at man magelig kan tage Hjulene af, nemlig: den Jernpind imellem Sprøjten og Hjulet bliver udtaget og Hjulet med Akselen bortlagt. Sprøjten plantes saa lige paa Jorden, og Hesteskaglerne tages forkert af og bortlægges. — Imidlertid bæres Vand i Tønden, Slangen kastes paa Jorden, dog med Forsigtighed, at ingen Knude eller Omslag derpaa kommer. Straalemesteren tager saa fat paa Straalen og forretter sit Embede, og Brandsvendene imidlertid arbejder, at Straalemesteren altid har Vand nok. Naar saa alling er forbi, afskrues Slangen

fra Sprøjten og Sprøjterøret fra Slangen, Slangen lægges paa Jorden, dernæst løftes den ene Ende op i Højden, at Vandet rent kan løbe af, siden tørres den, Sprøjten væltes og om, at Vandet kan løbe af den, og naar den igen er oprejst, pumpes 3 à 4 Gange med Bilantzen, at det indvendige og forborgne Vand ogsaa kan komme herud. Siden, naar Slangen er tør nok, bliver den indsmurt af en tilberedt Smørelse af 1 Pd. Tælle, $\frac{1}{2}$ Pol Tran, 1 Pægl Tjære, $\frac{1}{4}$ Pund grøn Sæbe, $\frac{1}{2}$ Fjerdingspund Voks, 2 Oksegald, en Valnød fuld af Salt, tilsammen smeltet og halvvarmt med en Børste i Slangen vel indreven, og det aarlig tvende Gange i det ringeste saaledes Slangen at smøre.

Ellers ved Sprøjten Op- og Afmarch kan før desto bedre Orden at holde, forholdes ungefær saaledes:

1) Ved Slangesprøjten Opmarch kommanderer Inspektøren eller hans Assistent hver til sin Post, saasom: Brandkusken til at spænde for eller de forordnede i den Sted at stille sig frem, Sprøjtemesteren at stille sig bag Sprøjten, Straalemesteren og hans Assistent hver paa sin Side af Sprøjten. Brandmesteren at stille samtlige Brandfolk 4 Mand høj for Sprøjten, Brandmesteren til at træde frem og føre Sprøjten og Brandfolkene an og marchere

hen til sit Sted, Brandkusken at spænde saa fra. Sprøjtemesteren at tage Bilantz-Stængerne af Sprøjten. Straalemesteren at tage Tønden af Sprøjten. Brandsvendene at løfte Sprøjten med Skaglerne op. Straalemesteren og Assistenten at tage Lundstikkerne op og Hjulene af Sprøjten og al lægge samme rechts og links fra sig. Dernæst at tage Slangerne med Straalerørene af Sprøjten og dermed at forføje sig til sit anviste Sted. Sprøjtemesteren at bringe Bilantz-Stængerne i sin Bilantz. Brandsvendene at stille sig 8 à 10 Mand stærk til Bilantz-Stængerne. Sprøjtemesteren at vride den store Hane op og gøre Anskrig om Vand. Brandsvendene at sætte an og give fyrig Vand. Sprøjtemesteren at vride den store Hane til og den lille op. Brandsvendene at holde an og marchere af etc.

2) Ved Afmarchen kommanderes saaledes: Straalemesteren at skrue Straalerørene fra Slangen. Brandsvendene at skrue Slangen fra Sprøjten, at tage den op og Vandet at lade det afløbe. Dernæst at tage Vandet af Sprøjten, Slangen igen at skrue i Sprøjten og ordentlig at lægge over Bilantzen samt Skaglerne forkert paa Sprøjten og samme saa at opløfte. Straalemesteren og Assistenten sætter saa Hjulene paa, Lundstikkerne i, hvorefter Brandsvendene sætter Sprøjten. Straalemesteren at lægge Vandtønden

paa Sprøjten, Sprøjtemesteren at føre Bilantz-Slængerne paa sit Sted; Brandkusken at spænde for elier de forordnede. Straalemesteren og Assistenten hver paa sin Side af Sprøjten. Sprøjtemesteren at stille sig bagtil. Brandmesteren at stille sine underordnede Brandsvende 4 Mand høj for Sprøjten. Dernæst at stille sig for Troppen og marchere hen til sin ordinære Sted.“

Ildebrand.

„Naar nogen Ildsvaade (den Gud naadelig afvende) paakommer, da, til dessen tilbørlig og hastig Kundgørelse overalt, skal forholdes dermed saaledes:

Indledning. Byen alarmeres.

1) a. Den eller de, som udi Huset tilstede er, hvor Ulykken begynder, det være sig ved Nat eller Dag, skal straks gøre Anskrig til Naboerne og sende Bud herom til Inspektøren, Assistenten og Brandmesteren. Ellers maa ingen underlaa sig ganske at forlade deres Huse, men nogle at blive til Stede for Brandfolkene Lejligheden at anvise. . . .

b. Vægtterne skal, saa snart de nogen Ildsvaade om Natten fornemmer, under Livsstraf, om de ej flittigen agtpaagiver og ved Søvnagtighed eller i andre Maader det forsømmer, straks ved Stormklokken klemte og en stor Lygte med Lys udi paa den Side,

som Ilden udi Byen er optændt, paa en dertil ordineret Stang at udhænge til et Tegn at efterse, paa hvad Sted Ildsnøden udi Byen er, at de vedkommende, som til Ilden at dæmpe er anordnede sig derhen kan forføje. Ellers ligesom Ilden til- eller aftager, haver bemeldte Vægttere hastigt og langsomt at klemte, indtil den ganske er dæmpet . . . Men sker det om Dagen, haver Klokkerne og Graverne sig med Klemten paa samme Maade at forholde og en Fane eller Flag paa den Side af Taarnet udhænge, hvor Ilden i Byen er optændt.

c. De paa Gaderne anordnede Vægttere skal - - straks være forpligtede, saa snart de Ildsvaade fornemmer, paa de dennem anbefalede Poster og ellers andetsteds udi Byen, Alarm at gøre og Folkene allesteds udi Husene med Banken paa Dørene opvække samt med et sært imellem sig sluttede Tegn og Støden i Fløjten de næste Vægttere - - tilkendegive, derhos raabende: Brand, Brand i den Gade eller Stræde, - - at det saaledes, det snarreste muligt er, ved dennem overalt udi Byen kan kundgøres, hvor og paa hvad Sted Nøden er: da og straks tvende af dem, om ej flere er ved Haanden, hasteligen skal henløbe med deres liden betroede Sprøjte til Ilden for dermed efter Mulighed at læske Ilden . . .

d. Den nærmeste Tambour skal og være forbundne, saa snart Ilden fornemmes, Trommen at røre, først i de nærmeste Gader, hvor Ilden er, og siden over hele Byen.“

Nu gaar det løs. Magistraten indfinder sig. Men vær forsigtig med Sprøjten.

2) „Saa snart saadan Ild ved sig Anskrig, Klemten og Alarm i Byen rygtes, skal straks og uden ringeste Ophold af samtlig vedkommende forholdes saaledes:

„Brandmesteren og Brandsvendene skal hasteligen forføje sig til Sprøjten og straks, det snarest muligt er, at bringe den til Ilden - -, dog derhos tilse, lige som til Mønstring, at den forsigtigen føres, at den over Huller og Stød ej kommer til Skade, og at Reserveslangen bæres paa en Skagle, at den ej skal være Sprøjten til Last.“

b. „Magistraten, Byfogeden, Inspektøren og Assistenten skynder sig til Ilden, saa hurtigt ske kan.“

c, d og e handler om Tilbringelsen af Vand, hvilket Arbejde fortrinsvis skal udføres af Vognmændene, men desuden som en Pligt er paalagt enhver Borger, som holder Hest, først dog Slagtere, Bagere og Møllere, medens de andre „skal være ved Haanden paa et frit Sted, omtrent hvor Ildsnøden er, og hvor de ingen, som ved Ilden haver at bestille,

er i Vejen.“ Paa Forlangende skal de ogsaa „det bjerget Gods bortføre“.

f. „Alle og enhver af Byens Indvaanere skal hver for sin Dør udi det mindste forskaffe en Tønde med Vand, med Tragt og Strippe derhos - -“ (og Tønden skal stadig holdes fyldt med Vand.) — „Saa og holde nogle Spande Vand paa Lofterne, om Ild i en Vindske eller andensteds antændes, Tagrenderne i Nedløbet stoppes og samme med Vand at fylde, at Funkerne, som falder paa Taget og i Renderne, kan udstukkes. Lugerne og Loftslømene at holde tillukkede, item: enhver i de omliggende Gader boende en Lygte for deres Hus udhænge samt Lys i Vinduerne at sætte . . .“

g. „Alle Byens Compagnier -- haver sig ufortøvet til deres Alarmplads at begive med deres behørigte Gevær“ for at besætte Gaderne og iøvrigt at forrette Polititjeneste, deriblandt ogsaa holde Øje med alt for paagaende „Bjergningsmænd“.

h. Endelig skal „Byens Skorstensfejer med alle sine Folk være forpligtet, saa snart Ildebrand paakommer, sig derhen iligen at forføje.“

— Da vi nu tør gaa ud fra, at de alle sammen er forsamlede om Brandstedet, bliver det vel paa Tide at sætte Sprøjten i Gang, og det gaar da saaledes for sig:

„Brandmesteren skal under tilbørlig Opsigt, at Slange-Sprøjten ingen Skade tilføjes, men at Værkerne, efter Exercitsen, ordentligt håndteres, gøre sig parat med sine understaaende Brandfolk til at anbringe Sprøjten. Dernæst han hos Inspektøren eller Assistenten fornemmer, hvor Sprøjten skal plantes, og Ilden mødes, og forføjer sig saa med Straalemesteren og hans Assistent, efter at de har taget Sprøjterøret og Slangen samt Ophalingslovet, som findes ved Sprøjten til at ophejse Slangen i fornødent Fald med sig ind til Ilden (igennem Vindue eller Tag, hvor Ilden er, eller i næste Hus), og nøje tilser, at de bringer Vandet ret an til Nytte, for Ilden altid at modstaa og forhindre, og ej al vige, uden største Nød det udfordrer.“

Under deres Arbejde maa nu Straalemesteren og hans Assistent vise uforfærdet Mod - - , og derhos vogte, at den ham anbetroede Straale vorder konserveret for Slag og Stød, at ikke Mundstykket skal komme til Skade, samt at Vandet ej for længe i Straalen indeholdes, at ej Værkel og Slangen skal briste“ — hvorhos det forudsættes, at ingen af dem „retirerer sig“, uden de skulde „blive i Nød bestædiget og Ildens store Hede ej kan modstaa, uagtet de med Vandstraalen har vaadgjort sig.“ Men skulde de saaledes blive tvungen til at retirere sig, „da,

naar de ingensteds kan undkomme, bindes Slangen fast ved Vindueskarmen eller andet nagelfast, og derved vinder sig ned, efter at Sprøjterøret med Skruen fra Slangen er afskaaret, saa og gøre sin Flid, naar han er nedkommen, at redde Slangen - - ; paa det at Røret, naar Blik-Bøsningen er sat i begge Ender og fastbundne, kan komme i Stand igen, at Sprøjten ej, formedelst Røre's og Slangens Skyld skulde staa ledig, men, saa vidt muligt er, gøre sin Effekt, indtil Nøden er forbi - -“

— Dog, her kan vi vistnok roligt forlade baade Brandstedet og Brandfolket med samt Inspektør Assisterer osv. thi inden Slangen og Straalen atter bliver forbundet med „Værkel“, vil sikkert enten den halve By være brændt ned, eller Ilden være gaaet ud af sig selv.

— — —

Nu har vi da heldigvis et bedre Værn mod Ildens graadige Flammer, Et fast Brandkorps og moderne Materiel.

Et eftertragtet Færgested.

Uden egentlig at være ledigt var „Assens Færgeløb“ i Aaret 1713 et saare eftersøgt Færgested, hvorefter mange „slikkede Fingre“.

Sagen forholdt sig saaledes, at Færgeløbet p. t. indehavdes af Salig Thomas Ifversens Enke, hvis Søn, Kommandør Christian Thomesen Carl, „var forundt at

nyde samme efter hans Moder“. Men nu havde Skæbnen villet, at Kommandøren var afgaaet ved Døden, medens Moderen lod til stadig at befinde sig i bedste Velgaaende, da hun vel ogsaa kun indkasserede Færgeløbets gode, solide Indkomster uden nogen Sinde selv at sætte sit kostbare Helbred for Strabadser paa Søen. Imidlertid fandt man vel, at da Arvingen til Færgeløbet var død, maatte en ny „Arving“ snarest indsættes i hans Sted —: man kan nok kalde dette lidt „forsynligt“, men saadan var det nu, og Ansøgerne om „Arven“ var mange, deriblandt ogsaa baale en Raadmand Jørgen Pedersen Hofberg i Assens, som „erbød sig at give til Kongens Kasse af Færgeløbet 200 Rigsdaler samt at holde dygtige Fartøjer og selv forskaffe Færgefolk“ — Endvidere søgtes Embedet af en Kommandør Christian Carl Gobel, som dog synes at have gjort sin Ansøgning derom afhængig af det Tilfælde, at Arven skulde overgaa direkte til den afdødes Søn, som da ogsaa optraadte som Ansøger „paa det han derved kunde finde Middel til sin Subsistence og saadan Education, som hans salig Fader havde begyndt med ham — ved Studeringer. Exersitser og andet, hvormed han i Fremtiden kunde gøre sig bekvem til Kongens Tjeneste“. Endvidere fandtes blandt de mange Ansø-

gere en Hendric Jürgensen, som i 19 Aar havde tjent i Kongens Sølvkammer „og saavel paa Rejsen til Norge, Italien og alle Kampanjer havde udstaaet adskillige Lættigheder“, men skønt saadanne Hoftjenere ellers ofte fandtes selvskevne til en eller anden indbringende „Sinecure“, kom denne „Sølvpop“ dog ikke i Betragtning her, idet han blev udsat for Konkurrence fra selve den Assens Borgmester Lauge Hansen, der var gift med en Søster til den afgangne Kommandør Carl. Han ønskede sig indsat (tilligemed Hustruen) i sin afdøde Svogers Sted som Arving til Færgeløbet, og da han „erbød sig at pensere til Kommandørens Søn 120 Rigsdaler aarlig“, var det ham, som endelig (for sin Livstid) løb af med „Arven“. — om da ikke Svigermoderen ogsaa har overlevet ham. Men herom meldes intet paa dette Sted.

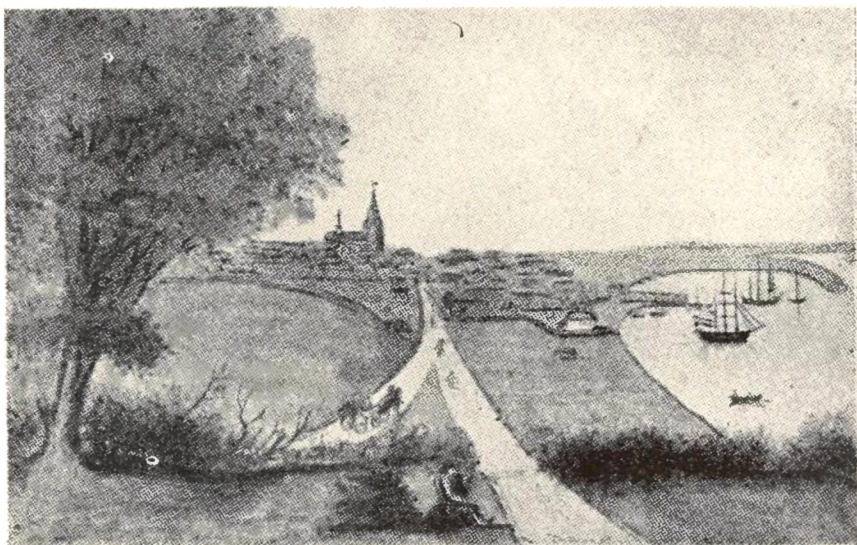
Stiftamtmanden og den „uføjelige“ Enke.

Det var i det 18. Aarhundrede, da der fra Regeringens Side gjordes de største Anstrengelser for at understøtte og fremhjælpe en indenlandsk Industri, hvorfor den bl. a. ogsaa ved et Reskript af 1758 krævedes, at de danske Købstæders Kræmmere, som handlede med Silke- og Uldkram, ikke alene skulde have særlig Tilladelse til denne Handel, men end-

og forpligte sig til at aftage og forhandle for et vist Beløb indenlandsk forarbejdede Varer, hvilket foregik efter nærmere fastsatte Regler, som vi ikke skal omtale her.

Imidlertid synes denne Forpligtelse ikke at have behaget de handlende omkring i Byerne, der gerne protesterede herimod, om-

angik en Kræmmerenke i Assens, Gjertrud Nolder, der, da hun mentes at handle med Alenkram, var bleven ansat til i hvert Halv-aar at købe Varer i „Magasinet“ — som det kaldtes — for 166 Rigsdaler 4 Mark. Hun klagede nu til Stiftamtmanden over, at hun, som ikke handlede med Alenkram, men kun førte de saakaldte

Parti fra Assens 1748.

end sandsynligvis som oftest med ringe Held, indtil hele Arrangementet, trods alle Anstrengelser fra Regeringens Side, gik i sin Moder igen efter knapt en halv Snes Aars Bestaaen.

Blandt de talrige angaaende denne Tilstand — saa længe den varede -- af Kommercekollegiet behandlede Journalsager skal vi her gengive Forløbet af en, som

grove Varer (Hør, Hamp, Tjære, Jern o. desl.), skulde tvinges til at aflage „fabrikne vare“ for saa stort et Beløb, hun var nu opimod 80 Aar, var uden Hjælp, forstod sig aldeles ikke paa Handel med Alenvarer og maatte nu, saafremt den omtalte „Ansættelse“ skulde staa ved Magt, ophøre med den øvrige Handel, som hidtil havde ernæret hende og en

vanvillig Broder. Stiftamtmanden, til hvem denne hendes første Klage indløb, vendte imidlertid det døve Øre til hendes Jeremiader, men Gjertrud Nolder gav ikke derfor tabt og tog straks Vejen direkte til Kollegiet, hvorfra hendes Henvendelse oversendtes til Stiftamtmanden, der „erklærede“, at han ikke indsaa nogen Grund til at forandre det Enken givne Paalæg, som udgjorde en passende Del af den Assens By i det hele praalagte Forpligtelse til at aflage for 1500 Rigsdaler aarlig fra „Magasinet“. Skulde han gribe ind i dette Tilfælde, vilde det „foraarsage confusion i ligningen og opvække billig Fortrydelse hos de andre handlende, om hun skulde gaa fri og de være pligtige til at udrede ogsaa hendes Andel“, svarede Stiftamtmanden, og Byfogden, med hvem han korresponderede om Sagen, erklærede kort og godt, at der aldeles ikke skete hende Uret, da hun i Virkeligheden handlede med Alenkram af Kathun og Lærred o. desl.

Men til denne Byfogdens Paastand sagde Gjertrud Nolder rent ud Nej; hun forstod sig ikke paa at handle hverken med Kathun eller Baj eller andre Alenvarer overhovedet — kun en Gang imellem havde hun solgt nogle „indenlandske“ Baand fra sin Bod, og endogsaa denne Smule Handel havde hun, „for at afværge sin Ruin“, frasagt sig. Ikke desto min-

dre kom nu Stiftamtmanden og resolverede, at enten skulde hun modtage Alenkram for det fastsatte Beløb, eller hun maatte helt opgive sin Handel, i Anledning af hvilken Afgørelse hun nu atter skrev til Kollegiet og bad om Fritagelse for Fabrikvarerne, idet hun samtidig tilbød at underkaste sig „al paalæggende Straf i Fald hun skulde findes udi nogen anden kram handel“.

Hermed var Sagen imidlertid ikke afsluttet. Endnu en Gang maatte Stiftamtmanden „erklære sig“ som værende af den Tanke, at det var alt for betænkeligt at gaa ind paa hendes Begæring — „naar det var hende angelegent at vise den tilbørlige Føjelighed og Villighed til Ojemedets Opfyldelse, kunde hun lettelig afsætte af de mest brugelige Varer - -“. Ikke desto mindre, og til Trods for saa megen Betænkelighed, havde Stiftamtmanden imidlertid allerede „givet hende Løfte om Moderation for dette Aar“, nemlig et Afslag af 100 Rigsdaler, men videre kunde man heller ikke „soulagere hende, med mindre Collegiet ganske vilde befri hende for deslige Varers Imodtagelse, men saa maatte hendes Andel afgaa i den Summa 1500 Rigsdaler, som Assens By aarligt er paalagt.“

— Historien forekommer os ret lærerig og viser, hvad en eneste gammel Enke har kunnet udrette

over for en samlet Falanx af Kollegium, Stiftamtmand og Borgmester, naar hun var i Besiddelse af, hvad Stiftamtmanden vel vilde have kaldt det, saafremt hans Embede havde paalagt ham at erklære sig herover: „utilbørlig Uføjelighed“.

Assens-Postens Forlis i Lillebælt.

- - - „Den 30. Maris 1784 omtrent Klokken 9 om Formiddagen gik Posten fra Assens paa tvende store Baade, med Nordøstvind. godt Vejr med frisk Kuling og var slet ingen Is at sé i Bæltet. Den ene Baad sejlede ind til Aarøsund Sønden om Øen Aarø, og den anden gik Norden om samme Ø, og var begge Baadene allerede inden for Øen, da den Ulykke hændte sig, at den Baad, der gik Norden om, og hvori var 13 rejsende Personer samt Skipperen og tvende Matroser, *sank til Grunde i et Øjeblik*“. — Ulykken observeredes fra Landsiden af Aarøsund, men paa Grund af en stor Mængde Is, som her laa langs Landet, var det ugørligt herfra at bringe hurtig Hjælp; — „men fra Aarø, hvor ingen Landis var, kom i største Hast tvende Baade ud for at redde, hvad muligt var; men desværre kunde ikke mere blive reddet end Hr. Lieutenant v. Seydewitz og desforuden en Kasket, en liden Pakke og noget Rejseløj, da de øv-

rige Personer, Postladen og et stort Felisen (d. e. en Ransel, Vadsæk) gik med Baaden til Grunde - - -“

Saaledes lyder Indledningen til et omtrent samtidig forfattet foreløbigt Resumé af de fremkomne Indberetninger over denne ulykkelige Tildragelse, som torslaeligt nok vakte den allerstørste Opsigt — og bl. a. vistnok satte den gode Postmester Holm i Assens mange graa Haar i Hovedet. Fra denne Embedsmand finder vi, ved nærmere at eftersøge og gennemgaa de til denne sørgelige Ulykke hørende offentlige Dokumenter, et „Underdanigst“ af 1. April 1784, hvis hele Form og Stil røber den højeste Grad af Skræk og Sindsoprethed:

„Da jeg ved min underdanigste Skrivelse i Gaar frabad mig Transporten, skal Gud være mit Vidne, at jeg ikke vidste mindste af den Ulykke, som er falden i min Lod. Det har været bekendt i Aftes i god Tid her i Byen, men det har med Flid været skjult for mig. - - - Posten kom i Mandags Eftermiddags Klokken 1, og formedelst det kulede hart af Nordøst vilde Skipperen ej gaa ud (bl. a. af Frygt for Drivis). Tirsdag Morgen ekspederede jeg det alt ud fra mit Hus Klokken 7, og Klokken var vel henimod 9, forinden de rejsende blev færdige. Vinden var Nordøst, et godt Vejr med frisk Kuling, og der var

slet ingen Is at se. Han (Skipperen) tog all Godset i en Postbaad undtagen Laden, - - - som han almindelig havde med sig i sin Baad, og med den Baad tog han de 12 rejsende, og fra Langsted medtog han en Christiansfeldtermand, en „Bonde“, - - - og med denne Ladning om Bord sejlede han da „som de siger her, paa et blindt Isskær og med et rendte Baaden itu og forliste 11 Rejsende (+ Christiansfeldtermanden), Postskipperen Dyrhauge og to Matroser“.

- - - „Hvad er nu mine Bestræbelser i saa mange Aar; nu bliver Bebrejdelser min Løn, jeg kan ej forklare mig, som jeg vilde og burde, mit Hoved vil ej staa mig bi, og min Haand kan ej styre Pennen. — Jeg er uskyldig i Ulykken“, raaber den arme Postmester — „jeg har ej tvunget dem til at gaa ud, de havde en skønne Baad og en dygtig Skipper og Folk samt en god Vind; — jeg har intet at trøste mig med uden min gode Samvillighed —; men Bekymringen er større, end jeg kan bære den.“

Hertil slutter sig nu foreløbig en Indberetning fra Postføreren i Aarøsund, Ravndal, samt — paa Tysk — en af den reddede Lieutenant v. Seydewitz forfattet kort Beretning, som senere efterfølges af en helt udførlig Beskrivelse i et „Pro memoria“ fra samme Haand. Af hvilket „Pro memoria“

vi gengiver et Uddrag, idet Forfatteren heraf ret levende skilddrer, hvorledes og under hvilke „Bekvemmeligheder“ for Passagererne en slig Rejse fra Assens til Aarøsund den Gang maatte foretages.

At Baaden har været overløst, tror v. Seydewitz ikke, tværtimod er det hans Anskuelse, at den meget vel kunde have „baaret Vægten“ af endnu 1 à 2 Personer; derimod kan der godt have været Tale om — Pladmangel for de allerede ombordværende, - - - „saasom: den (Baaden) var ganske fuldpakket med Mennesker“, saaledes at han selv og en Medrejsende (en Købmand Tensch fra Randers) „maatte jævnsides sidde hos Skipperen til Rors“ - - -; for Matroserne var der aldeles ikke Tale om Siddeplads, „da ingen af Tofterne var ledige, men alle med Passagerer besatte, der meget var knebne sammen“, ja, saa stærkt synes de at have været „knebne sammen“, „at, om vi ogsaa straks havde mærket Lækken, da Stødet skete, vi dog aldeles ikke kunde have bødet og udbedret samme af Mangel paa Plads til at røre sig“. Lieutenanten tror, at „havde Baaden ved samme Last haft mindre Personer inde“, da vilde Lækken utvivlsomt „af os tre (han selv, Skipperen eller Købmanden fra Randers) være bleven bemærket“. — Som

Forholdene nu imidlertid var, er Lækken aldeles ikke bleven bemærket, „førend Baaden løb fuld af Vand“ — „vi paa en Gang saa den halvt fuld med Vand —, og nogle Øjeblikke derpaa samme (nemlig Baalen) synke“.

Angaaende Føringen af Baaden, da giver han Skipperen Søren Dyrhauge det Testimonium, „at han ikke i det minds'e var beskænket, men aldeles ganske ædru.“ Da de havde tilbagelagt „langt over den halve Del af Vejen“, kom de til „et langt Rif af Drivis“, men der var dog en Aabning herigennem, som just var bleven passeret af en modgaende Baad, med hvis Skipper de havde haft en Samtale under Forbifarten. Igennem samme Aabning kunde de formentlig ogsaa være passeret, om de end ikke havde kunnet naa at lægge til ved Aarø-sunds Skibsbro. „Jeg bad da Skipperen, at han ogsaa maatte løbe igennem den samme Aabning, den anden Baad var kommen igennem, men hertil svarede han, at det ikke var nødvendigt, men at der og var Aabninger i Isen, hvorigennem vi kunde løbe - - . Vi løb altsaa med megen Dristighed i den fulde Fart paa Isen (Matroserne passede ikke ordentligt paa), saa at vi i Stedet for at træffe en tiiden Aabning, hvorigennem vi vilde trænge os, fik et meget haardt Stød, saa at Passagererne fløj op af Sæderne.“

Ovenpaa det'e rettede Lieutenanten det Spørgsmaal til Skipperen, „om det Stød ikke havde gjort os Skade“, men herpaa svarede kun: „Kerer Dem ikke derom! Det gør intet“. Sejlene, som imidlertid havde „flagrel“, blev nu atter sat til Vinden, og vi kom ud i aabent Vand, „da vi paa en Gang saa Baaden halvt fuldt af Vand, og sank nogle faa Øjeblikke derpaa“.

— Hermed var altsaa Ulykken sket —, og man skulde da til at udfinde Aarsagen dertil(!). Der optages „Tingsvidner“ og foretages alle de andre Skridt, som altil forbindes med en saadan stor Ulykke — —; men herover gjordes Ulykken jo ikke usket, og, som noget langt mere praktisk, strømmede det nu ind til Generalpostdirektionen med Anmeldelser om Tab fra dem, som havde haft Passager med Ulykkesbaaden. Bl. a. findes der heriblandt en Anmeldelse fra en Købmand Johan Anton Müller i Rudkøbing, dateret 1. Juni 1784, og hvori han angiver at have mistet en Forsendelse af 50 Rigsdaler. Endnu hen i Oktober s. A. havde han intet Svar erholdt paa sin Angivelse, og Johan Anton Müller rettede da atter sine Fjed til Byens Vinkelskriver, som nu forfærdigede et ret originalt „Promemoria“ for sin Klient.

„Den Postbaadens Forlis afvigte Vinter kan henregnes blot til

ulykkelige Hændelser, tror jeg ikke" — skriver han til Generalpostdirektionen. — „Formentlig taaler den Sætning ingen Modsigelse: Jeg véd og ikke rettere, end at Monarken allernaadigst har paalagt enhver Undersaat, absolut, at sende Breve og Penge med Posterne, ikke umuligt var det ellers ofte at faa samme ganske sikkert med Lejlighed. Hvad allsaa af den skyldigste Lydighed med Posterne afsendes, kan vel med største Grund fordres paa destineret Sted afgivet, eller igen erstattet —; fejler jeg, maa det mig naadigst forlædes, thi som Galanterihandler og desuden Bøhmer af Fødsel strækker mine Indsigter, uden for mit Fag, ej langt.“ — Johan Müller henviser derpaa til sin allerede forlængst afgivne første Anmeldelse om det ham overgaaede Tab —; men han er langt fra paastaelig i Henseende til sin formentlige Ret, og „saafremt jeg taalte et Tab af 50 Rigsdaler, skulde jeg ej oftere have paamindet“ derom. Men „Nøden driver mig til atter at besvære det høje Kollegium med Bøn og Bægning, at vorde naadigst anvist mine paa Posten afgivne halvtredsindstyve Rigsdaler“. Historien melder dog intet videre i Henseende til, om han fik sine 50 Rd. godtgjort, og desuagtet han slutter sit „Promemoria“ med at udtale „det Haab at vorde bøn- hørt, særlig da om Sagen fore-

stilledes vores milde Konge, hvis faderlige Hjerte ikke vilde tillade, at jeg og flere skal lide formedelst en Tildragelse som hin.“

Den stakkels Assens-Postmester Holm, var, som vi allerede har set, bleven voldsomt angrebet ved den skete Ulykke. Den 7. April skriver han saaledes herom, at „formedelst en bestandig Svimmel i mit Hoved har jeg ej selv været i Stand til at forrette mit Embede, siden den Tid, og først i Mandags Nat har jeg nydt nogen Rolighed - - ; imidlertid, og ved Posternes Ankomst paakommer mig en saadan Frygt, at mine Lemmer ryster“ - - - Ulykken har gjort Manden ganske forrykt, nu havde han „med de største Bekymringer og græsselige Bekostninger overvundet denne ulignelige Vinter“, og saa skal det endda ikke være nok hermed. Men uagtet han „ingen Trøst“ kan finde i Ulykken, saa vil han dog „med god Samvittighed frimodig fremtræde for Guds Domstol til ligemed de forulykkede“ - -, thi jeg er „ganske uskyldig“.

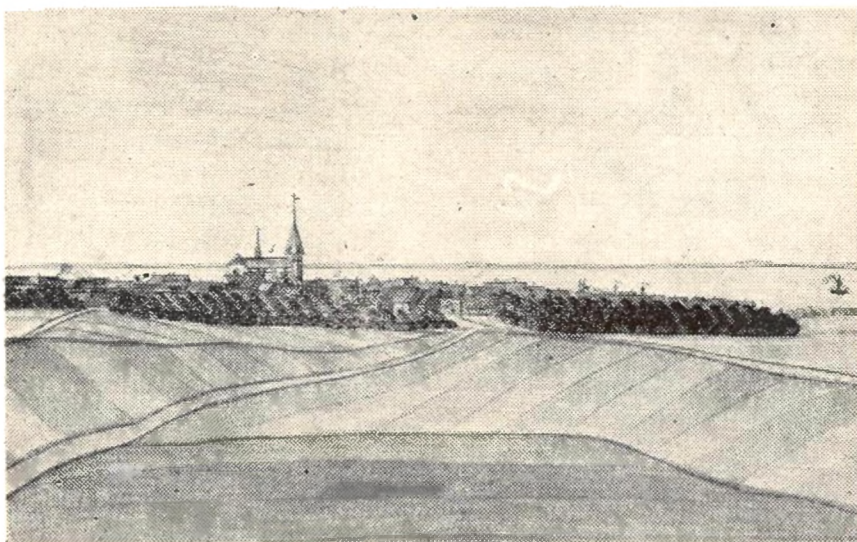
Forøvrigt har Holm hørt af sin Karl, at nogle Matroser fra Højer havde været i Aarøsund, hvor de havde udfaldt den Formening, at det vilde være den letteste Sag af Verden at opfiske den forliste Postlade med samt dens kostbare Indhold. Matroserne fra Højer mente, at lignende Redskaber, som man brugte ved Østersfang-

sten, vilde være særdeles praktiske for Formaalet, hvilket Postmesteren ikke undlod at indberette til Generalpostdirektionen.

I en ny Skrivelse fra Postmester Holm tales der om en Dykker, som skulde sendes til Ulykkesstellet for at foretage Redningsforsøg for Baaens og Passagerernes Vedkommende: — og saavidt

den rare Postmester i sin Indberetning over det passerede endog maa tale om, at de „var ved en saadan Forfatning --- (uagtet det var Morgen)“.

Saaledes bragte den indtrufne Ulykke nu Holm stadige Ærgrelser —, og endelig (kun nogle Dage efter d'Herrer Dykkeres Visit paa Postkontoret i Assens) havde han

Parit af Assens 1754.

det kan ses; blev der ikke sendt en Dykker alene, men hele to, som dog ikke synes at have været „heldige“, hverken i den ene Henseende eller i den anden. En Gang i Juli Maaned maa de endogsaa „stille“ hos Holm for at blive „betydet det højkongelige Generalpostamts Misfornøjelse over deres Forhold“, og saa „uskikkelige“ var disse Herrer, at

den Tort at maatte indberette, at nu var den ene Dykker --- „med en Skøge her fra Assens bortrømt“ --- Og med den anden stod det saaledes til, at han var sygelig og „ej kan taale at være i Vandet“ (!) ---

Der var herefter Tale om at arrangere sig med Aarø- og Bogø-mænd om Postladens Optagelse, men uagtet Holm har disse

Mænd „for sig“, undskylder de sig med, „at det er saa travl en Tid“---, og imedens ligger „Laden“ stadig paa Havets Bund.

— Fra den 18. December 1784 foreligger et „P. M.“ fra Amtmanden over Haderslev Amt, hvoraf det fremgaar, at endnu da var „Laden“ ikke funden, hvorimod der nu gik Rygter om, at den „hemmeligt“ skulde være optaget og praktiseret af Vejen.

— Ifølge en endelig Opgørelse forlistes ved Ulykken 15,274 Rigsdaler 84 Skilling.

Landeværnet af 1861.

Da Assens og Omegn i sin Tid leverede et Kontingent til det fynske Landeværn, der var indkvarteret delvis i Odense og Nyborg, saa kan det interessere at faa at vide, hvorledes de indkaldte gæve Karle da tog sig ud, naar de var bleven iført Landeværnets farverige Uniform, der beskrives saaledes: Landeværnsmandenes Mundering skal være af Vadmøl, rød, med en blaa Krave og Opflag, smaa Knapper, Lærredsbukser, rund Hat og en grøn Fjerbusk paa Hatten“, til hvilken brogede Uniformering sluttede sig en Bevæbning, bestaaende af „Gevær med Bajonet, Sabel eller Palask, Pistol samt pr. Kompagni 2 trepundige Kanoner“. Til hvert Kompagni hørte endvidere 3 Trommer, og 4 Kompagnier udgjorde en Bataillon, der førte en

Dannebrogssfanen med Inskription: „Landeværn for Kongen og Fædrelandet“.

En Branddirektør i Uniform.

Ligesom de fleste andre Købstæder husede ogsaa Assens ved forrige Aarhundredskifte sin „Branddirektør paa Landet“. for hvem Dagen den 5. August 1801 ret blev en velsignet Dag. Thi paa denne skønne Dag opfyldte kgl. Maj. ved en allernaadigste Resolution vor Branddirektørs kæreste og inderligste Ønske med en Bevilling til at „anlægge og bære en Uniform, bestaaende af en mørkegraa Kjole, med mørkegraa Underfor og sort Manchesters Krave og Opflag af en saadanne Form og med saadanne Guldgaluner paa Krave og Opflag og saadanne gule Knapper og en saadan Epaulet paa den højre Skulder, som for Politimestrene er anordnet, samt dertil en foille Underklædning, ligeledes med gule Knapper, og en trekantet opfæstet Hat med sort Kokarde.“

Maa saadan en Branddirektør ikke have været et yndigt Syn — forudsat at han da havde Bukser paa. Men dem synes kgl. Maj. jo at have glemt.

Brandofficerer i Stads- og Hverdags-Uniform.

Den 1. Juli 1803 bestemte kgl. Maj. angaaende Brandofficerernes Uniformering, at de herefter som

Stads-Uniform skulde iføres hvid Kjole med sort Fløjls-Krave, Opslag og Rabatter, hvid Vest og hvide Benklæder.

Til Daglig-Uniform bestemtes samtidig lysegraa Kjole med sort Krave, Opslag og Rabatter, hvid Vest og blaa Pantalons — og som en ekstra Prydelse for baade Sogn og Hellig tillodes det dem at forsyne Hatten med en hvid Fjer med gul Top.

En „Synagoge“ i Assens.

Den 24. April 1804 gaves „Bevilling, at samtlige i Assens værende Jøder maa holde Synagoge i de Værelser, som af dem dertil lejes eller indrettes — og at de ikke paa noget andet Sted maa holde deres Gudstjeneste.“

Borgervæbnings-Officerernes Uniform.

1815 fastsattes Munderingen for Officerer af Assens Borgervæbning saaledes: mørkeblaa Kjole med een Rad gule Knapper, karmoisinrød Krave og Opslag, blaat Underfor, hvid Vest og blaa Pantalons.

Assens Ligbærer-Societet.

Den 17. Maj 1825 approberede Kancelliet „indtil videre“ et Reglement for Ligbærer-Societetet i Assens, hvoraf bl. a. ses, at Societetet skulde bestaa af 24 ordentlige, friske og stærke Borgere, ej under 25 Aar og ikke over 50 Aar,

som under deres Forretning skulde være iført anstændige sorte Klæder. Naar en Ligbærer viste sig efterladende i Forretningen, bødede han første Gang til Societetetskassen, men gentog det sig, udelukkedes han „uden videre af Societetets Liste“, og skulde det endelig ske — hvilken Mulighed altsaa var forudset — at en Ligbærer enten opførte sig uanstændigt ved Ligbegængelse eller endog præsenterede sig i beskænket Tilstand, „da skulde han straks af Formanden bortvises og indmeldes til Byfogeden, som derefter var berettiget til ikke alene at afsætte ham, men ogsaa lade ham tiltale ved Politiet“. — Hvad angaar Betalingen for Ligbæring, da onlagdes for et Lig af første, anden og tredje Klasse henholdsvis 48, 32 og 24 Skilling Sølv for hver Ligbærer, der behøvedes, nemlig ikke flere end 12 til et voksent Lig og ikke færre end 8 til et halv voksent Lig“. Børn under 10 Aar halv Pris.

Industrien i Assens for 100 Aar siden.

I „Nyeste Skilderier af København“, Nr. 36, for 4. Maj 1824 læses om Industrien i Assens:

Det er en afgjort Sandhed, at jo flere Manufaktur- og Fabrikvarer m. m. der indføres fra Udlandet, jo flere Penge gaar der ud af Landet til fremmede, og jo fattigere bliver Staten, derimod

naar det modsatte finder Sted, bliver Pengene i Landet, og mange fattige Mennesker finder Lejlighed til at fortjene det nødvendige.

Da kun faa fraværende kende denne Industrianstalt, eller véd, hvad dens Bestemmelse er, eller hvad der hidtil har virket til Industriens Fremme, tillader Bestyrelsen for samme sig at give en kort Forklaring herover, ikke for at prale men for om muligt herved at anbefale dens Frembringelser og tillige at vise, hvad der kan udrettes til Industriens Fremme, endog med en liden Kapital, naar Sagen drives med Varsomhed, strængeste Oeconomi og med Iver.

Denne Industrianstalt blev oprettet 1817. Dens Hensigter 1) tidligt at vende fattige Drengébørn til nyttigt Haandarbejde og afholde dem fra Ørkesløshed og Lediggang, 2) dernæst at give saavel mange fattige Børn, som arbejdsløse Haandværkere, Arbejde; 3) at skaffe flere Slags Varer forfærdige, som ellers skulde kjøbes fra Udlandet.“

Derefter følger en lang Udredning af, hvad det har kostet at sætte Fabriken igang, og den Arbejds løn, der er udbetalt, det beløber sig til 2941 Rbd 2 Mk. 4 Skilling — et betydeligt Beløb i de Dage.

Bestyreren meddeler endvidere: „Siden „Industrianstalten“s Op-

rettelse er allerede udgaaede 60 fattige Dreng alle godt forberedte til forskellige Haandværkere“.

Der medfølger Fortegnelse over Virksomheden og angives forfærdiget 200 Stk. Nürnberger Legetøj, 300 Fuglebure af Staal og Messingtraad, 80 Par Hørhegler, Smaating af Træ, Pap og Bogbinderarbejde. 1821 opfundet en let Maade at forfærdige Gryn sold paa og heraf allerede forfærdiget 700. Opfundet en ny Slags smaa Kornrensemaskiner og forsendt 86 til alle Danmarks Provinser og 20 store Maskiner. Desuden forfærdiges „Harper“ — (et Apparat, der benyttes, naar Kornet skulde renses). Hovedforretningen syntes at være Karter, af disse forfærdiges 70—80 Par ugentlig.

Indberetningen er undertegnet: Den kgl. privilegerede Industrieanstalt i Assens d. 22. April 1824. Rasmussen, Chordeg, 2. Lærer, ordentlig Medlem af d. K. Landhusholdningsselskab, det islandske litteraire Selskab og Industribestyrer.

--- Ogsaa den Gang var der dygtige og alsidige Lærere i Assens.

Borgermadammernes Forfinelse.

„Ny theologisk Bibliotek“ tog i 1824 til Orde mod den Forfinelse, som man synes var ved at brede sig i Byerne —. For en Del

Følgen af Oprettelse af Borgerkorps, der havde Løjtenanter og Kaptajner udlaget af Borgerstanden og hvis Hustruer gjorde Fordring paa at kaldes Fruer, og Døtrene skulde have Rang med Frøkener. — — Det ovennævnte Skrift advarede herimod og skrev bl. a.: „I Holbergs Tid var det endnu Brug i København og andre danske Købstæder, ligesom det endnu er i Paris og London, at Borgerkonen og voksne Døttre af Huset stode i Boden og besørgede det daglige Udsalg, medens Købmanden eller Kræmmeren besørgede de Forretninger udenfor Huset, hvortil han nu holder en Betjent, efter at han i Boden har maattet afløse Fruen og Frøkenen, der med saadan Rang (en Følge dels af Hjeronymussernes honette Ambition, dels af det borgerlige Militaires Delagtiggjørelse i Arméens Officerers høje Rang) naturligvis ikke længere kunne nødlade sig til at købslaa med Peer og Poul. --- Raug uden Dannelse opblæser Mennesket, selv dannede Mænd have ondt nok ved at bære Rangtitler endsige at Skræderkoner og Skomagermadammer skulde Ægna animo finde sig i at kaldes Frue“.

Det var allsaa Præsternes Syn paa Tidens Forsyndelser, men Redaktøren af „Nyeste Skilderie af København“ gav klart og tydeligt Svar og skriver bl. a.:

„Borgerstanden, der tilforn ik-

ke stod megel over Bondestanden, har i den senere Tid, ved Regjeringens landsfaderlige Foranstaltninger til dens Børns bedre Dannelse og Cultur hævet sig langt over sin forrige Sphære; hvo, der kan tænke, vil tænke sig blot 20 til 30 Aar tilbage, vil med ligesaa stor Forundring som Glæde sé dens Fremskridt, der upaatvivleligt meget ved Undervisningsanstalterne, ligesom ved aandeligt Slavnsbaandsløsning, er foranlediget og begrundet. Æresfølelsen, om den endog stundom vildleder, er det her Staten vigtigst ikke blot ej at knuse — men og at oplive og vedligeholde; thi den er det, som, for at nævne en forhen saare almindelig Last i Borgerstanden, skal holde Borgerne fra Sus og Duus i Krohusest.

Tænk og sé tilbage!

Og skulde den Skik at Konerne ej mere saa almindelig — thi ofte gør de det endnu — staa i Boden, skulde de endog være i Aftagende — hvad da?

Har Fruen og Frøkenen da Evne til at sidde ved Rammen — vel! Lad dem sidde Dagen lang; man have de ej Raad til Rammen, tager de vel fat paa Rokken og sidde ved den til Natten bliver kort, hvis Ordsproget ej svigter, at Nød driver nøgen Kvinde til at spinde. Overhovedet gjør Forfatteren visselig de danske borgerlige Mødre og Døttre stor Uret; Rokken er og bliver, i Alminde-

lighed taget, Kvinden kær, selv i Adelstanden, og det omend-skønt Rok og Teen ikke kunne give Fortjeneste til de første Fornødenheder. Tag til Takke med dette Ræsonnement; jeg har intel bedre at give og tror, det er ikke falsk eller ugrundet.“

Assens-Sager fra svundne Tider. — „Folkets Røst“.

Siden Aviser overhovedet opstod her i Landet, gav de gerne Publikum Adgang til ad denne ny Vej at fremsætte Meninger og Tanker om dit og dat —, hvad det nu ellers kunde være, man eventuelt havde paa Hjertet. Og heldigvis — det kan ikke siges, at denne Velvillie fra Bladudgivernes Side ikke rundeligt blev paaskønnet og benyttet med Flid. Heldigvis, siger vi, thi ved nu at gennemgaa, hvad der saaledes i Tidernes Løb kan være blevet offentlig fremsat — af Ønsker eller Beklagelser — som en Slags „Folkets Røst“, vil man finde, at der heri er opstaaet et ikke helt ringe Antal af værdifulde „Kilder“, som kan tjene ikke alene til Underholdning, men endogsaa til Oplysning og ligefrem Belæring om mange Haandte Forhold, som hver til sine Tider i højere eller ringere Grad har spillet en Rolle i en Bys eller en Egn's Udviklingshistorie.

Et af de første Ønsker, som offentlig fremsattes i Aaret 1819,

gjaldt, at den ærede Assenske Borgerrepræsentations Forhandlinger „fremtidig maatte holdes for aabne Døre“, — og at Indledningen hertil maatte blive foretaget „saa snart som muligt“. Man faar ganske vist ikke Svar paa denne Henvendelse (først langt hen paa Aaret finder vi en Udtalelse om, at „vi endnu ikke har bemærket noget Tegn til, at det er dens (Borgerrepræsentationens) Agt at imødekomme denne Tidens uafviselige Fordring“, som derfor paa ny bringes i Erindring), ligesaa lidt som paa et Spørgsmaal om, „hvad Aarsagen er til, at der ikke nu som forhen ringes med Byens Kirkeklokke Kl. 2 om Eftermiddagen“. Men derfor er dette sidste Spørgsmaal alligevel ikke fremsat forgæves —, thi det er dog Skyld i, at vi nu véd, at man i gamle Dage ringede her i Byen Kl. 2 om Eftermiddagen; — samt at denne Ringning har været saa populær, at den virkelig er bleven savnet, da den er ophørt.

— — —

Gennem en „Røst“ fra en Haandværker erfarer vi, hvorledes, blandt andre Maader, Fastelavnen fejredes i Assens i de Tider, idet man nemlig nu anmoder Øvrigheden om „paa det bestemteste at forbyde Læredrenge paa Fastelavnsmandag at løbe om paa Gaden paa den sædvanlige lidet anstændige Maade,

med Opførelsen af simple Narroller, blot for at sammenskrabe nogle faa Skillinger“.

1850 er de Assens-Drengene igen paa Tapetet. Der er dog denne Gang ikke Tale om Fastelavns-Tiggeriet, men om en ligefrem Hærgning af Byen, som var sat fuldstændigt i System og gentoges hver Søndag og Mandag Aften, naar „store Flokke af kaade Drengene fo'r hujende og skraalende igennem Gaderne, saa at Folk næsten maatte frygte for at passere dem, ja end ikke sjældent formeligt anlastedes og fornærmedes af disse raabende Bander“.

— — —

Imidlertid genoptoges 'jo Felttoget (1849), og Assens fik derved sin mere end rigelige Byrde at bære, saa Aaret er for saa vidt blevet helt fattigt paa „Røster“, fremsat i Sager, som ikke netop vedkom Krigen og dens Gang. Dog sér man, af enkelte spredte Notitser, at det tidt og ofte var galt fat med Tiden i Assens; man vidste knapt nok, hvad Klokken var slaaet, idet Kirkeuret snart gik, snart stod og snart løb sine egne vildene Veje. Ligesom man da ogsaa underrettes om, at skønt Assens jo nu havde faaet sin egen Avis, benyttedes den ikke i videre Grad til Avertlering, i hvilken Henseende dog navnlig „det offentlige“ udfoldede en sejt Konservatisme ved endnu stadig at foretrække den gammeldags Be-

kendtgørelsesmaade ved Trommeslag i Gaderne. Men forøvrigt havde man, sammen med Krigen, de forestaaende Valg til Rigsforsamlingen at spekulere paa, saa der var i alle Henseender nok af alvorlige Sager at give sig af med. Aaret manglede da saaledes heller ingenlunde „Folkerøster“, men Politik og Krig — som de hovedsagelig drejede sig om — hører ikke til de Emner, vi her ønsker at beskæftige os med.

1850 sér man, at det i Vinter-tiden har staaet saare slet til med Færdselsforholdene uden for Østerport, som nærmere beskrives som værende ganske skandaløse, ufremkommelige, ja endogsaa som farlige for de passerende. I Regnvejr og Tø maatte man her „trine i en Ælle over Anklærne“.

— — —

En indgaaende Diskussion mellem Borgerskabet fremkaldtes derved, at en af Borgerrepræsentanterne havde opfordret Raadet til en Raadslagning ang. Spørgsmaalet om, „hvorvidt der (ikke) burde sættes en Takst for Bagerne her i Byen“ —, et Spørgsmaal, som vakte almindelig Interesse. Byen over, hvor saa godt som alle uden Undtagelse synes med Glæde at have villet lægge et vist Pres paa Bagerne, en Lyst, som for øvrigt ikke var noget særligt Fænomen i Assens, idet Bagerlauget i mange Byer synes at

have paadraget sig Medborgernes Had.

Fra samme Aar erfarer man ogsaa, at der hidtil havde savnedes en Musiklærer i Assens; men nu var der ved det kombinerede Klokker- og Organistembedes Ledighed netop indtruffet en Lejlighed, som man mente at maatte benytte til at faa en ordentlig Musiker til Byen, idet man samtidig skilte de to Embeder ad. Naar blot „de Mænd, som havde formaende Indflydelse i denne Sag, nu vilde imødekomme dette Borgernes almindelige Ønske“, hed det, „da vilde ikke alene Sangen i Kirken kunde vente Opplivelse ved en duelig Organists Spil, men en saadan Mands Ankomst til Assens vilde i det store hele ganske utvivlsomt baade „gavne og opmuntre Byen“.

Endvidere finder vi en „Røst“ fra selve Assens By, som henvender sig til sine „elskede Indvaanere“, der desværre ikke „viser mig den skyldige og sømmelige Opmærksomhed“. Særlig nu i Koleratiden føler Byen sig tilsidesat og forsømt —: „Betragt en Gang ret mine Gader og Stræder; hvor de paa sine Steder er svinske og uhumske! Ja, selv Søndag Morgen, da alle de andre er pæne og nette, stinker jeg, saa Folk maa holde sig for Næsen!“

— Men iøvrigt er selvfølgelig ogsaa dette Aar fortrinsvis opta-

get af Krigen, som dog nu var ved sin Afslutning.

Assens Hotelforhold.

Ved Indgangen af Aaret 1851 gav man sig til med megen Ihærdighed at diskutere Spørgsmaalet om Ønskeligheden af Oprettelsen af flere Gæstgivergaarde i Assens, hvor der endnu kun fandtes den „ene privilegerede“, hvis Privilegium man dog nu — efter Frihedens Givelse og alle Privilegiens Ophævelse — ikke længere ret forstod.

Mange søgte da ogsaa om Tilsladelse til Etablering af flere Gæstgiversteder —, men: „har vi nu ogsaa virkelig Trang dertil“, spurgtes der fra modsat Side, som samtidig giver os en Smule Underretning om, hvorledes den daværende „ene privilegerede“ var beskaffen: „en betydelig Bygning med langt flere Bekvemmeligheder og Indretninger“, end der nogen Sinde paa en Gang bliver benyttet, og hvor de rejsende stadig havde haft et godt og billigt Logis hos en dannet Vært og Værtinde“. Saa her var sandelig ikke Brug for mere af den Slags!

Fra anden Side hævdede man, nu ganske vist den stik modsatte Anskuelse, idet man spurgte: „Kan den nuværende ene Gæstgivergaard da maaske afgive Plads til Klublokaler, til offentlige eller selskabelige Sammen-

komster, Koncerter osv.“ — kan den det? Og lad os saa høre fra de rejsende selv, om de er tilfredse! „Men forøvrigt kan det da heller ikke hjælpe, at der er store Indretninger og gode Lejligheder paa Gæstgivergaarden, naar Folk alligevel vises bort, enten formodelst Kjolen, de bærer, eller af andre vilkaarlige Grunde“ — Selv hvad Værtens og Værtindens lovpriste Dannelse angik, da „kunde Smagen jo ogsaa her være meget forskellig“!

— — —

Aller dette Aar omtales Assens-Drengenes uhyggelige Faste-lavns optog, som efter hvad der fremføres herimod rigtignok ogsaa synes at have udartet slemt. Derimod „med Sømændenes Dannebrogstog igennem Byen“ stiller Sagen sig anderledes. Dels sker dette Tog paa en lang smukkere og anstændigere Maade, og dels er disse ældre Mænd, der om Vinteren i Hjemmene trænger til en Opmuntring efter deres urolige og besværlige Liv om Sommeren. Da Byen desuden skylder Handelens og Søfartens Fremvækst sin Udvidelse og til Dels sin Velstand, saa er det paa en Maade en Slags simpel Gengæld, at Indvaanerne, især Handelsstanden, paa denne Vis bereder en glad Dag for Sømændene, hvoraf jo desuden flere for ganske nylig er vendt tilbage fra deres Orlogstog efter med Hæ-

der at have kæmpet for Fædrelandet under Dannebrog“.

Andre kaldte dog ogsaa dette „Tog“, om end ikke uhyggeligt, saa dog upassende, og appellerede samtidig til Søfolkene's Eresfølelse. „hvorvidt de fandt dette Belleri passende“...; og i det hele taget manglede Drengene saamænd ikke Forsvarere!

— — —

Straks i de første Dage af Aaret 1852 skulde der i Assens vælges baade Borgerrepræsentanter og Ligningskommisærere, og vi sér da i den Anledning „en Borger“ opfordre sine Bysbørn til denne Gang „at vise mere Sans for de kommunale Valg“; thi sidste Aar har „Sansen“ for disse Sager blandt Borgerskabet nemlig været saare ringe, man har endogsaa fra de fleste Hold nærmest stillet sig ganske ligegyldig til Spørgsmaalet om Kommunens Styrelse, og almindeligvis var da „kun omtrent en 30 Borgere mødt for at vælge deres Kommunes Bestillingsmænd“. Dette ansaa „en Borger“ for Bevis paa „stor Sløvhed“ — „derfor, Medborgere. mød der talrigt i Morgen!“ — Denne Appel bar virkelig Frugt, og 78 Vælgere gav denne Gang Møde ved Valgurnerne.

Ogsaa fra anden Side sloges der kraftigt til Lyd for en rigeligere Valgdeltagelse, men i dette Tilfælde var Formaalet et mere konkret, og angik navnlig, at man

søgte at indsætte Personer i Kommunalbestyrelsen, som havde „holdt Skridt med Tiden“ — og da navnlig med Skolevæsenets Udvikling.

— — —

— Efter at „Byens Tambour“ havde været paa sin sædvanlige aarlige Runde hos Borgerskabet og indkasseret sine „Nylaaarsgaver“, takkede han for det smukke Resultat paa følgende Maade:

„Hav Tak for ellers Gaver,
de store med de smaa,
som De mig givet haver,
jeg derfor takke maa
og ønsker inderlig:
at Gud Dem vil bevare!
fra Sorg, Nød og Fare
Dem skaane naadelig.“

— Lige i Begyndelsen af Februar 1852 slog M. C. Mønster til Lyd for Etableringen af en „Spare- og Laanekasse i Assens“, „hvor Byens og Omegnens Beboere til enhver Tid imod sikken Deposito kunde erholde Penge til en taalelig Rente“. — „Det er baa- de at haabe og ønske, at agtede Mænd heri Byen og Omegnen vil træde sammen for at ordne det fornødne i denne Henseende“.

— Omtrent paa samme Tid fremkom en Opfordring til Direktionen for „Hjælpekassen for trængende Borgere og deres Enker“ om „Istandbringelsen“ af en Dilettantforestilling, „hvilket rimeligvis lettere vilde lykkes heri Byen end f. Eks. en Maskerade“.

— Men man heri tør sé et Udtryk for, at Maskeraden ikke stod i særlig høj Kurs i Assens?

— I Aaret 1852 viste det sig, at der paa Assenseggen „mere hyppigt end før var opstaaet flere Udsalgssteder for Brændevin“... „hvis Fordærvelse er noksom bekendt.“ Særlig skal disse Brændevinsssteder have floreret i Bylerup, i Balslev samt i Mosegaard, og da der fra disse Steder hørtes mange slemme Ting — endog om „Mishandling af Kone og Svigerfader“ (!) —, der alle blev skrevet paa Brændevinens Regning, ønskede man nu gerne disse „Huler“ nedlagt.

Men var det slemmt fat i de allerede nævnte Steder, saa skal det dog i Kjerte og Tanderup Sogn have staaet ligefrem skrækkeligt til med alt det ulovlige Kroholderi. Her, paa disse Kanter, „drak Familiefædrene og bortødslede deres Penge til deres Legems og Sjæls Ruin“, medens de samtidig „overlod Kommunen deres Families Ophold“ — — —; „Karlene fortærede i disse Elen- dighedens Huler deres Penge — — —, Tjenesterengene blev moralsk fordærvede“ — — —, og „selv de Personer, som Sognet valgte til at bestyre sine økonomiske Anliggender, generede sig ikke ved imellem alle disse Mennesker at svire og drikke Dag og Nat.“ — Det maa rigtignok have staaet ilde til! — Ja, „disse Smulkrøer frem-

lokkele mangelen af Kones Taa-
rer og sultne Børns Suk! —

Ogsaa fra Ebbstrup i Kærum
Sogn lød fortvivlede Klager over
det samme, og her fandt endogsaa
alle Haande „omstørende Pak“
deres Tilhold, hvor de „svirede
Nætter og lyse Dage“, og hvor-
fra de under deres Landstrygeri
„ængstede de omboende“—; alt-
saa: Ned med Smutkrøerne!

— — —

— Henad Foraaret klagedes der
højlydt over de mange løsgaa-
ende Hunde, som Assens syn-
tes at have besiddet en Rigdom
af, og som ganske ugenert banede
sig Vej til Naboers og andre Folks
Haver, hvor de ved en enkelt saa-
dan Besøg (talrigt, som det vel
har været!) i en Haandevending
var i Stand til at ødelægge alt,
hvad der havde kostet vedkom-
mende Haveejer mange Dages an-
sirengende Arbejde. De over saa-
dan Ravage fremsatte Klager var
ret alvorlige, og alvorligt ment
for det vel ogsaa anses for at
have været, naar en af de skade-
lidte Haveejere rent ud opfordre-
de sine „Lidelses“fæller til at gøre
kort Proces med Hundene og „ved
Lejlighed nedlægge“ disse uvel-
komne Plageaander. — En saadan
radikal Fremgangsmaade fandtes
i alle Maader „ikke ubillig“.

— En af Borgerskabet alminde-
ligvis benyttet fælles Oplagsplads
synes Byens Markedsplads
den Gang at have været. Vi ser

nemlig herom, at Pladsens Lejer
(som altsaa maa antages at have
været en ualmindelig velvillig
Mand) nu fik Brug for sin lejede
Areal, som han ønskede at an-
vende „til Kreaturers Græsning“,
i hvilken Anledning alle de, som
hidtil saa ugenert havde oplagret
deres diverse Sager paa Frem-
medmands Plads, anmodedes om
snarest muligt at faa Pladsen
gjort ryddelig for deres Lagre.
Blandt de oplagrede Sager næv-
nes bl. a. Sten, Ler, Brænde,
Lerslæder m. m. m.; men desuden
fandtes der paa Pladsen anlagt en
formelig Sandgrav, som nu alt-
saa forlangtes opfyldt og planeret.

Iøvrigt havde samme Markeds-
plads, eller en Del deraf, ogsaa
hidtil været benyttet til Udlejning
til tilrejsende Markeds-gæster, som
her havde opslaaet deres Paulu-
ner, og bl. a. var dette ogsaa Til-
fældet i Aaret 1852, da den be-
kendte Hoffmannske Cirkus havde
rejst sit Telt her. Nu var der
nogle, som syntes, at en Markeds-
plads var ikke en Cirkusplads,
samt holdt paa, at Pladsen over-
hovedet ikke skulde „opofres til
saadant Brug“, som fandtes ska-
deligt og generende for de Mar-
kedsøgende. „Pladsen var udlagt
som Markedsplads og ikke som
Ridebane“. — — — Herved var vel
intet at gøre, i hvert Fald ikke
lige paa Stedet; men det er ikke
ulænkligt, at de Ord, som var
blevet fremsat i denne ubetyde-

lige — og man skulde synes ligegyldige — Sag, alligevel fik visse Følger, som gav sig Udslag i den kommende September-Markedsdag.

Assens Efteraarsmarked 1852.

-- (Af et Brev, dateret Assens, 28. September 1852.)

„I Gaar Aftes saa det temmelig krigerisk ud her i vor gode gamle Stad. Paa Gaderne samledes flere Klynger, og højrøstede Samtaler hørtes, hvormellem mystiske Udtryk ikke savnedes: „Det er et Ord!“ — „Klokken 8 samles vi!“ — „Men vi gaar først til Politimesteren!“ — „Javist!“ — „Men hvis han ikke vil føje os, saa gør vi selv lyst!“ o. s. v. Hele denne Agitation, denne Sammensværgelse, gjaldt hverken mere eller mindre end Bortryddelsen af en Cirkus, som Kunstberider Hoffmann havde opført paa den saakaldte Markedsplads uden for Byen, og omgivet med et Telt, for at ride der i Dag (Markedsdagen.)

Morgenen kom, og der skulde nu skrides til Udførelsen af den lagte Operationsplan; efter at Anføreren endnu en Gang paa fastende Hjerte havde runderet blandt Deltagerne og opmuntret dem til at „staa Karl“, samt med et Haandslag beseglet Pagten nok en Gang.

Men hvad sker! — Politiet havde faaet Nys om den smukke

Plan, der desuden savnede al tænkelig Grund, og lod Hovedmanden for Komplottet vide, at han vilde komme til at staa til Ansvar for al den Molest, der overgik Hoffmanns Telt, da man kendte hans Iver for Anslagets Realisation —, og nu sank Modet betydeligt hos de sammensvorne.

For dog at forsøge en Demonstration i den paatænkte Retning fik man en stakkels Djævel til at trille sin Bør ind i den omtalte Cirkus, hvor han saa gjorde Anstalter til at etablere et lille Æbleskivqudsalg. Men da Hoffmann, efter først forgæves at have bedt ham om at forføje sig bort, kastede baade ham og Æbleskiverne ud, saa var Historien ude, og ingen Skandale fandt videre Sted. Dog jo, det er sandt, én Hellegerning udøvedes dog endnu: Hoffmann har et lidet Musikkorps med sig, og da det om Eftermiddagen trak ud af Byen, til Markedspladsen med Musik, kom en af Byens Helte hen og slog en Musikant sit Instrument ud af Hænderne, ikke lidet stolt af sin Storbedrift. — Saaledes endte den første puniske Krig!“

— Fra Direktør Hoffmanns Side foreligger endvidere en Redegørelse for „Affæren“, hvori han først og fremmest beklager sig over „den krasse og bornerte Egennytte“, som vilde have hans Optræden paa Markedspladsen forbudt. Men da dette ikke kun-

de lade sig gøre, eftersom Hoffmann var bosiddende „Borger og Gaardejer“ i Odense, — „saa traadte Ondskaben op i andre Skikkelser“.

„En Person af Sjoeverklassen, hvem man havde beruset, var posteret ved Cirkus og søgte ved Spektakler at gøre mig Afbæk. Men da jeg fik denne Urostifter arresteret, blev Barrieren om min Cirkus, der var omgærdet med en 5 Alen høj Lærredsindfatning, skaaret itu med skarpe Redskaber —, ligesom under mit Selskabs Paradetog med Hestene en Mand af mit Musikkorps blev overfaldet paa Gaden“....

— Disse to Fremstillinger af det passerede, som fandt Optagelse i udenbys Blade, vakte, som man senere sér, betydelig Opsigt i Assens, hvor man straks indsaa, at den Slags Efterretninger maatte bibringe fremmede „meget ufordelaglige Tanker om vor By og i hvert Fald en Del af dens Indvaanere“. Indrømmes maatte det desværre ganske vist, selv af en Assens'ianer, at „man var vant til her i Assens at sé Ting foregaa, som syntes underlige under Solen“ —, men selv med denne Indrømmelse maatte der dog tvivles om, at noget „som det her beskrevne“ kunde lade sig gøre — og hvad de foreliggende Kendsgerninger (med Sønderskæringen af Teltet samt Overfaldet paa Spillemanden) angik, da maat

te der her allerhøjest kunne være Tale om Opræden af „kaade Dreng og usle Pøbel-Subjekter“.

Hermed afsluttes de for os foreliggende „Dokumenter“ i denne ejendommelige Sag, som „unægteligt fremtraadte som et sørgeligt Tidens Tegn“.

— — —

Den 4. Januar 1853 skulde der afholdes „en for Assens Kommunes Medlemmer temmelig vigtig Raadstueforsamling“, til hvilken disse „Medlemmer“ af „flere Borgere“ kraftigt indpiskedes. Dels skulde der nemlig ved denne Lejlighed først og fremmest foretages Valg af Mænd til at beklæde „de ledigværende kommunale Bestillingsposter“, men samtidig hermed skulde der tillige træffes Afgørelse i flere kommunale Spørgsmaal, blandt hvilke det om „Byens Belysning med Gas“ „ikke var det mindst vigtige“ — „dette, den nyere Tids Fremskridt, der ogsaa stedse bliver mere og mere almindeligt anerkendt som et Gode, da denne Belysningsmaade er et langt bedre og noksaa billigt Belysningsmiddel som baade Lamper og Tællelys.“

— Ganske ligesom alle andre Steder havde det formodentlig ogsaa været i Assens, at bl. a. Byens Læredreng „løb Fastelavn“. Men i 1853 gjorde de det i hvert Fald ikke! „I Aar var der kun 3, som Fastelavnsmændag vilde gøre sig til Nar i Gaderne for at

figge nogle Skillinger“ —; og det „gør Assens Læredrenge Ære“, hedder det i den Anledning.

— Borddansen i Assens. Det var i „Borddansen“s Blomstrings-tid, og ogsaa i Assens skulde der da anstilles et Eksperiment, som vi har fundet beskrevet saaledes: „I en Familiekræds foreslog en af Husets Døtre, om vi ikke „i en halv Times Tid“ skulde gøre Forsøg med et rundt Sybord, og vi satte os da — tvende unge Damer paa 17 og 15 Aar, en ung Mand paa 20 Aar samt jeg — „sagde Hunden“ —, der er 37 Aar gammel, omkring samme og dannede Krædsen paa sædvanlig Maade... Efter at have siddet nogle Minutter bemærkede vi alle en prikkende Fornemmelse i Fingerspidserne til op imod Albuen, og efter 32 Minuters Forløb sporedes tydeligt en dirrende Bevægelse i Bordet, der straks efter blev mere bølgeformig, idet Bordet ligesom hævede sig mod Hændernes Tryk. Vi rejste os nu op, og jeg bad enhver af de deltagende at vogte sig for ved Stød eller desl. selv at bidrage det mindste til Bordets Bevægelse. — Bordet skred nu pludselig i nordlig Retning lige hen ad Gulvet og begyndte derpaa langsomt at dreje sig rundt imod Nord, idet vi fulgte efter uden at afbryde Kæden; Bevægelsen blev stedse stærkere og stærkere, indtil en af Deltagerne bemærkede, at Skruen,

som forbandt Bordets Søjle med sammes Fodstykke, var gaaet løs, og Bordet saaledes var lige ved at skilles ad. For ved en modsat Omdrejning paa ny at bringe Fodstykket fast, skiftede vi hurtigt Lillefingerens Plads..., og Bordet tog derpaa øjeblikkeligt en modsat Retning — og drejede sig nu med stedse større Hurtighed, til Dels paa eet Ben“... Desværre blev en af Deltagerne i dette interessante Øjeblik angrebet af et pludseligt Ildebefindende, hvorfor Borddansen maatte afbrydes! Men derom forsikres enhver Tvivler, „at der i dette Tilfælde ikke kan være Tale om Støden og Skyden fra de deltagendes Side for at fremkalde Bevægelsen, men at denne alene bevirkedes ved en endnu ukendt Naturkraft:

— —

— Henad Sommertiden 1853 forhøjedes Mælkeprisen i Assens, hvilket vakte megen Misfornøjelse. Rygtet udpegede først en udenbys Herregaardsforpagter som den egentlige Ophavsmand til Forhøjelsen, men da Forpagteren var i Stand til at godtgøre, at han aldeles ikke var den Skyldige, men at han kun havde fulgt med til Forhøjelsen, som var bleven foreslaaet ham af „flere Borgere i Byen, som selv solgte Mælk“, vendte Forbitrelsen sig mod „de rige Mænd“, som heri Byen sælger Mælk; ikke som Næringsvej,

men kun af deres Overflødighed.“ Og af Forbirelsen ikke var helt ringe, forstaaer man deraf, at Prisforhøjelsen androg 1 Skilling pr. Kande („en daglig Skilling, som for den fattige ikke var saa let at afsø“) samt indtraf paa en Tid, „da Naturen gav rundeligt og ypperligt Foder for Kreaturerne“.

— — —
— Fra hen i Juni Maaned 1853 gaar vi ind i en trist og sørgelig Tidperiode: Koleratiden, nemlig.

Sygdommen havde allerede paa dette Tidspunkt faaet fast Fod i Hovedstaden, hvorfra Skrækken for Smitte hurtigt bredte sig over hele Landet. — I Assens udgaves saaledes — som første offentlige Foranstaltning til at forebygge Koleræ-Epidemiens Udbrud — en Politiplakat med Paalæg til Borgerskabet om at „ville modtage og udføre efter bedste Evne de Anvisninger og Raad“, som vilde blive dem meddelt gennem nogle af Sundhedskommissionen „til at føre Tilsyn med Renligheden i Husene“ udtagne Borgere. Som speciel „Gadekommissær“ var udtaget Skræddermester G. O. Lund, hvem „det umiddelbare Opsyn med Renligheds Vedligeholdelse i Byens Gader og i Gaardene“ saaledes var blevet paalagt.

Samtidig advaredes Markarbejderne „for overdreven Nydelse af surt Øl“ —, og man stillede fra privat Side Forslag om „en almin-

delig Indførelse af en ugentlig 1. Skillings Subskription for By og Land“ —, foreløbig (da Assens hidtil havde været forskaanet for Sygdommen) til Fordel for Hovedstaden.

Den 1. August forbød Politiet Handelen med umoden Frugt... og takket være de overhovedet iværksatte kloge Foranstaltninger undgik Assens helt og holdent at blive smittet af den forfærdelige Sygdom, som ellers havde rykket Byen betænkeligt nær.

Med saa meget større Tilfredshed og Glæde forestiller vi os da ogsaa, at man den 19. September har begivet sig til den i Skovvængel arrangerede store Markedsfest, som besøgtes af over 3000 Mennesker, gav en Nettoindtægt af over 200 Rigsdaler, „der skulde anvendes til Hjælp for de af Koleræ hjemsøgte Landsmænd“, og iøvrigt beskrives „som en Folkefest i en efter vore Forhold storartet Stil“.

— Men slap Assens saaledes ganske uskadt over Koleræperioden, indfandt der sig nu en anden „Periode“, hvor Afholdenhed fra surt Øl og moden Frugt kun var daarligere Remedier. Vi sigter til den Dyrtid og Mangel, som overalt fulgte i Koleræens Spor, og som ogsaa ses at have raadet i Assens, men hvis Følger iøvrigt søgtes afhjælpel ved Hjælp til de „fattige og husarme“, derunder

bl. a. ogsaa ved Opførelsen af en Dilettantkomedie.

— — —

1854 klagedes der alvorligt over, at Assens Assistentskirkegaard henlaa i en Tilstand — som „et sandt Billede paa Forgængelighed“; — „den laa aaben for alle og for alt, og medens Gravene sank hen imellem Græs og Ukrudt, var den udsal for enhver Overlast“. — Endvidere hedder det om „Pladsen ved selve Kirken“, „som kunde være skøn, hvis den blev lidt kulliveret“.., at „Indkørselen til Kirken fra Damgaden er igennem nogle usle Pæle, beslaaede med raadne Fjæle“ --- „Vejen er saa ujævn og belagt med saa dybt og løst Sand“...., og „Pladsen selv afgiver en fortrinlig Græsgang for Omegnens Gæs“....

— At bo „i det tæt sammenbyggede Kvarter udenfor Assens Østerport“ maa ikke have været til nogen videre Fornøjelse for de vedkommende; ihvert Fald klagedes der gudsjammerligt fra deres Side, som i Aaret 1854 havde Bopæl derude. „Vi er udsatte for mange og store Savn“, hedder det saaledes: „vi har ingen Gadebelysning, ingen Vægter, ingen Brolægning, men derimod store og dybe Grøfter, saa at ingen kan passere Vejen om Aftenen uden med Lys, og kørende endog undertiden vælter i samme og er udsatte for megen Fare“....

Gasbelysning over Assens.

Mandag Aften den 29. Januar 1855 tændtes den Assens'ske Gasbelysning for første Gang --, som det hedder: „med et meget tilfredsstillende Resultat“. Desværre var det imidlertid denne Aften klart Maaneskin, og da Gaderne tilmed var lyse af Sne, kunde man som Følge heraf ikke faa nogen bestemt Mening om, i hvor høj Grad Gassen vilde tjene til Byens bedre Belysning“; dog var man klar over, „at Arrangeringen og Anbringelsen af Blussene var meget hensigtsmæssig og god“. Over Raadhuset brændte Kongens Navnelæk med smaa Gasflammer, og Gaderne var til den sildige Aften livligt befolkede.

— Fastelavn? Medens de Assens Læredrenge 1852 fik Ros, fordi de ikke længere „løb Fastelavn“, synes (i 1855) Sømændene endnu ikke at have forljent en lignende hædrende Omtale. Tværtimod hedder det herom: „Hvor længe mon det vil vare, inden Sømændene, som tjener godt, faar saa megen Æresfølelse i Livet, at han vil holde sig meget for god til at gaa for hver Mands Dør for at tiltrygle sig Penge til en Nats Lystighed og Drik?“

— Nogen større fælles Grundlovsfest fejredes ikke 1855 i Assens, men Dagen mindedes dog af Byens Haandværkssvende der-

ved, „at trende Oldgeseller arrangerede Dagen til en Festdag.“

— 1855 havde man Hundesyge i Assens, hvorfor Politiet en Gang i Juni indskærpede det almindelige Forbud mod løsgaaende Hunde. Men i September hævedes Forbudet imidlertid atter, men Angsten blandt Folk for Hundebid, som længe havde hersket, havde endnu ikke lagt sig, og vi sér da, at man i Assens ganske ugeneret praktiserede den Fremgangsmaade til at værges sig mod løsgaaende Hunde, at man simpelthen — paa Gaden — sendte den en Kugle. Herom opstod der en meget vidtløftig og bitter Diskussion, hvori endogsaa Politiet deltog —, men vi sér ikke, at man har kunnet finde noget bedre Middel over for de syge eller ihvert Fald mistænkte Hunde end fortsat at afholde Jagt paa dem i Gaderner!

— Henad Vintersæsonens Begyndelse 1855 synes man i Assens at være kommen paa det rene med, at Byen egentlig ikke ejede noget Teater, („efter at Ejeren af det hidtidige Teaterlokale, Brandinspektør, Tømmermester Madsen, havde nedlagt dette“), og da man af den Grund blev bange for, „at Byens Publikum for en lang Tid vilde komme til at undvære den Nydelse, som et godt Skuespil yder“, saa slog nu en behjerttet Mand til Lyd for, at „flere formaaende Mænd“

burde samle sig om et Teaterprojekt og indbyde til dets Realisation ved almindelig Aktietegning. „Kunde Teatret tillige blive indrettet til at afgive et stort og smukt Lokale til Baller, større Forsamlinger etc.“, vilde der ingen Tvivl kunde herske om, at et saadant Foretagende vilde blive i høj Grad rentabell.

— — —

To gode Nyheder bragte allerede det tidlige Foraar 1856, idet det blev bekendt, at „nogle af Svendene i Assens“ havde dannet en Sangforening, som de kaldte „Dania“, og hvis Maal skulde være at virke „til Adspredelse og Underholdning for Byens Indvaanere“. Foreløbig havde nu „Dania“ opslaaet sine Pauluner hos R. W. Marcussens Enke.

Den anden Nyhed var maaske nok saa epokegørende, idet den nemlig angik Opførelsen af en virkelig Teaterbygning i Assens, hvor man jo hidtil havde været lidt stedmoderligt behandlet i Retning af et Tempel, som gav anstændigt Rum for Kunstens Muse. Men nu var Gæstgivergaarden bleven overtaget af et Interessentskab, og det var da „de ny solide Ejeres Agt at benytte den til Gæstgivergaarden stødende Grund til derpaa, i Forening med Gæstgiveriet, at lade opføre en Teaterbygning“, som, naar den en Gang var bleven til

Virkelighed, samtidig vilde kunne afgive fortrinlige, smukke og passende Lokaler til Afholdelsen af Baller, Koncerter osv.

— I Løbet af Vinteren havde man i Assens Skov anlæg ladet rejse en ny Flagstang, til hvis Bekostning Borgerrepræsentationen havde bemyndiget „den i dens Midte værende Forskønnelseskomité“ til at anvende et Beløb af mellem 10 og 20 Rigsdaler. En Flagstang til 20 Rigsdaler skulde da ogsaa formodes at være ret præsenterabel, saa man forstaaer egentlig godt, at det maa have virket som noget i Retning af en Eksplosion, da det blandt det skatleydende Borgerskab rygtedes „at Flagstangen vilde koste henimod 150 Rigsdaler!“ Saa dyr blev den nu heller ikke, men da Bekostningen i Løbet af et Fjerdingaars Tid (alt medens Flagstangen var bleven et meget yndet Samtaleemne) endelig var bleven opgjort, stod den ny Flagstang dog Kommunekassen i en Pris af over 90 Rigsdaler, og det varede længe, førend det opbragte Borgerskab faldt til Ro ovenpaa den Forskrækkelse og afstod fra et allerede rejst Forlangende om, at de to Borgerrepræsentanter, som udgjorde Forskønnelseskomitéen, af deres egen Lomme skulde godtgøre Kommunekassen Forskellen mellem det bevilgede og det anvendte Beløb: „det vilde have været et

alvarende Eksempel og en god Erindring for dem og andre“...

Om Torvedage i Assens.

Under 24. November 1856 bevilgede Kong Frederik den Syvende, paa Ansøgning derom, „at der den første Onsdag i hver Maaned maa i Vor Købstad Assens afholdes Torvedag med levende Kreaturer“....

Ganske vist havde Begrebet „Torvedag“ selvfølgelig ikke indtil da været ukendt, dog synes det rigtigt nok, som om det virkelig kun har været begrebsmæssigt, at saadanne Dage har været kendt! Nu, derimod, haabede man paa Torvedagenes fremtidig voksende Betydning, ligesom ogsaa paa „at Landmændene vilde enes om paa de samme Dage at føre alle deres Landbrugsprodukter til Torvs“.

Dette var nemlig hidtil ikke sket, thi „vel véd vi“, at der undertiden falholdes Kød, Kartøfler og slige Ting paa Torvet; men ligesom dette ikke sker paa visse, bestemte Dage, saaledes bringer Landmændene næsten aldrig Fjerkreaturer, Smør, Æg og deslige Genstande til Torvs; saadanne Artikler, der er letafsættelige, foretrækker han at sælge til sin Købmand, Høker eller anden Bekendt, og Assens Indvaanere nødtes derfor til i Almindelighed at købe deres Fornødenheder paa anden Haand og ofte i dyre Dom-

me —, ikke at tale om, at Husmødrene ofte spilder deres kostbare Tid med at opspørge eller lade opsøge de Fødemidler, de har Brug for, og som, under de nuværende Forhold næppe kan faas for Penge“.

Nu ha a b e d e man imidlertid paa en Forandring i disse Forhold til det bedre! — og glædede sig til herefter — i hvert Fald een Dag om Maaneden! — at kunne forsyne sit Spisekammer.

Den første Torvedag — efter den ny kongelige Bekendtgørelse — afholdtes den 7. Januar 1857. Stor blev den ikke —, men man trøstede sig dog med, at „en Begyndelse“ hermed var gjort.

— Anno 1857 opstod der en „B a d e-E p i d e m i“ i Assens — „især hos Damerne — hedder det — „et Tilfælde“, som var til megen Spøg og Underholdning for den offentlige „Folkerøst“ —; men, hedder det senere, „nu er der saamænd gjort Grin mere end nok med den Sag, — lad os nu ogsaa en Gang betragte den fra den alvorlige Side“, hvorefter der hentydes til „nogle Omstændigheder, som her i Assens er mindre tilfredsstillende“, hvorfor man da ogsaa kunde ønske, at den forhaandenværende „lille offentlige Badeanstalt til næste Sommer maatte findes afløst af en ny og bedre Indretning uden Vedhængen af de ved den gamle An-

stalt klæbende Mangler, ligger tydeligt nok afslørede for enhver“.

Tumulten i Assens 2. Novbr. 1857.

Rundt omkring i flere af Landets Byer vakte Skoleloven af 1855 en Del Misfornøjelse — „og ikke mindst her i Assens“. Andre Steder døde Sagen imidlertid bort af sig selv, men i Assens „kastede man sin Vrede paa den tre Aar i Forvejen oprettede Realskole“ (som man antog var den virkelige Aarsag til den ved Skoleloven fremkaldte Skatteforhøjelse), og der udspandt sig om denne Sag en langvarig og voldsomt ført Polemik i Byens daværende Avis, hvis Redaktør, Hr. Chr. Karup, der selv var Medlem af Skolekommissionen, endelig geraadede i Proces med en Malermester Ernst, som for Injurier idømtes en Mulkt af 20 Rigsdaler samt alle af Processen flydende Omkostninger. Men Ernst enten kunde eller vilde ikke betale, og saa lod Redaktøren ham da tilsidst sætte i Gældsarrest. hvilken Handling derefter blev den direkte Aarsag til Gadeoptøjerne og Tumulten den 2. November 1857.

Redaktør Karup beskriver selv Begivenheden omtrent saaledes: Da det ingen Hemmelighed var, hvad der skulde ske, henvendte han sig til Politiet om at holde „et vaagent Øje med min Bopæl“ den paagældende Aften. — „Mel-

lem Kl. 6 og 7 lød pludselig Hornmusik uden for Gældsarresten, hvortil man havde lejet et tysk Musikselskab, og dette var ligesom Signalet for Urostifterne til at samle sig“. Snart var 50—100 Personer løbet sammen ved Gældsarresten, hvorfra de da begav sig til Redaktørens Bolig —, og „her begyndte nu et Pøbeloptrin . . . medens Politiet en Tid lang ikke viste sig. . . Efterhaanden blev de fleste Vinduer ituslagne, hele Mursten, store Kampesten og andre Genstande blev kastet ind i Værelserne, og saaledes fortsattes Optrinnet i hele 3 Timer“.

Efterhaanden voksede Sværmen, Politiet kom til Stede, men ved 10-Tiden erklærede Politimesteren sig magtesløs i den foreliggende Situation. medmindre Karup lod Maleren frigive af Arresten —, og da der ikke var andet at gøre, skete altsaa dette!

Sagen var dog ikke hermed forbi, der anlagdes offentligt Søgsmaal mod 14 Personer, alle af Assens, og ved Dommen den 7. Maj 1858 tildeltes der adskillige af de tiltalte større eller mindre Portioner Vand og Brød, medens nogle slap med simpelt Fængsel, enkelte med Bøder, og kun en enkelt af de 14 Hovedpersoner blev frikendt.

— — —

Hen i Marts Maaned 1859 — paa en Tid altsaa, da Vintersæ-

sonen var i Færd med at ebbe ud — tog „flere Damer“ en skønne Dag Mod til sig og erklærede — med Navngivelse af flere af Byens Herrer —, „at den Ridderlighed, der tidligere har udmærket Herrerne i Assens, i de senere Aar har tabt sig meget“, ud fra hvilken Paastand de opfordrede de nævnte Herrer til at arrangere et Bal, „endnu før Vinter-tiden er til Ende“. (Om det sidste Komma med Rette skal anbringes før eller efter „endnu“, staar os ikke klart; dets rette Anbringelse gør dog i dette Tilfælde ret meget til Sagen!). I Fald Herrerne vilde efterkomme Opfordringen, vilde „alle Damer kappes om at belønne de nævnte Herrer“, men lod de derimod haant om „Sagens“ Alvor, vilde de til evig Tid „forspilde og tabe Damernes Naade“.

Med Opfyldelsen af saadanne Løfter og Trusler i Udsigt skulde man jo have ventet at sé de unge Assens-Herrer omgaaende spændte sig for „Terpsichores Kærre“; men saadan gik det nu ikke! Det blev „en gammel Ungkarl“, der meldte sig som Damernes Vaabenfører. Selv kunde han endnu træde en sagte Vals, og han ønskede „ikke for alt i Verden at tabe Damernes Naade og Gunst“, — „derfor, mine unge Herrer, op til Dans!“ Men var de unge Herrer virkelig i Færd med at miste den omtalte „Ridderlighed“

Ønske, at der „ved passende Lejlighed maatte blive raadet Bod paa denne for flere Medborgere generende Ulempe“.

— Ganske sandsynligt bød Assens i Halvtredserne ikke paa mange eller særlig forskelligartede Underholdninger; dog havde man „i de senere Aar i Byens Skov anlæg — især om Søndagen — været vant til at høre Musikus Larsens Musikkorps spille“. Nu skrev man imidlertid allerede Slutningen af Juni, og endnu havde man ikke haft den sædvanlige Musik i Anlægget, hvorfor da Hr. Larsen anmodedes om „snarest muligt at ville ordne det fornødne for at musicere i Skoven“. — Omgaaende udsendte Musikus Larsen derefter sine Subskriptionslister, og den 15. Juli — „hvis Vejret tillader“ — gaves da den første af Aarets Harmoni-Koncerter i Anlægget, hvortil og andre end Subskribenterne kunde erholde Adgang mod Erlæggelsen af „Entré efter Behag“.

— Angaaende det foran omtalte Ønske om ikke at faa Raadhusets Facade kalket hvid, sér vi senere, at man fra vedkommende Side særdeles beredvilligt gik ind herpaa. Facaden fik da „en mørkere Anstrykning“, men, hedder det nu, „i Stedet for at denne Bygning burde kunde tjene som et Mønster til Efterligning for private Husejere, er den derved

bleven en af de mest smagløse, Byen for Øjeblikket har at opvise“. Dette var jo slemt, men Beskyldningen for Smagløshed har sikkert nok været rigtig, idet „dens smudsige, graa Facade harmonerede saa slet med de rosenfarvede Gesimser og Piller, at hele Bygningen derved har faaet et næsten naragtigt Udseende.“ Nu haabede man dog, at man blot behøvede at henlede Kommunalbestyrelsens Opmærksomhed paa dette uheldige Forhold, for at det snarest skulde blive forandret og Bygningens Udseende bragt „i Lighed med Kirken“.

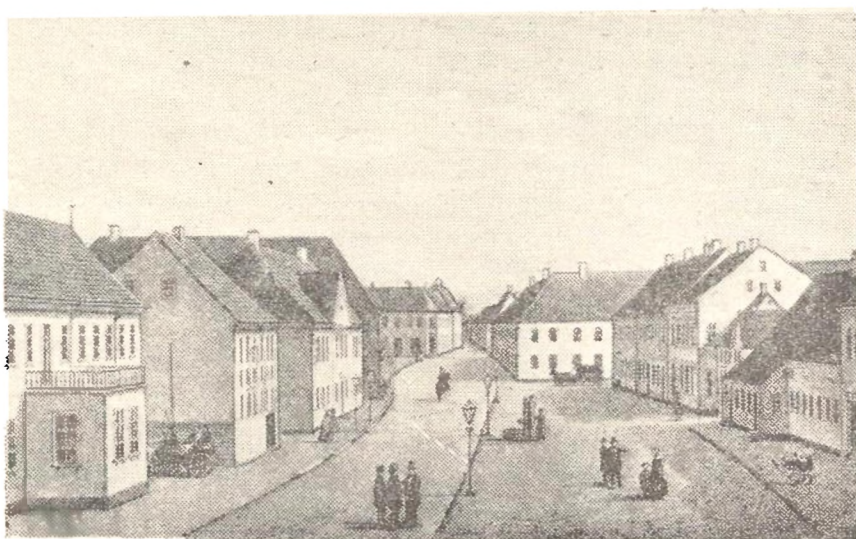
Med Kirkens Udseende netop ved denne Tid herskede der imidlertid ogsaa Utilfredshed; den var nylig bleven underkastet en større Reparation, og bl. a. havde det i Konditionerne for Arbejdet hermed været forlangt, „at Murene skulde skræbes og renses saaledes, at Murstenene viste sig i deres oprindelige Form“. Dette Forlangende var imidlertid kun delvis blevet opfyldt af Entreprenøren: Fugningen var endvidere helt undladt, „ikke en Gang de ny Frontspicer er fugede, men blot overkostede“ — —, saa Gud véd, om man efter dette vilde have været saa svært fornøjet med at faa bragt Raadhusets Udseende „i Lighed med Kirken“. — Forøvrigt kan det næsten sé ud, som om Assens nu ikke havde blot een, smagløs Bygning at opvise, men

oven i Købet hele to — og det saaledes Byens to fornemste offentlige Bygningsværker.

Ikke saa snart havde Nytaarsklokkerne kimet det ny Aar, 1861, ind, og Juletravlheden saaledes for denne Sinde var overslaaet, før de gode gamle Assensborgere fandt Tiden belejlig for Afholdel-

folte sig opfordrede til Imodekommenhed, og det hele Aar skulde forløbe til Ende, førend det kunde meddeles, at nu (endelig) havde nogle Damer og Herrer forenet sig om at foranstalle afholdt en Aftenunderholdning for værdige trængende straks efter Nytaar 1862.

„Aftenunderholdning“. hvad er

Assens 1855.

sen af en Dilettantkomedie. Man sagde vel ikke ligefrem, at man allerede var begyndt at kede sig, men man kunde jo forbinde „det velgørende“ med det behagelige, saa slog man to Fluor med eet Smæk! Derfor spurgtes der da, om „der nu ikke kunde være Anledning til at betænke de fattige“. Der var dog denne Gang ingen af de sædvanlige Dilettanter, som

Meningen? spurgte en „Røst“. Forhaabentlig dog en dramatisk Aftenunderholdning —, som Røsten i dette Tilfælde langt vilde foretrække fremfor en musikalsk do., som nu horte til det ret jævnlige i Assens Sangforening.

Skønt der altsaa maatte ventes et helt Aar paa den allerede ved Nytaarstide 1861 saa stærkt ønskede Dilettantkomedie som

saa alligevel reduceredes til en musikalsk Aftenunderholdning med paafølgende Bal, hengled Aaret 1861 dog tilsyneladende paa den behageligste Maade og med en Righoldighed og Variation i Henseende til Tilbudet af Adspredelser, som forekommer ganske overvældende. Man „slagtøde Grisen“ i Sangforeningen, man dansede ude og inde (efter Aarstiden) man fejrede Mindedagene for Trearskrigen, Kongens Fødselsdag, der var Besøg af Skuespillere, Panoramaer og Daguerreotypister m. m. m. —, men hvad „Folkerøsten“ angaar, var Aaret fattigt, og man maatte helt hen i September Maaned, førend man i Anledning af, at Borgmesteren havde forlangt 3 Rigsdaler i Godtgørelse for Afbenyttelse af Raadstuesalen til et Møde i den nystiftede Industriforening, forargedes saa dybt over denne Ublufærdighed, at man ikke kunde tilbageholde den Bemærkning, at „man“ dog virkelig havde ventet sig en anden Behandling fra de Mænds Side, som Borgerne „skænkede deres Tillid“ (!)

— I Aaret 1862 var det galt med de høje Brødpriser, som d'Herrer Assens-Bagere tillod sig at afkræve Borgerskabet for deres Rugbrød, som her i Assens kostede flere Skilling over f. Eks. Odenseprisen. „Hvorlænge vil dette vedblive?“, spørges der; men Svaret, som gives med det samme,

er kun trøstsløst, og gaar ud paa, at vel var der allerede den Gang Bagere nok i Assens, men de konkurrerede ikke indbyrdes, „thi der findes imellem dem en Slags Kontrakt (om Prisen)..., og det siges, at naar en overtræder denne, skal han erlægge Bøde“. — Paa denne Beskyldning for Brødaager svarede Bagerne ikke, og der skete formodentlig heller intet i Henseende til en Nedgang i de paaklagede opskruede Priser.

— Mærkeligt er det iøvrigt at sé, hvor forholdsvis langt tilbage en saa temmelig betydelig By som Assens stod endnu 1862, idet vi nemlig fra dette Aar finder fremsat en „Røst“, som i største Ydmyghed henvender sig til den ærede Kommunalbestyrelse med Anmodning om Bekendtgørelse „af Dagsordenen eller Fortegnelsen paa de Sager, som skal behandles“... En saadan Offentliggørelse siges at ville „imødekomme manges Ønske“, men selv dette ringe Forlangende har vi ikke fundet opfyldt, for ikke at tale om, at der selvfølgelig endnu mindre for disse Aar lader sig finde Referater af selve Kommunalbestyrelsens Forhandlinger, og det uagtet Amsraadsforhandlingerne alt længe havde været refereret, og man saaledes aldeles ikke var ukendt med Offentlighed i saadanne Anliggender.

— Samme Aar raabes der op

om Gasforsyningen i Assens. Man har fra Odense hørt om det der-værende Gasværk, bl. a. at den leverede Gas næppe indeholder „Halvdelen af den Lysstyrke, den burde yde“. Var det nu ikke fat paa ganske samme Maade i Assens? Lysstyrken var i hvert Fald føleligt forringet, og tilmed var Gassen saa kostbar, at allerede mange private Forbrugere havde sagt denne Lysgiver Farvel og var vendt tilbage til det gamle System. Man frygtede, nu, at flere efterhaanden vilde gøre de allerede frafaldne Følgeskab, og man saa da i hele dette Spørgsmaals nøjagtige Undersøgelse en Nødvendighed, som ikke kunde være uden Interesse for Kommunen.

— Uagtet Grundlovsdagen i Assens, som alle andre Steder, mindedes ved „almindelig“ Flagning, havde man 1862 lagt Mærke til, at Raadhuset havde undladt at hejse Flag. — Hvorfor?, spørger man; og Spørgsmaalet udartedes yderligere til ogsaa at omfatte det under Kommunen sorterende Skov anlæg, som ligeledes ved denne Lejlighed havde præsenteret sig med en tom Flagstang. — Svaret paa dette Spørgsmaal — som iøvrigt slet ikke blev givet — var vistnok, at Kommunen ejede intet anstændigt Flag! Vi sér nemlig, at Pinsehelligdagene hædredes med Flagning i Anlægget, men der var her blevet anvendt

„en saadan Pjalt, at man hellere maatte have givet samme Forestilling som paa Grundlovsdagen“ — og helt undladt at flage!

Iøvrigt fejredes dette Aars Grundlovsdag i Assens med — Udpantning for Skatterestancer — „endda for Restancer for det endnu ikke udløbne April Kvartal“(!)

— Endnu i Aaret 1862 fandtes der ingen Postbrevkasser i Assens. Postkontoret laa i en Ud-kant af Byen, og den „Røst“ henvendte sig da til Postmesteren angaaende Anbringelsen af en Brevkasse i Nærheden af Apoteket eller Agent Bruuns Gaard. En saadan tidssvarende Foranstaltning vilde være det korresponderende Publikum meget til Lettelse, især naar der paa denne for-ønskede Postkasse maatte blive angivet Tiden for dens Tømning.

Assens beskrevet af en rejsende i Aaret 1864.

Den, som kun kender Assens af den Omtale, der værdiges Byen i Munthes Geografi — skriver den rejsende Forfatter —, svæver efter al Rimelighed i den sorgeligste Vildfarelse.

Af den kortfattede Karakteristik: „Assens ved Lillebælt har en ret god Havn —“ vil han sikkert have dannet sig Billedet af en smudsig, kedsommelig Samling smaa røde Teglstenshuse. beboede af lutter Folk i Pjækkerter, der bevæger sig mellem Lug-

ten af Sildetønder, raadden Fisk og Tjære. Tilmed hører Assens til de beskedne Byer, der sjældent eller aldrig lader høre fra sig gennem Beretninger om Ulykkestilfælde, Mord eller kommunale Foretagender, medens mange andre Provinsbyer af langt ringere Betydning stadig lægger en utaaelig Fordring paa Opmærksomhed for Dagen ved disse smaa Artikler, der begynder med det bekendte: „Atter har vor lille By....“ osv. Dette bidrager til, at man om disse sidste uvilkaarligt danner sig en Forestilling, som i Almindelighed viser sig at staa langt over Virkeligheden.

Saa meget desto behageligere bliver man overrasket, naar Virkeligheden overtræffer Forventningen, og dette vil være Tilfældet, naar man med de ovenfor berørte Forestillinger, men iøvrigt med Fordringer afpassede efter vore hjemlige Forhold, en skønne Formiddag kommer rullende i Deligencen fra Odense og en halv Miles Vej fra Maalet kaster Blikket ud over det Panorama, i hvilket Assens danner Midtpunktet.

Den venlige lille By ligger dybt nede, Solskinnet paa Tagene hæver sig frem af den lette Taage af Røg og Damp, som hviler over enhver By, hvor der hersker en livlig Virksomhed. Højt over Husene knejser den store Kirke med sit svære Taarn, næst efter St.

Knuds den smukkeste fynske Kirke —, i Baggrunden strækker sig det forjættede Land Slesvigs Kyst, og imellem denne og den fynske Kyst slynger Lillebælt sig, glinsende i Sollyset, i hvilket Øen Baagø tegner sig som en lang mørk Stribe. Alle Fordomme falder bort ved dette Syn og giver Plads for en Forestilling om Hyggelighed og Gæstfrihed, som heller ikke bliver skuffet...., det vil da sige, naar man kommer kørende. Kommer du derimod vandrende til Assens, vil jeg ikke svare for, at du faar Frokost i det mindste ikke der, hvor man søger ind med Deligencen. Thi den privilegerede Gæstgiver er en Mand af den gamle Skole, som kun vil sé Standspersoner i sit Hus — og til saadanne regnes du ikke, naar du er Vandringsmand. I saa Fald vil du uden Ophold blive henvist til „Hotel „Phoenix“, hvor den nyere Tid har faaet Indpas, og hvor Livets Gøder ogsaa kan tilfalde gaende Personer.

Af Seværdigheder og Forlystelser frembyder Assens — ikke noget — ja, man vil endog have hørt, at Byens eneste offentlige Forlystelse bestaar i at gaa ned til Havnen og spytte i Vandet, men det er dog næppe rigtigt.

I det mindste findes der da uden for Byen en overordentlig smuk, lille Lystskov, som Byen har ladet anlægge, og her spad-

serer man om Søndagen og sér paa hverandre. Paa Hverdagene er den mest Samlingsplads for Byens talrige Barnepiger.

Ifølgé et meget sundt Princip lukkes alle offentlige Steder Kl. 10, og som Følge deraf er Assens om Aftenen en saa rolig og fredelig lille Stad, at Kommunen i Grunden gerne kunde have sparet sit Gasværk. Men maaske er det netop denne Ro, denne ægte fynske Hyggelighed, som man møder overalt, der gør, at naar man en Gang har været i Assens, mindes man den som et Sted, hvor der var godt at være.

— Aaret 1863 indledes med Teaterforestillinger af Selskabet Müller & Nielsen, som fra den 4. til den 9. Januar tog Hotel „Phønix“s Teaterlokale i Besiddelse. Videre Lykke har dette Selskab dog næppe gjort, i hvert Fald findes dets Præstationer her paa Teatret intetsteds om!alt til Underretning for Efterkommerne. — Den 8. Februar var der et Maskebal paa „Phønix“ til Fordel for den paatænkte Borger- og Embedsmands-Stiftelse. Billetten hertil kostede 4 Mark for en Herre, medens Damer gik for Børneprisen, der var ansat til 3 Mrk. Til Maskeballet ankom der en Maskeradegarderobe fra Odense, og efter mange Haande Forberedelser aabnedes endelig Festen den fastsalte Aften Kl. 6 med „Indmarchen af alle de maskerede“.

Maskeraden havde fundet den talrigst mulige Tilslutning; Aftens Indkomster beløb sig til 209 Rigsdaler; hvorefter Overskudet blev 104 Rigsdaler —, en god Skilling til det gode Formaal.

Men hermed havde Assens aldeles ikke moret sig nok: man ønskede nu en Dilettantforestilling for „værdige trængende“ stabled paa Benene, men foreløbig blev dette dog ikke til noget. Derimod afholdt nu Industriforeningen en Udstilling af lokalt fremstillede Industrigenstande, medens en Hr. D. Bekker „med høje Øvrigheds Tilladelse“ arrangerede „Spillegilde“ i sit Hjem i Nørregade; endvidere dansedes der det reglementerede Antal Gange i „den selskabelige Forening“, som iøvrigt havde til Hensigt at formindske Tallet paa sine aarlige Balaftener fra 9 til 6, medens man da til Gengæld ønskede sig „et Lokale til Afbenyttelse for Foreningens Medlemmer tvende Aftener om Ugen til selskabelige Sammenkomster“. (uden Damer?)

Uden for saadan Foreningsdans sørgede Marcussens Enke og Bekker for den mere populære Danseforlystelse, ligesom der regelmæssigt paa Markedsdagene dansedes i Hotel „Phønix“s store Sal.

Den 10. Marts (Prinsesse Alexandras Bryllupsdag) var der stort Festbal med henved 100 Deltagere fra By og Land i „Phønix“,

hvis Balsal for Lejligheden var gjort til Genstand for en særdeles smagfuld Udsmykning. — Endelig ankom Daniel Hansens Skuespillerselskab til Assens, og Vintersæsonen ebbede nu efterhaanden ud, idet dog endnu en 12-aarig Harpenist Franz Pönitz gav en vellykket Koncert paa „Phønix“.

— Den 21. April aabnede Ole Pedersen, paa Østergade Nr. 52, en „Ølhalle“, hvor „alle Sorter Øl og Snpase udskænkedes“. Endvidere vilde samme gode Mand fra samme Dag at regne „til Publikums Bekvemmelighed lade en Ølvogn daglig passere gennem Gaderne“.

— Man var nu kommen ind i den blidere Aarstid, og Friluftsglæderne tog deres Begyndelse — og, som det ses, fortsattes med megen Iver over den hele Egn. I Dreslette dansedes der endvidere ved Stubberup Kro. i Carolinelyst (ved Uglebjerg), i Grønbecks Have ved Frederiksgave (hvor der tillige gaves Vauxhall og Fyrværkeri, og hvor overhovedet „intet sparedes til Publikums Fornøjelse“). i Veismose, ved Søllested, i Sommerlyst osv. — de fleste Steder gentagne Gange under forskellige „Etiketter“, svarende til de forskellige Lejligheder —; og nu kom tilmæd Dyrskuernes Tid, hvor der ogsaa dansedes af Hjertens Lyst! Endvidere Grundlovsdagen og andre

ationale Festdage — —, og her til yderligere, i Ferietiden, Turoner af københavnske Kunstnere, fulgt bl. a. af Linedanserne Brødrene Hoffmann, som udspændte deres Line til Kirkelaarnets højeste Lydhul og selvfølgelig øvede stor Tiltrækning til deres halsbrækkende Præstationer. Og som om alt dette ikke var nok, arrangeredes der Udflugter af større Omfang. Dog kan det mærkværdigt nok konstateres, at en af den selskabelige Forening projekterede Tur pr. Dampskib over Fredericia og Middelfart til Hinds-gavl og Fæno maatte opgives „af Mangel paa Tilslutning“. Men saa kortle den selskabelige i Stedet for til Brahesborg og spiste og dansede siden i „Phønix“. — Jo, jo, der var sandelig Gang i Tingene! Og da Efteraaret indtraf, kom diverse Teaterforestillinger, indtil den hele Lystighed fik en brat Afslutning ved Frederik den Syvendes Død den 15. November.

Nu fik man andet at tænke paa end Dans og Skuespil, den 17de December 1863 sammentraadte en lokal Komité for en ugentlig Firskillings-Subskription — —, og saa oprandt da

Ulykkesaaret 1864.

der straks begyndte med Militær-Indkaldelser og saaledes fra aller første Færd stod i Krigens uhyggelige Tegn.

Her i Assens havde man da

indkvarteret en Batillon af 19de Infanteri-Regiment, men egentlig begejstret for denne Indkvartering synes man ikke at have været. Der taler saaledes om „Fuldskab“ og utidigt „Svireri“ blandt Soldaterne, hvis Holdning nok i det hele taget har ladet en Del tilbage at ønske, og man saa ikke uden forventningsfuld Glæde hen til den Dag, da Batalionen skulde forlade Byen for at drage til Fredericia, „hvor de sandsynligvis vil faa mere Arbejde og mindre Evne og Lejlighed til Svireri.“

— Den 20de Januar toges de i Assens oprettede Lasaretter i Brug til 124 syge Soldater, som overførtes hertil fra Sønderborg, og endelig den 2den Februar havde man Meddelelse om Tyskernes Overgang over Ejderen Dagen forud samt om Udvekslingen af de første Skud og om de Mezas afvisende Svar paa Wrangels Opfordring om Slesvigs Rømning.

Laa nu Assens end uden for Krigens Omraade, mærkede man dog her rigeligt til dens Larmen, men foreløbig — saa længe som det derovre fra hed, at alt var „lutter Liv og Kamplyst“ — tog man det hele mere roligt og saa med Stolthed og Fortrøstning hen til de herigennem daglig passerende Troppetransporter. Ja, man dansede endogsaa, baade i den selskabelige og i „Phoenix“ samt delikaterede sig om Søndagen

med Vaneilleis fra Østerbys Konklitori.

Men saa kom den sikre Meddelelse (ovenpaa de forud løbende Rygter, som ingen havde villet skænke Tiltro) om Dannevirkes Rømning — og nu sank Humøret, samtidig med at Lasaretterne fyldtes med syge og saarede Soldater fra Valpladsen, og Assens ligesom droges med ind i Krigshvirvlen ved Udnævnelsen af en lokal Militærkommandant. Efterretningerne udefra var jo heller ikke opmuntrende, og skønt man den 16. Februar festede for en ankommen Afdeling af 1. Infanteriregiment, har Hurraraabene nok været blandede med Graad. — Den 29. Februar skete paa Assens Kirkegaard, under megen Højtidelighed og stor Deltagelse fra Byens Side, de første fem Soldaterbegravelser.

Fra Byens Side — saavel som fra det omliggende Land gjordes der meget for at lindre de syge og saaredes Tilstand og paa Lasaretterne skaffe dem, hvad de trængte til, og at der ikke i denne Henseende virkedes forgæves, kan ses af adskillige Udtalelser fra helbredede Krigere, som ved deres Udskrivning har efterladt hjertelige Taksigelser for god og omsorgsfuld Behandling. — Paa den anden Side kan det rigtignok heller ikke skjules, at der fremkom baade mange og vægtige Klager over Lasaretforholdene —

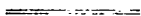
men intet er jo fuldkomment her i Verden!

Udover de syge paa Lasareterne havde man imidlertid ogsaa at gøre med en Mængde slesvigske Flygtninge, de ulykkelige Behoere af det bombarderede Sonderborg bl. a. — og ogsaa her viste Assens Borgerskab, at Hjertet sad paa det rette Sted —, og dog har disse Staklers Indkvartering og Underhold, „indtil de kunde befordres videre“, næppe været nogen billig eller nem Historie.

Under disse Krigsforhold skulde man synes, det er Novestykke for et Skuespillerselskab at begive sig til Assens, og dog ankom i Maj Maaned Hansen & Müllers Selskab og opslug deres Scene her i Byen. Iøvrigt — om denne Sommer end ikke kunde lignedes med sin nærmeste Forgænger —

er det forunderligt at sé, hvorledes en Stad og dens Befolkning kan „leve Livet“, selv under Forhold, som maa forekomme udenforstaaende kun at være egnede til Begrædelse. — Men, vi har jo oplevet ganske det samme under Verdenskrigen! Og derfor maa vi vel heller ikke falde i Forundring, naar det oplyses, at man 2den Pinsedag dansede tre forskellige Steder i Assens og allernærmeste Omegn.

— Kenimed Krigens Slutning — og under Vaabenstilstanden og Fredsforhandlingerne laa en betydelig Mængde Soldater indkvarterede paa Landet omkring Assens — og her havde de det godt, hvilket mere end tilstrækkeligt fremgaar af de mange offentligt fremsatte Taksigelser for god og elskværdig Behandling.

Min Barndoms By.

Assensforhold og Assensmennesker for et halvt Aarhundrede siden.

For et halvt Aarhundrede siden. Hvad vil det egentlig sige? Det er det Spørgsmaal, der hvert andet Øjeblik rejser sig for den, der — træet af moderne Problemliteratur — lejlighedsvis søger Fornyelse i Fortiden. Der staar et Sted i Bøgernes Bog, at for Evigheden er en Dag som tusinde Aar og tusinde Aar som en Dag. Men for vi Mennesker. Hvad er halvtreds Aar eller tusinde Aar for os? Man kan forsøge at løse Opgaven ved Hjælp af lidt Reguladetri og ræsonnerer: en halvhundredaarig Mand, der har en Smule Rede paa sin Slægt, vil sé, at hans Tipoldefader er født for et Par Hundrede Aar siden. Men denne Tipoldefader er jo blot hans Farfars Farfar; det Mellemlid, han selv har kendt, har levet samtidigt med hine ældre Led i Slægten, og — ud fra denne Betragtning — er dette Tidsrum af to Hundrede Aar altsaa ikke saa farligt.

Paa den anden Side: prøv blot at multiplicere de to Hundrede

Aar med et af de laveste Tal i Rækken, f. Eks. med 5, ja, saa er man tilbage ved Grænsen mellem Oldtid og Sagtid, ved en Tid da Flemløsestenen blev til, da Assens maaske bestod af nogle kubeformede Hytter, der med en vis Rimelighed kan tænkes at have ligget der, hvor Foraarsolens første Straaler skinnede, i Læ for Nordenvinden paa den sydvendte Side af Kirkebakken og langs den Eng, der nu er Strandmølleдамmens Bund, Hvor Aaløbet gav Lejlighed til at trække de Skibe paa Land, der vendte hjem fra Englandstogt, fra Strandhugst med Roilo i Nordmandiet eller fra fredelig Købmandsfærd til den store fællesnordiske Markedsplads ved Slien. Altsaa et saare vanskeligt Problem, det med disse historiske Tidsrum. Tallene selv er blot tomme Lyde, og der er kun én Vej til at gøre dem levende, den at gribe ind i Rækken et eller andet Sted, drage de Træk frem, der skiller hin Tid fra vor, og saaledes finde noget af det savnede Perspektiv.

Omtrent paa den Tid, jeg vil

skrive om, flagrede der ud over Landet — ogsaa ind ad nogle Døre i Assens — fra Byens eneste Boghandel, Chr. Frisch's, paa Torvet — nogle Hefter i kaffebrune Omslag. Det var anden Udgave af Traps „Kongeriget Danmark“. Slaar jeg op i den — og, næst at konstatere, at det daarlige Papir snart er ligesaa brunt som Omslaget engang var, søger et eller andet illustrerende Træk, fører det kun til Skuffelser. Og dog, det er anden Udgave, i Første var Slesvig med. Trap taler alligevel, alene ved at tie, om Slesvig. Slesvig dansk, og Slesvig tysk, det er, hvad Trap fortæller. Er det rigtigt, at jeg tror at kunne huske Husarerne paa Skibsbroen i Assens? Ialtfald husker jeg afgjort et andet Træk fra den Gang, det har vel været hen paa Sommeren — efter at Als var tabt — at min Far en Aften kom hjem og fortalte, at han i sin Egenskab af Politifuldmægtig havde været ved Havnen og paabudt, at Havnefyret og alle Lys. der vendte mod Søen, skulde slukkes, saaledes ogsaa Lysene i Klubbens Lokaler, der dengang var paa 1ste Sal i Gæstgiveriet paa Hjørnet af Strandgade. Man har vel frygtet en prøjsisk Videremarsch over Søen til den fuldstændig ubeskyttede By. Lysene er bleven slukket, sagtens ogsaa Lysene i de to Stager, der slammer fra hine

Klublokaler, og nu staar her i min Stue som Mindér fra en svunden Tid og overflødiggjorte to Gange, først ved Petroleumens Fremkomst og senere ved det elektriske Lys.

Petroleumen viste sig dengang, først i Tredserne og hed i nogle Aar Stenolie.

Det var jo en fuldstændig korrekt Oversættelse, og hvorfor har man ladet dette gode danske Ord falde? Man havde paa dette Tidspunkt saasandt Fremmedord nok.

Jeg gik i „Pogeskole“ hos en Fru Brandt i Ny Adelgade, og jeg husker, hvorledes jeg — efter Ordre — skrev det, man nu vil kalde Lykønskninger til mine Forældres, det man nu vilde kalde Fødselsdage, og disse Breve gik ud paa at gratulere dem til deres Geburtsdag. Og der var meget mere af den Slags, men blot endnu en lille Pudsighed fra dette Omraade: Jeg holdt meget af Blomster, beskæftigede mig ogsaa med deres Navne, og — da jeg var bleven klar over, at Viol var et latinsk Navn — udtalte jeg det, som det stod skrevet. Men jeg stødte an alle Vegne med min lille Opdagelse og fik at vide, at min Udtale var noget affekteret Sludder. Alverden opfattede det latinske „v“ som et tysk „Fau“. Jeg mindes dette lille Træk, hver Gang jeg passerer den gamle københavnske Gade, hvor den sproglige Vildfarelse den Dag i Dag

manifesterer sig, mur- og nagel- fast, selv om man har strøget „V“et og plat ud skrevet „Fiolstræde“. Der var, foruden de tyske Slakker, en Masse forsvundne sproglige Kejtetheder. I et Nummer af Byens Avis averterer min Far en Ejendom til Salg, ikke ved tre, men ved tre endte Auktioner. De, der er unge nu, og som ikke har levet sammen med disse Remini-

fra sig med et Suk: Det er et mærkeligt Sprog, det mesopotamiske.

Underligt nok var de skønne Digte deri tildels uberørte af den besynderlige Smag. Et af dem blev sunget i aarevis fra Skagen til Tivoli. Det var „De sønderjyske Piger“, som Københavnerne, de Grinebidere, hurtigt døbte om til „De sønderpiskede Jyder“.

Strandmøllens Vejrmølle og „Strøymølle“, set fra Vejen over Sukkerfabrikens nuværende Grund (tidligere Blegepladsen), „Thorøhusvejen“.

censer fra et aandeligt og sprogligt Fremmedherredømme, men som kunde ønske at se en Prøve, kan tage Holger Drachmanns „Derovre fra Grænsen“ frem. Da den kom — 13 Aar efter 64 — begejstrede den sin Tids Ungdom. Naar en ældre Herre nu tager den frem, er han hurtigt færdig med den; den er et Mylder af Fremmedord, og han lægger den

Men vi blev ikke færdig med Stenolien. Sammen med den oprandt der jo, belysningsmæssigt set, en ny Tid. Stearinlysene var vel omtrent samtidige, men fik, ved Stenoliens Fremkomst, hurtigt anvist deres stærkt indskrænkede Omraade som Lysorganer ved Spillebordet. Stenolien havde Tiden for sig. Den blev til at begynde med brændt i nogle

Smaalamper af mælkehvidt Glas med Hank, Beholderne 3-4 Tm. høje, en flad, halv Tomme bred Væge i Brænderen, et Glas paa, ingeni Skærm, færdig. Det var sagtens Indretninger fra Lampeoliens Tid, der her gjorde Tjeneste, og det ny Belysningsmiddel fik først efter nogle Aar sin Glansperiode. Det var da Rundbrænderen blev opfundet. Det er jo indlysende — for at bruge et Emnet nærliggende Udtryk — at, da Pereferien er tre Gange saa stor som Diametren, fik man — ved at lade Vægen følge den første — paa en Gang en tre Gange saa bred Væge med en tilsvarende Olieforsøl. Her blev saa Petroleummen staaende, selv om Lamperne voksede i Størrelse og Pragt.

I Udenomslejligheden — i Køkken og Kælder — var det Tællelyset, der dominerede. De var et Hjemmeprodukt i alleregentligste Forstand. Fabrikationsmæssigt blev de kun fremstillede et Sted i Byen, hos Lysestøber Carlsen, der boede i et af Husene i Damgade, mellem Hjørnet af Torvet og Strædet op til Kirken. Her afleverede man sin Tælle — saa og saa mange Pund — og fik et noget ringere Kvantum Lys, 4 Skillings, 2-Skillings — og Skillingslys.

Men Gassen da, vil man spørge? Assens var jo tidligt paa Færde paa dette Omraade. Odense fik Gasværk i 1853. Aalborg og

Helsingør i 1854, Assens, Aarhus og Randers i 1855. Og først to Aar senere anlagdes et Værk i København. Assens fik sit Gasværk gennem den ansete Købmand, Agent Bruun og hans engelske Handelsforbindelser.

I en lang Aarrække har Assens Gasværk imidlertid ganske sikkert kun haft Gadelygter og Butiker til Kunder. Jeg er ude af Stand til at erindre, hvornaar Gassen holdt sit Indtog f. Eks. i mine Forældres Hjem. Jeg véd kun sikkert, at før 1875 var det ikke. Jeg véd ogsaa ganske bestemt Grunden til, at min Mor ikke vilde have Belysningsgas i sine Stuer. Det var, rørende nok, af Hensyn til sine Blomster.

Og mens vi er ved dette Spørgsmaal, Kogegassen? Den blev sikkert endnu mindre benyttet i Hjemmene. Jeg véd ikke, hvornaar det skele, men husker, at det blev meget diskutere! og nærmest betragte! som en halvt fornærmende Letsindighed, da Fru Distriktslæge Blom, der boede i Nabohuset til Realskolen, begyndte at koge ved Gas.

Man maa huske, at det var et udpræget konservativt, lille Samfund, der udgjorde Assens Bys Befolkning. Ikke i moderne, politisk Betydning, thi Politik og alt det laa den Gang den store Befolkning fjernt. Venstre var for ca. 50 Aar siden netop lige kommen til Verden som politisk Par-

ti, og dets store Agitationsarbejde skulde først begynde langt senere. Nej, man var blot konservativ i den Betydning, i hvilken vi alle har en Rom af Huden. Man var træg, man rejste Børster, naar nogen eller noget truede de daglige Folder. Man var jordbunden i Ordets bogstavelige Forstand. Den store Del af Befolkningen var enten selv Avlsbrugere eller knyttet til denne Virksomhed paa anden Maade. Hvem, der husker Assens fra dengang, vil vanskeligt kunne forestille sig et Gadeparti uden en Flok Køer, og hvad dermed fulgte. Det var ikke alene de rent professionelle Repræsentanter for Faget, visse, lydeligvis fra Omegnen indvandrede Landboere, der dyrkede Jorden. Nej, Borgmesteren, Præsten, Apothekeren, Herredsfuldmægtigen og alle Købmændene drev Landbrug. Det var i Assens med Jorden, som i Kerteminde med Søen. Der var alle Fiskere paa Præsten nær, han stangede Aal.

Og dette Forhold prægede selvfølgelig Livet inden og uden Døre. Hvordan man overkom alt det, man dengang havde at gøre i en Husholdning, er for Nutidsmennesker en Gaade. Man slagtede selv, man lagde selv sin Dejj — baade til Rugbrød og Hvedebrød, og havde man ingen Bagerovn, bragte man det til Bageren. Man bryggede selv — ialtfald i mangfoldige Husholdninger, saa-

ledes i mit Barndomshjem — sit Öl. Man kartede og spandt selv sin Uld af sine egne Faar og blegede selv sit eget Hørgarn. Jeg husker, hvorledes min Far anskaffede sig et sort Lam, for at dets Uld ved Blanding med Ulden fra de forhaandenværende hvide Udgaver af Arten, kunde give det ønskelige, graamelerede Strømpgarn.

Min Mors Hørgarn blev hængt til Bleg paa en afbarket Ellestang, der var anbragt, hvilende med Enderne paa et Par Fjæle, som atter var fæstnede og hævede sig op fra hver sin Ende af det Plankeværk, der skilte vor Gaard fra Naboens.

Vi boede dengang i Købmand Poul Fentzs Ejendom i Ladegaardsgade, ligeoverfor Hugget, hvor den offentlige Pumpe stod. Husnummeret? Det fandtes ikke den Gang og kom først engang i Firserne.

Som en Bekræftelse paa, hvor latterligt overflødigt man ansaa et Husnummer for, skal jeg anføre, hvorledes Købmand Rasmus Hansen, der etablerede sig paa Hjørnet af Østergade og St. Kirkestræde, og lod sine Skilte forsyne med sit Husnummer i mange Aar var ene om denne Flothed.

Hvordan Postbudet da fandt Folk? Postbudet, for der var kun et. Han var en lang, tynd Mand, om hvem jeg kun véd, at han hed Peter, med det selvfølgelige

og alt forklarende Tilnavn Post... Nu, der kom næppe mange Breve til Assens dengang, og Peter besørgede det hele. Dog har der paa et Tidspunkt været noget muggent ved Postbesørgelsen, iallfald husker jeg, at der fremkom en Henvendelse fra Postmester Tüchsen om, for Brevsikkerhedens Skyld, at indskrænke Peters Traktement. Man maa jo vide, at det hjemmebryggede Øl, man satte frem for Peter, naar han bragte Posten ad Køkkendøren, saasandt ikke var nogen Afholdsdrik, og, naar Peters Rute nærmede sig sin Afslutning, har det vel kunnet knibe med Tydningen af de sidste Adresser.

Posthuset flyttede rundt med Postmesteren. Det var lidligst i Strandgade, overfor Postgaarden, senere i den nye Ejendom paa Hjørnet af Damgade og Jernbanegade og sidst i Pistolstræde, som den humoristisk anlagte Postmester T. kaldte St. Kirkestræde.

Men nu kom vi paa Afveje og blev ikke færdige, hverken med Ulden, Lærredet eller Slagtningen og Øllet. Sé, Ulden blev hjemme, og alle Husets Kvinder, min Bedstemor, naar hun var paa sit daglige Besøg, inklusive, strikkede og strikkede i en Uendelighed. Hele den kvindelige Halvdel af Landets Befolkning har sikkert strikket dengang. Færdedes man en Sommeraften ad Landevejen, mødte man Husmandskonerne

med Malkebøtten paa Hovedet. Nødvendigvis stive og strunke for Balancens Skyld, gik de i Vejens Side, ad de Smaastier, der var traadt i Græsset, og som giver Liv og Bevægelighed i de kedelige Landeveje. I Hænderne havde de de ufravigeligt Strikketøjet. Hilste man Godaften, var de jo lovligt forhindrede i — paa ellers vanlig Vis — at gengælde Hilsenen med et lille Kniks, og de havde lært sig at hilse med Øjnene, hvad de forresten kan endnu, med og uden Malkespand, Husmandskoner og andre.

Videre husker jeg et Foredrag af Georg Brandes, hvor han fortalte om, hvorledes han som ungt Menneske gik ud i Rosenvænget til Fru Heiberg, for at vise hende sin første Bog. Hun sad og str-ik-ke-de, som Brandes udtalte det med sin malende Diktion, og saa man formelig hørte Strikkepindene rasle.

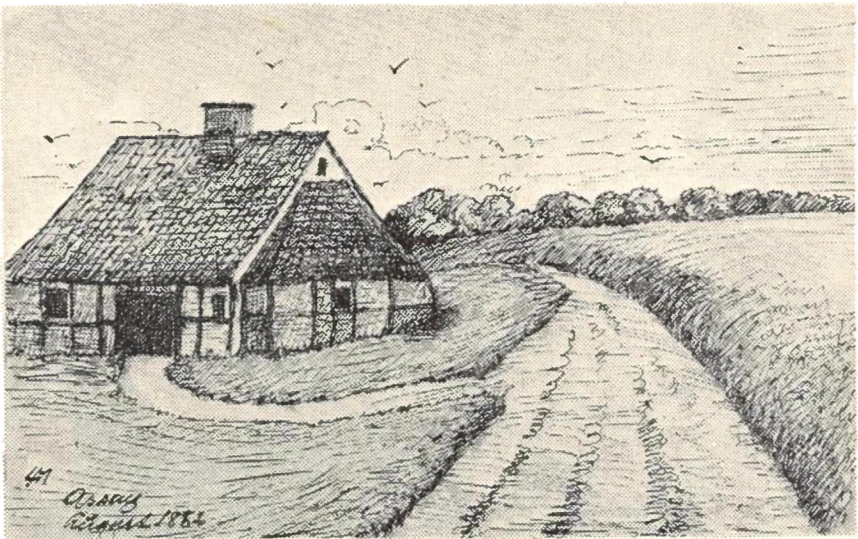
Sé, naar denne Dame str-ik-ke-de, saa har sikkert mere husholderisk anlagte Kredse strikket paa Livet løs.

Hørgarnet blev — naar det var taget ned fra sit høje Stade paa Plankeværket — bragt til en, som det forekommer mig, meget gammel Mand, Frederik Væver, som boede paa noget saa fint som Slottet, det, vi senere skal tale om i en anden Forbindelse. Fra ham gik det paa en eller anden Maade, til Bleg i en stor, før-

henværende Grusgrav, der nu var græsklædt, og som laa vest for Sukkerfabriken, mellem denne og Funktionærboligerne. I et lille, straatækt Hus, der senere er fornyet, men ikke forskønnede, boede Blegmanden, der passede Tøjet, men som jeg aldrig har hørt andet Navn paa, end det, han fik efter sin Metier.

fyldte mig med en Blanding af Forbavselse og en Slags Forargelse, da jeg saa en Svinekrop hænge i Vinduet i Slagter Ringkøbings Butik paa Østergade, i Nabohuset til Bager Bruuns Ejendom.

Men — for at blive færdig med Flæsket — før det kom i Saltehallen, blev der lagt Smaaportio-

Kalkovnen ved Thorøhusvejen, nu Sukkerfabrikens Grund.

Slagningen! Der maa have været en syndig Mængde Svin i Byen. Jeg har en Følelse af, at der overhovedet ingen anden Adgang har været til fersk Flæsk end den, at man selv opfødte et passende Antal Grise, slagtede dem engang i November og puttede dem i Saltballen. Ferskt kan det ikke have været solgt i Butikkerne; jeg mindes ialtfald, at det

ner fra, lidt af hvert. Steg Polse etc., som sendtes rundt til den Kreds, Naboer, Venner og Bekendte, der enten ikke slagtede selv eller gjorde Gengæld, naar deres Slagtedag kom. Paa den Maade kunde Nydelsen af det ferske Flæsk trækkes ud, til den sidste Gris indenfor Kredsen var slagtet. Naar det var sket, sled man saa et helt Aar, til næste

November, paa Salteballens Indhold, der efterhaanden blev alt andet end egentlig lækkert. Og saa endelig Øllet. Der var to Ølbryggere, en paa Torvet og en i Ramsherred. De trillede rundt hver Dag med deres Hvidtolsankere og maa altsaa have haft en vis Afsætning. Bajersk Øl, vil man spørge? Ja, sé denne Annonce i Byens eneste Blad for den 6. Juli 1871.

„I Morgen, Fredag, faas Carlsberg Bajersk-Øl hos N. P. Petersen.“

„I Morgen, Fredag, men hvad saa paa Lørdag? Kommentar over flødig.“

Men saa maa jeg afbryde et Øjeblik for at forsikre Læseren om, at jeg — trods foreliggende Kendsgerninger — har forbedret disse Erindringer paa det omhyggeligste, planlagt dem med Over- og Mellemskrifter, fagligt og sagligt. Men Stoffet vil noget andet. Det gaar mig omtrent, som jeg tænker mig det, om jeg sad og pillede et Stykke broget Klæde op. Jeg følger en Traad et Stykke Vej, den slipper, og jeg tror mig færdig med den. Et lille Stykke henne dukker den op igen. Saaledes i dette Øjeblik, da en Strikkemaskine viser sig for mig. Et saadant, sagtens baade snedigt og sindrigt Apparat, erhvervedes af min Mors Kusine, Fru Jacobine Thuesen, der drev Garn- og Broderiforretning i nuværende

Nr. 13 paa Østergade. Det er vel Tante Bines Maskine, der har neddæmpet hin landsoverdøvede Strikkepinderasien, vi talte om før.

Min Tante overtog Forretningen efter to jødiske Damer — Frøknerne Jacobsen. Jeg mindes en lille Pudsighed i Forbindelse med dem. Den viser tillige, at Peter Post sommetider kunde faa Nødder at knække. Han fik en Dag et Brev til Besørgelse, til de fine Jomfruer paa Torvet i Assens“ — og han fandt Adressaterne, de to Frøkner Jacobsen. — Det er nærliggende at antage, at Breve's Afsender er en eller anden landlig Syerske, der har rekvireret nogle Sysager. Det var en frygtelig naiv Adresse, men betegnende for Tiden, forsaavidt angaar „de fine Jomfruer“. Hun har følt, at Damerne var „fine“ — i Forhold til hende selv —, men hun har ikke draget Konsekvensen og tituleret dem „Frøkner“. Den Titel var endnu ikke taget i Brug i hendes Lag, var vist kun undertagelsesvis anvendt blandt Borger-skabet, der netop paa det Tidspunkt lige var begyndt at titulere sine Hustruer og Døtre Fruer og Frøkner.

Hvad er det forøvrigt for en mystisk Værdiforringelse, Titlet er Genstand for? Slides de? Bli- ver man efterhaanden, ved at anvende dem, fortrolig med dem, saa man en Dag siger du til dem

og anvender dem efter Behag. En 5—6 Gange 50 Aar forud var Frokenten forbeholdt Kongens Døtre. Under de langsommelige Trætter mellem Christian d. 4.s Formynderregering og Sofie, Frederik den 2.s Enke, om Udstyret til hendes Døtre, omtales disse bestandigt som „Frøknerne af Danmark“. En Tid forud var Margrethe Valdemar Dankongesdatter, som hun selv manifesterede sig „Danmarks fuldmyndige Frue“. Og nu? Jeg er istand til at konstatere, at netop i de Aar, vi her taler om, faldt Madammen og Jomfruen for Fruen og Frøkenen.

Til den Fentzeske Ejendom, hvor mit Barndomshjem var fra 58 til 75, hørte mærkeligt nok ingen Have, og min Far lejede da Jord hos et Par Naboer, deriblandt Skomager G. A. Knap. Vi Børn var i livlig Forbindelse med Knaps. Urter og Blomster holdt sig — efter deres Natur — paa den rette Side af Grænsen, for vi Børn eksisterede den ikke; og vi var velkomne hos det barnløse Ægtepar. En Dag, da jeg vilde fortælle „Mariane“, som hele Byen kaldte Knaps Hustru, en eller anden Oplevelse, og betegnede Købmand Poul Fentzes Enke som Fru Fentz, langede „Mariane“ mig et inkvisitorisk Blik: hvornaar er hun bleven Frue?

Dengang kunde jeg ikke svare paa Spørgsmaalet, nu kan jeg.

Madam Fentz blev Frue netop i de Dage, vi her taler om. Det skulde ganske vist tage omtrent et halvt Aarhundrede, før denne Udvikling kulminerede i, at alt af Hunkøn i dette Land nu lykkelig og vel er Frøkener og Fruer. Selv om hin Margrethe endnu har et Forspring i den for Nutidsøjne sindsforvirrede Titulatur, Lübeckerne bruger overfor hende, naar de skriver: „stormægtige og allernaadigste Fru Konge“.

Levede og døde Knaps Hustru som Mariane, eller blev ogsaa hun Frue? Jeg vilde have gjort Modstand, omvendt motiveret af den, der kan springe op i mit Sind, naar jeg med denne Titulatur hilser min Hustrus københavnske Vaskekone, naar hun stormægtigst og allernaadigst triner frem paa Arenaen i Silkestrømper og Laksko.

Forresten: Vask og Vaskekoner. Hvormange i Assens husker de Vaskeborde, der — anbragt af hvem — stod til Raadighed for hele Byen ved Neddøbene til Møllehjulene baade i Kaals Molledam og Strandmolledammen. Her blev vasket Stovvask, men jeg synes, det maa være meget længe siden. Ialtfald forekom den knaldende Lyd af „Tærskelen“, som H. C. Andersen kalder dette nu forsvundne Redskab i „Hun duede ikke“, mig som et fjernt Minde, da jeg adskillige Aar efter hørte Lyden igen paa Vej over Esrom

Sø og fra lignende Vaskeborde paa Søbredden ved Fredensborg. Man vaskede jo Stovvask dengang, og var det ikke et Par Gange om Aaret? Der maa have hørt et velforsynet Linnedskab til, for at kunne nøjes med Vask hvert Halvaar. Men det havde man ogsaa. Der stod et saadant Linnedskab i mine Forældres Hjem. Det var af 3 Tom. tykt Ege træ og fineret med Valnøddetræ. Det var saa stort, at der absolut ingen Plads var til det i en almindelig Nutidslejlighed. Det stammede fra Købmand Jerichaus Hjem, og hans Datter, Frøken Caroline Jerichau har fortalt mig, at hun, hendes Søster, Fru Schwartz i Kaals Mølle og Broderen, Billedhuggeren Jens Adolph, har leget sammen i det som Børn. Et kunsthistorisk Linnedskab.

Husker man, at jeg for lidt siden nævnede „de fine Jomfruer“ som Jøder? Dengang var der i Assens ret mange af dem. Omend sandsynligvis færre i Live end ude paa den lille Kirkegaard paa „Jødebakken“. Der var Garverfamilien Seligmann, de to Frøkeners Jacobsen, to Frøkeners Warburg, Døttre af den sidste jødiske Præst i Assens. De boede i Hjørnebygningen ved Siden af Bager Dreyers. Der var endnu en Bødker Heinemann i Ladegaardsgade, og erdelig var der Originalen, den vordende Kræm-

mer, Hertz, der var Brøder til den landskendte Chef for Københavns Opdagelsespoliti.

Hertz boede i St. Kirkestræde, og jeg sér ham endnu i dette Øjeblik som i et aandeligt Camera, skride ned ad Gaden i sine Træsko med Blikkrammer, i en gammel, sid Frakke med store Skøder og en flad Kasket. Han gik ikke, men skred frem ad Gaden, med en egen, maasko nedarvei, apostelagtig Værdighed, svingende sin Spanskkræsstok, der var knyttet til hans Haardled med en Læderrem. Frakken, jeg er sikker paa, at han optraadte kun i denne samme Frakke i de tyve Aar, han forefaldt indenfor min Synskreds, stod aaben, og Stokken bevægede sig i store Sving ud til Siden.

Han løvede af at gaa fra Gaard til Gaard paa Landet og handle — med hvad? Hans Repertoire var vist lige saa broget som hans eneste Frakke... Jo, nu husker jeg, at hans Speciale var Pattegrise. Hertz med Gyssebasserne var jo hans nomme de guerre.

Det Spørgsmaal kan da rejse sig: transporterede han Dyrene i sine store Frakkeskøder? Næppe, men hvorledes da?

Naar han var i Byen, tilbragte han Tiden med Besøg i Butikkerne, lænende sig op ad Disken, hvor han med sin snærende Stemme afleverede sine bidske og sarkastiske Indblandinger i de

førefaldende Samtaler. Det er ofte vanskeligt at afgøre, hvad der er Aarsag, og hvad Virkning. Var Hertz snerrende og bidsk, fordi ungdommelige Elementer „lavede Grin“ med ham, eller var det hans Bidskhed, der virkede inciterende paa Ungdommen? Han befandt sig en Dag i F. Jochimsens Butik, hvor en unaadig Skæbne havde anbragt mig i Handelskære, Hertz har vel sét usædvanlig knarvorren ud, ialtfald citerede jeg for ham: „Hertz, mein Hertz, sei nicht beklommen“ (beklemmende). Han var der øjeblikkeligt: „Aah, Vrøvl, lad bare være med at prøve paa at snakke. Tysk, det ka' De jutte alligevel“. Jeg standede brat mit Citat.

Og, naar jeg nu — saa mange Aar efter — sidder her, i Tid og Rum, paa Afskæd fra den gamle Mand, strejfer min Tanke det Spørgsmaal: var maaske den ensomme Mand, hvis Rygte i alle Henscender var uplettet, indenfor den fillede Frakke, og trods denne, en helt anden end den, han syntes at være? Og burde jeg maaske være gaaet ind til ham, sét ind til ham en Dag? Burde vi maaske alle sé lidt indenfor til hverandre! Saa var det maaske færre beklommene Herizen blandt os.

Resten af de jødiske Familier i Assens levede i den bedste Forstaaelse med deres Medborgere, gammelt, dansk Frisind fornægte-

de sig heller ikke her, og man skænkede sikkert aldrig deres Fremmedartethed en Tanke. Jeg kan ialtfald anføre som en Kendsgerning, at min Mor regnede de to Frøkener Warburg blandt sine bedste Veninder, og et Par Frkni. Seligmann stod i et ganske lignende Forhold til en anden nær Slægtning af mig.

Men hvornaar døde Pastor Warburg, og hvornaar lukkedes Synagogen? Jeg véd kun herom, at jeg allerede før 1874 har sét det Lokale, hvori den havde været, i Skipper Thygesens Ejendom. Det andet Gavilhus osligt for G. A. Knaps Hus i Ladegaardsgade.

I den vestlige Ende af denne Ejendoms Bagbygning har jeg sét Rummet, hvor endnu noget hvidmalede Træværk, vist en Rest af et Pulpitúr, mindede om en tidligere, mindre profan Anvendelse end den, den fik som Lager for Sadelmager Baumgartens Barkmølle. Min Far blev — jeg véd ikke fra hvilket Tidspunkt — Værge for den mosaiske Kirkegaard og iadsendte det aarlige Regnskab til en Højesterets-Sagfører i København. Et Vidnesbyrd om, at der forlængst ingen jødisk Menighed fandtes i Assens.

Som antydet var Hertz den eneste fra denne Kreds, der beskæftigede sig med Handel. Flertallet af de Handlende var af en helt

anden Type end den, der kunde rinde af jodisk Rød.

Jeg har tidligere fortalt, at de Håndlende ogsaa var Avlsbrugere, og det var vist det, de var, i Sind og Skind, med en større eller mindre Bismag af Søsmænd. Var Indehaveren af saadanne Købmandsforeninger som Rasmus Petersens paa Hjørnet af Danegade og Ladegaardsgade ikke — i den netop nu foreliggende Generation — Skippere, saa havde Faderen været det, eller Sønnen blev det. Eller man var Skibs-rheder, helt eller partsvis, og — — uhyre belegnende — omkap med Bønder i Voldtofte, der — med Englands — og Rollotogterne ubevidst in memoriam paa et Tidspunkt startede en Skønneri, der — med Hjembygdens ærværdige Navn i Agterstavnen — gled forbi Aasnæsset i Vikingeskibets længst slejede Kolvand.

Længere henne i Ladegaardsgade var Rasmus Poulsen Møllers Købmandshandel, paa Hjørnet af Badstuestræde, saa kom — overfor det lille Torv — Poul Fentz, saa Schmidts Enkes Forretning, hvor Gaden bøjer. Der husker jeg en halvgammel Søn, hvis jomfrunalske Væsen skaffede ham et dertil alluerende Øgenavn. Jeg købte Hampefrø hos ham til mine Kanariefugle, og — var det blot denne ene Post — gik det nogenledes smertefrit af; drejede Indkøbet sig om mere end én Ting.

snuppede han et Stykke Kridt, skrev Priserne op i Mark og Skilling paa den skurede Egetræs Disk, talte sammen, langsomt, men sikkert, og opgav mig indtrængende og alvorligt Resultatet.

Disse Butikker var — sét med Nutidsøjne — højst besynderlige. Men tro ikke, at selve Lokalet var Butik. Nej, den befandt sig i Rummet som en stor Kasse, naglet fast til Gulv, Loft og Vægge... Modsat Døren, man traadte ind af, ikke fra Gaden, men fra Porten, fandtes en Disk med Skuffer og en Reol over. Forgrunden i Indreningen var et Panel fra Gulv til Loft. I dette Panel en Aabning ca. 2 à 3 Alen høj og bred, til hvilken Disken var fæstnet saaledes, at den vendte indad, og Pladen var i Niveau med Aabningens Underkant. Om Aftenen og om Søndagen var Buret lukket med en Tremmelem, der blev hejset op under Loftet, naar den mærkelige Butik blev aabnet.

Det hele en Kasse paa 4—5 Al. i Længden 2—3 i Dybden og Lokalets Højde. Udenfor Kassen var der maaske opstillet nogle Skovle og Spader, et Par Ruller Reb og en Tønde Salt; ellers var Lokalet Gennemgang til Privatlejlighed eller Kontor.

Og tro fremdeles ikke, at der fandtes nogen Betjening. En Klokke var anbragt saaledes, at den ringede, naar man gik ind. Saa

kom Fatter eller Mutter, langsomt og værdigt — man hørte længe forud deres Skridt gennem Stuerne bagved. Han med en Mer-skumspibe, hun med Str-ik-ke-tøje. For begges Vedk mænde et Blik over Bøllerne, halvt skeptisk, halvt velvilligt, altid prøvende: Naa, lille Maaløe, hvad vil du saa Ida? Mutter. Ja, saaledes kaldtes ialtfald den Avls-bruger-Enke, der boede ved Siden af Poul Fentz. Mutter Storm solgte i Sommertiden Tykmælk til Nabolaget i nogle flade Træbøtter, 2—3 Tommer høje, og som indeholdt et Par Potter Mælk.

Og hermed har vi saa — paa det lille Stykke Ladegaardsgade — fundet de fire Led i Udviklingen, Mariane, Mutter, Madam og Frue, der nu er endt i en højere Enhed.

Jeg har været lidt vidtløftig i min Beskrivelse af de gamle Buisiker i denne Gade, fordi jeg føler, at, er de ikke forsvundne, saa holder de ikke 50 Aar til. Andetsteds i Byen, paa Østergade eller Storgade, som den jævnligt kaldtes, var Udviklingen forlængst skredet dem forbi.

Jeg har jo nævnt Købmændene i Ladegaardsgade og tager da dem paa Østergade og andetsteds med for ikke at gøre Uret til nogen Side. Denne Navnerække vil tillige give et Billede af, hvor talrig Byens Købmandsstand da

var. Vi kan jo blot lægge Mærke til, hvor Peter Post gaar ind.

Det er først paa højre Haand i Willemoesgaarden, til J. J. Hassing, der ret nylig har overtaget Ejendommen efter P. R. Brandt, men solgte den igen til Isenkræmmer Nielsen der videresolgte den til Fr. Plum, som sammen med Niels Muuk Plum har stiftet Firmaet N. M. & F. Plum. Derfra gaar Peter tvers over Gaden til F. Jochimsen, der i 1875 er flyttet ind i Consul Bruuns Gaard. Han boede indtil nu i Korsgade, hvor Haandværker-Sparekassen er, og hvor han var Mads Brandts Efterfølger. Brandt havde samlet Gaarden Mariendal og boede der, eller var det paa dette Tidspunkt hans Enke? — Naar Peter Post har faaet en sød Snaps ved den dertil indrettede Ende af Jochimsens Disk, gaar han over til Elias Møller i den gule Gaard med de hvide Søjler, og saa har han en efter Assensforhold ret lang Vej, før han naar en rigtig Købmandsgaard igen. Det er paa den Gadestrekning, min Far i sin Auktionsplakat betegner som „udenfor forrige Østerport“. Her kommer han ind til Købmand Hviid, eller er det maaske hans Efterfølger P. Korck. Hvorefter Peter ender sin Rute hos den N. P. Petersen i Nørregade, der sælger Carlsberg Bajerskøl om Fredagen.

Mens han har travlt med det,

saa travlt, som man nu engang kan have haft i Datidens Assens, kan vi gaa lidt ned ad Storgade. Sé, der kommer en høj, svær Mand ud af Hotel Phønix Port. Han bærer en Kasket med militært Tilsnit, et Par hvide Uld-sokker stikker i et Par Sko, der minder om et Par Sygehusslæber. Kasketens Form er foranlediget af hans Stilling som Karl paa Hotellet, hos Gæstgiver Svensson. Manden trækker lidt paa det ene Ben og hedder derfor Christian Slirensjok, og han er paa Vej hjem til sin voluminøse Ægtehalvdal, der fylder i Landskabet som Kærum Kirke, set fra Kaals Mølle, hvadformedelst hun har faaet Navn efter den og faktisk bærer dette — i denne Forbindelse — drastiske Navn.

Saa kommer der En farende om Hjørnet af Badstuestræde; han springer som en anskudt Hare — jeg har, Sandheden tro, aldrig sét en saadan —. Det ene Ben bestandig foran i en mislykket Halvgalop. Staaer man ham, hvilket fraraades, har han en Historie at fortælle om en Ildebrand, hvor han har spillet en Helterolle. Paa et Tidspunkt vil han ufejlbarligt forklare, at havde han ikke „væ't saa gelik“, var det gaaet ilde. Han hedder derfor „Jeppe-Gelik“.

Saa svinger et Køreøj ved Damgade, kørt af en ældre, skrutrygget, lille Mand. II.

hedder Johan til Fornavn, og Hestene har den Ejendommelighed, at de er saa krøllede i Løden, at manges Ungmø vilde misunde dem. Man har funden en overfladisk Lighed mellem denne Lød og et vist Stof, hvorfor Manden hedder Johan med de Plysses.

Javist havde man sin Plassér i Assens. Lunt og stille gik man og morede sig over hverandre indbyrdes, men stort andet var der forresten heller ikke til det Brug. Nu er vi naaet op udenfor Apotheket, og — mens vi staar og sér paa et lille Enetages Hus af Bindingsværk, rødkalket med skarptgrønne eller er det knaldblaa Vinduer — en senere Tid vilde kalde dette Farvespil Zahrtmannsk — triller en lille rund Mand, der kom nede fra Gaden, ind ad Døren og forsvinder. Huset laa paa Hjørnet af Østergade og Kindhestegade, og Manden var Manufakturhandler F. W. Andersen.

Saa kommer en høj, ældre Herre gaaende, støttende sig til en gul Spanskrørstok. Han skæver nedad Gaden, under Skyggen paa den graa Kasket, hvis Farve breder sig til Resten af hans ydre Person. Det kunde være Poul Fentz, han gaar ogsaa i graa Frakke, men paa den anden Side gaar Fentz ikke med Stok, og nu gaar Manden over Apothekets

Fortovsbrædt og videre opad Trappen. Lige idet han forsvinder, sér vi, at hans Flip er saa høj, at den foran naar ham til midt paa Kinden, modsat de moderne Flipper, der til at begynde med hed „Fadernordere“.

Det var gamle Apotheker Strøyberg, min Bedstefaders Fætter, og, hvad han skævede efter, var Resten af Bestyrelsen i „den store Sparekasse“. Og der kommer de; bred og mægtig „Kong“ Schwarz, ved Siden af ham, Farver Raffenberg. Og der kommer en hoppende, det er min Tro Hans Frandsen „i engelsk Oversættelse“. Det er Consul Bertel Bruun. Han havde i sine unge Dage været i Skotland. Den skotske Højlænderdragt, han vendte hjem i, er lagt paa Hylden, men — sin forhenværende Skottetilværelse til Ære, — drikker han ene Mand i Assens og hele Landet Livet igennem Whisky til sin L'hombre. Da han døde, holdt den gule Drik sit Indtog. Ave Cæsar morituri te salutant

Apropos Klædedragten. I nogle Aar — vistnok ved Midten af Halvfjerdserne — har alle raske Assensdrenge en sort fladpullet Kasket med lige udstaaende lakkeret Skygge. De bar Navnet: „Paragraffemmere“. Der allude- redes naturligvis til Paragrafen i Wienerfreden, men i hvilken Forbindelse, og forekom Betegnelsen andetsteds, eller var Fæno-

menet lokalt. Var det muligvis de franske Soldaterhuer, der havde smittet?

Men Sparekassebestyrelsen!

Over den hele Gruppe Bedsteborgere hviler et Præg af dyster Højtidelighed. Og spørg mig ikke hvorfor. Det maa have været fordi, at saaledes ønskede de at opfattes. Det maa have ligget i Tiden. — For Herregud — Den store Sparekasse. Hvor stor var den paa den Tid? Trap nævner den ikke engang. Jeg husker, at jeg en Dag var ovre i den lille graa Bygning, der vendte sin Trappegavl mod Torvet, paa samme Sted, hvor Assens og Omegns Sparekasse fremdeles ligger. Jeg stod og ventede i Forværelset efter Principet „en ad Gangen“. da min tidligere Lærer, senere Kirkeværge, H. Rasmussen, kom ud fra det allerhelligste. Han saa paa mig og sagde: Det er rædsomt, saa højtideligt, det gaar til derinde, man er lige ved at føle sig som Forbryder. Jeg bejaede det vel, skød Hjertet op i Livet, gav mig Gud i Vold og gik ind til de fire støvgraa. Og slap — som Figura udviser — levende ud igen. Ja, vel var det latterligt med denne Højtidelighed, der forøvrigt dengang prægede andet og andre end Bestyrelsen i Sparekassen. Men — Haanden paa Hjertet — adskilligt i vort Samfund havde set anderledes ud i Dag, om noget af Typen og dens

Højtidelighed var bleven bevar-
rel.

Jeg nævnede et Par Linjer til-
bage, ikke uden Hensigt, min
Bedstefader. Han var Fæster af
Avlsgaarden Aagaarde i Haars-
lev Sogn og døde som Landstings-
mand under Koleraepidemien i
53. Min Bedstemoder købte Gaar-
den til Selveje, og min Farbror,
senere Kæmner i Assens, Chri-
stopher Maaløe, bestyrede den for
hende. Mine Brødre og jeg til-
bragte vore Ferier der, og jeg
husker en Dag, da alt paa Aa-
gaarde, hvad der gik paa Hjul,
blev mobiliseret. Ind ad Porten
kom den ene søndagsklædte Skik-
kelse efter den anden og krav-
lede op og anbragte sig paa et
af Halmknipperne i de ventende
Høstvogne.

Det var alle Arbejdere og Hus-
mænd fra Ejlskov, Møllegården,
Haarslev og hvor man ellers fra
Aagaarde havde den fornødne
Indflydelse. Og, da de drog af
Gaarde, var Maalet Valgsiedet i
Bogense. Der ønskede man straks
og helst uigenkaldeligt at berøve
en vis, ung Valgkandidat alle Il-
lusioner. — Det var den fryg-
tede Klavs Berntsen. Og, naar jeg
nu sidder her og prøver at finde
de Adjektiver, der bedst kan il-
lustrere, hvad Borgerskabet følte
for og mente om ham, søger jeg
forgæves. For at en Nutid skal
kunne forstaa mig, maa jeg bruge
Dagens Ord: Nihilist, Kommunist

Bolchevik —, Verden stod ikke
til Paaske, om han blev Folke-
tingsmand.

Da Klavs Berntsen stod paa
Folketingets Talerstol med Grund-
loven af 1915 i Haanden, stod
han vist temmelig nøje, hvor han
stod i 1873. Vi andre havde bare
været et Par Snes Aar om at
naa frem til ham.

— Men vi blev ikke færdig med
Købmændene. Der er endnu i
Damgade Carl Schmidt og Steen,
i Kindhestegade Th. Klokker.
Walther i Korsgade, Hans Jen-
sen, J. J. Hansen, vor Ven Han-
sen med Husnummeret og P.
Trolle paa Østergade.

Ved Siden af Klokker — i det
rødkalkede Gavhus — bor en af
Standens outsiders, Kræsten The-
vand. Kigger vi indenfor, sér vi
maaske en stor, bred Mand med
et professionelt-værdigt Præg over
sig. Ved samme Bord 7—8 fysisk
højt forskelligt udstyrede Her-
rer. Mellem nogle Silkehatte, der
engang har været sorte, som nu
spiller i 3—4 af Spektrets Far-
ver, staar de dampende The-
punschene, der forklarer Værtens
Navn. Det er Ligbærerlauget paa
Vej hjem. Den værdige er Bede-
manden, Skomager Olin, uden
lívem ingen i Assens kommer i
Himmeriges Rige, saavidt Vejen
gaar over Kirkegaarden. — Han
har nylig takket Følget „paa egne
og Familiens Vegne“ og søger nu
her at dæmpe Sindsbevægelsen.

Lad os saa blot ganske kort sé, hvad alle disse Købmænd — fra sei Typen: Lighærerlaugets Vært — handlede med? Ganske det samme som i Dag! Paa én Vare nær, Foderstoffer. Til Gengæld købte man saa meget desmere af en anden, nu — i denne Forbindelse — fra det danske Marked -- forsvunden Vare Korn.

gyndte at fædre Kornet op, lave Smør og Flæsk. Den Smule Overproduktion, der hidtil havde været af Smør, kom kun frem i Smaaklumper, paa 6—8 Pund og var rædsomt, fedtet, harskt, surt og hvidt, brandgult eller broget. Det blev solgt igen fra Butikerne eller, naar der var lidt Overflod, æltet og farvet, ompakket i Drit-

Udsigt fra Skovslæget før Sukkerfabrikens Anlæg.

Naar Eftersommeren var inde, bugnede Lofterne i de store Købmandsgaarde af alle Danmarks Kornsorter, foruden en totalt forsvunden Sort, Rapsen. Det gled saa senere „op“ til Flensborg eller „ned“ i en ligesaa bagvendt betegnet Retning.

Thi det var jo netop paa dette Tidspunkt, at vort Landbrug vendte, blev lagt om. Man be-

ler med et eller andet Fantasi-navn paa en tænkt Herregaard og vistnok væsentlig sendt til Hamborg som Skibsproviant. Der var i Fr. Jochimsens ret anselige Kundekreds kun en eneste Mand, der kunde levere nogenlunde ordentligt Smør, en Gaardmand Hans Berthelsen i Thaarup.

Betjeningen i disse Forretninger førte et Hundeliv. En Eks-

traudgave af den Butiksklokke, vi saa i Ladegaardsgåde, hang over Lærlingens Seng. Sommer og Vinter ringede den Kl. 6. Saa i Benklæder og Træsko ud at lukke Porten op for Folkene til Tømmerplads og Kornlofter, en nødtørftig Vask og igen over Gaarden for at lukke Butiken op. Dermed var en Dag begyndt, der sluttede Kl. ca. 10 Aften, hvis Principalen ikke havde givet Ordre til at holde aabent, til hans Hjemkomst fra Klubben. Og hvis ikke en eller anden landlig Kunde hyggede sig i Beværtningen lige overfor. Thi saa kunde Butiksuret godt naa frem til de smaa Timer.

Om Søndagen var der lukket fra 9 til 4, tilsyneladende. Og hvis det ikke netop var ens Tur at holde Vagt for at ekspedere en Kunde, der havde glemt et eller andet, og hvis ikke en entreprenant Husmand i Omegnen — med høje Øvrigheds Tilladelse — som det hed i Annoncerne, holdt Bal i Lunden et eller andet Sted. Lærlingene var jo som Regel fra Byen og havde deres Hjem at holde sig til i den fattigt tilmaalte Fritid; Kommisserne — en af disse „fra 9—4“ — som det hed, flød paa en eller anden Beværtning, hvor de følte sig sikret mod at træffe Principalen. Det har vel endda virket befriende, naar Klokken omsider blev 4, og man kunde gaa hjem og lukke

op igen. Sjælen, hvis der var en, og den ikke var tværet ud i denne Trædemølle, kunde falde tilbage i de daglige Folder gennem Konversationer med Hertz, en Møllerkusk eller en gammel fortrukken Smed fra Nabolaget, hvis Grimasser man morede sig over, naar han slugte den 16 Graders Snaps, man skænkede ham.

Havde man da ikke Bøger den gang? Visselig. Men sligt tillod Købmanden ikke. Det var væsentlig Holberg, der fristede. Jeppe hang jo over Disken i forskellige Udgaver, Jean de France kom hoppende, og Don Ranudo, de Colibrados og Donna Olympia hans Frue, boede lige i Nærheden. Kom Principalen uventet tilstede: Lyn og Torden, læser han, dumme Dreng, snak med Smeden eller spild en Haandfuld Svesker paa Gulvet og fej dem op igen.

N. M. & F. Plum var den eneste Forretning, der saa det umenneskelige i denne Trafik. De begyndte jævnlige at lukke om Eftermiddagen, og langsomt har deres gode Eksempel smittet, om end sikkert under megen Modstand.

Resten af Byens Ungdom? Haandværkssvende og Lærlinge? De første var der antageligvis meget faa af. De sidste har vel i Smug beskæftiget sig paa Værkstedet med et eller andet inden-

for Faget, der pegede lidt ud over Dagen og Vejen. Paa Skomagerdrengene nær! Hvad de foretog sig, kan jeg kun tænke mig, De lappede vel Familiens private Støvler eller hittede paa noget udenfor Professionen, som Faget jo havde Tilbøjelighed til i Henhold til den ordsprogsnæssige Formaning til dets Udøvere om at blive ved Læsten.

Haandværkerstanden stod iøvrigt intellektuelt mindst ved Siden af — om ikke over — Købmandstanden. De var sikkert næsten fattige tilhøbe. Der var ingen til at købe deres Arbejde, meget faa ialtfald, men, dette tiltrods, var der dygtige Folk iblandt dem. Var der en eller anden, der havde Tilbøjeligheder i Retning af at lade en gammel Sølvgenstand kopiere, jeg mindes bl. a. en bestemt Sølv sukkerdaase i Rokoko, kunde hvemsomhelst blandt Byens Guldsmede gøre det. Ikke alene nøjagtigt, men i Aand og Sandhed. Der var Fentz paa Østergade, Glørfeldt i Ladegaardsgade, og Clausen i det Hus, der vilde være Nr. 15 paa Torvet, en Ejendom, der havde været en Pryd for Assens, om ikke den var forsvunden, vegen som saa mange andre for triste Banaliteter. Hos Clausen gjorde jeg selv engang en Bestilling. Åk, kæreste Hr. Guldsmed.

Jeg har staaende et Pragtstykke af en Egetræs Komode, der er

gjort af Snedker Ernst i Ny Adelgade, efter en Original, der tilhører Frøknerne Tychsen og skal have været Caroline Mathildes. Et Bogskab af Moseeg — efter et Billede i Carl Andersens Bog om Rosenborg — er lavet af Snedker Gormsen i Ramshered, og endelig har jeg en Mahogni-Piedestal, lavet som Svendestykke af en Lærling hos Snedker Gustav Hetling, der boede paa Østergade, nær Slagter Ringkøbing, vi før talte om. Den Svend, der har gjort den, traf jeg mange Aar efter paa en Køretur ad Landevejen — som vandrende Svend. Han kørte med mig til Assens og havde næste Dag et bevæget Gensynsmøde med sit Ungdomsværk.

Paa Torvet boede Gørtler Røj i et Hus, der forsvandt, da Sparerkassen byggede sit nuværende Hjem. Gørtler Kylling, saglens en Efterkommer af den Assensslægt, hvorfra Botanikeren Peder Lauridsen Kylling — født 1640 — stammede. Gørtler K. arbejdede sammen med Guldsmed Clausen og var Mester for de Sølvbeslag, der pryder Kopien af Dronningens Komode. Har man Lov til at tænke sig, Originalen kommen med hende fra England, kort før hun — paa Slotsruden i Hørsholm skrev — ud af sit tillidsfulde Barnehjerte — hin Bøn, der kunde røre Stene, dette Nødraab: God keep me innocent!

Var denne Bøn bleven hørt,

havde vel Hørsholm staaet endnu, men Frederik den 6. kunde ikke taale at sé det, siger man.

I Nabohuset til Røj boede en Fotograf Levy. I mit Album findes et Portræt af to Smaadrenge, som Levy har fotograferet. Naar jeg sér paa dette Billede, sér jeg et eget spændt og interesseret Udtryk i Øjnene. Jeg skal fortælle Dem, hvorfra det slammer. Det var i de vaade Pladers Tid, da alt først skulde præpareres, naar man kom, og en Fotografering tog lang Tid. Levy havde saa et pudsigt Apparat, til Tidsfordriv for Børn og for at fastholde deres Opmærksomhed. Det bestod i en Kasse med Glas for, indenfor Glasset en Sprællemand, der gestikulerede med Hoved, Arme og Ben, naar Fotografen trak Værket op, d. v. s. vendte op og ned paa Kassen, saa Sandet i Værket strømmede og satte Liv i Kalorius. Hvor blev han af den Sprællemand? En anden og senere Fotograf havde en anden Metode. Det var Rasmussen paa Hjørnet af Postmesterens Pistolstræde. Da havde man faaet de tørre Plader, og det gik raskere. Naar Objektet for Manøvren var aubragt i den fornødne velovervejede Stilling, puttede Fotografen Fingeren i Munden, satte en Klat vaadt paa den limfarvede Væg: „Der skal De sé hen, og sé venlig ud, nu begynder vi“.

Saa sad man der og smilede til Spytteklatten.

Saa sér jeg, at jeg har glempt Manufakturhandlerne — F. W. Andersens Kolleger. Skraas for ham boede — paa Hjørnet af Korsgade — Czarnewsky, i Gaarden ved Siden af Plum boede Sand, der tidligere havde Forretning sammen med Petersen (Sand & Petersen) i Walthers Gaard i Korsgade. Lidt længere ude i Østergade var Brødrene Andersens og Rønnings Butiker.

Men der var vist ikke meget ved Manufakturhandelen dengang. Bønderne gik endnu vadmelklædte og byttede deres Uld hos Farveren mod det nødvendige Stof. — Farverfaget var anset af samme Grund, som man alle Steder og til alle Tider har været anset. Farverne tjente Penge. Af dem var der Storm i Damgade — en Familie, der senere forsvandt under en Tyfusepidemi, døde ud. Forældrene, en voksen Søn og to voksne Døltre. Saa var der Rønning — vis a vis Brøderens Manufakturhandel og ved det Poppeltræ, der i min Barn-dom saa kønt brød Østergades Perspektiv. Endnu vajede den blaa-sortte Fane — hvorfor saa bedrøveligt, rødt havde været livligere, og der var dengang ingen Fare ved denne Farve, der jo forresten er Hofkulør —. Naa, denne Fane vajede endnu fra Ejendommen ved Siden af Jochim-

sen, og her boede Farver Raffenberg, som jeg præsenterede i Direktionen for Sparekassen. Han kunde være mindre gravalvorlig end, han saa ud i det Selskab. Jeg havde engang tilfældigt den Opgave at revidere Folketingsvalglisterne og mødte Raffenberg. Da jeg spurgte ham, hvor gammel han var, citerede han: Ak, Kære, hvorfor om min Alder spørge? Jeg danser jo ej me'r!

Vi saa for lidt siden Bønderne i mørkeblaat Vadmæl. Det maa være bleven syet hjemme, hos den lokale Landsbyskræder, en Efterfølger af Ambrosius Stubbs Fader, i det lille Hus ved Landevejen gennem Gummerup og senere Kolleger af ham. I Assens var der ingen Skrædere, hvilket vel blot vil sige, at jeg har glemt dem. Jo, der var en med det mærkelige Navn Alliverti. Han boede ved Siden af Hjørnестedet til Bellevue. Naar jeg tænker paa ham, staar der mig en stram Duft af Tørverøg i Næsen. Jeg husker endnu hans blege, magre Ansigt indenfor Vinduet, hvor han sad og syede. Hans Tørverøg hang fast i de Klæder, han syede, saa længe de eksisterede.

Og nu, da jeg staar og sér paa Hjørnehuset, dukker der en lille trivelig, graahaaret Mand op for mig, gamle Maler Niss. Han var Hofmaler paa Wedellsborg og producerede sig ogsaa udi Kunsten; thi han malede hele Birket

fuldt med et bestemt Motiv: Hovedgaarden paa Wedellsborg. Han malede dette Billede i utalte Eksemplarer, uden at det blev bedre derved. Dog er hans Navn knyttet til dansk Kunsthistorie; thi den Dreng, der bar Stigen og Malerpotten, hans Søn Thorvald, voksede sig stor i mere end én Betydning og blev en dygtig, højt anset Landskabsmaler, der aabnede sit Lands Øjne for det danske Efteraars brogede Skønhed.

Men vi skulde se at blive færdig med de eneste tilbageværende Haandværkere; det Thema, vi strejfedes med G. A. Knap.

Paa Vej tilbage gennem Ny Adelgade møder vi en Herre og en Dame. Han er en lille Mand, der tripper saa løjerligt fornemt afsted, ved Siden af sin lidt højere Hustru. Vi hører lige en Klang af flensbergsk, da vi passerer dem. Han hører Tiden til forsaa vidt, som han er af en Kategori, skabt af den nylig endte Krig. Han er af disse Slesvigere, der lod Flensborg være Flensborg og drog over Grænsen til Kød-gryderne mod Nord.

Vi andre samles om de trofaste, jævne Mænd og Kvinder, der blev tilbage i den gamle By ved Fjorden. Vor Genboby, vor Søsterby, helt fra de gamle Dage. Vi hilser dig og dine: Vor Kærlighed til Alle, de Store som de Smaa.

Tænker man forresten paa, hvor flensbergsk præget Assens

er eller har været? Der er jo endnu i Ladegaardsgade G. A. Knaps og Thygesens Gavlhuse. Det næste Hus, hvor Bøcker Jørgensen boede, og Nabohuset, hvor mit Barndomshjem var, har ligesaa utvivlsomt været Gavlhuse, man skal blot kende disse Huse bag Facaderne for at kunne erkende det. Saa er der Perlen i Korsgade, overfor Haandværker-spækassen, Nr. 11 paa Østergade, der jo blot er følt mishandlet, længe forud for vor Tid. Der er Kresten Thevands Hus i Kindhestegade og endelig det smukke Gavlhuse, hvor i sin Tid Byens da eneste Avis udkom, og som blev nedrevet, da Jernbanegade blev brudt igennem, til ubodelig skade for Byens Ydre.

Jeg har sét alle Danmarks Byer, men — lige med Undtagelse af Ærøskøbing — ingen saa flensborgsk præget som Assens.

Og Forklaringen er nærliggende — I hin Tid forbandt Vandet, nu skiller det. Færdselen ad de usle Veje, med Datidens Køretøjer, var langt besværligere end Færdselen over Søen. Der var praktisk talt længere til Odense end til Flensborg, og Assens var Gennemfartsstedet for alle Rejsende til Hertugdømmerne og videre. Fra den levende Forbindelse over Bæltet stammer da det slesvigske Træk i den fynske Købstads Fysiognomi.

Saa skulde vi for 17. Gang ilag

med Ladegaardsgade, hvis Navn maa skrive sig fra Fortiden. Byens Ladegaard. Ellers kunde den godt hedde Læderstræde, for der boede 9 Skomagere, en Sadelmager, en Klodsemager og en Garver. Der var — paa højre Side og ned ad Damgade til — først Skomager Schiang; omtrent overfor boede Skomager Issing, som vi saa sammen med Olin hos Kresten Thevand. Saa kom Garver Domanzsky, Klodsemager Clausen, Skomager J. P. Nielsen, Skomager A. Knap, saa — i Hugget ved Pumpen — Fennerberg, lige overfor Sadelmager Baumgarten, derefter — længere ude Skomagerne Olin, Hattensen, Albinus og endelig — paa Hjørnet af Reberbanen — Niels Storm.

Hos Albinus fik vi Børn vort Stadsfædte syet. Der var Støvler af lakkeret Læder og med blanke Messingnæser. Utroligt, ikkesandt. Om Sommeren havde vi flade Straahatte med højrode Flojlsbaand. Jeg har hørt forsikret, at — saaledes udhalete — var vi meget fine.

Men lad os sé ind til Knaps. Der er jeg bedst kendt. Det er ved Juletid, derfor er der et Fad med formidable Æbleskiver og et med Klejner og nogle Glas Punsch paa Bordet. Omkring det sidder Morten Mikkelsen fra Lundager, Byens og Omegnens Leverandør af Mjød til Kommenskringlerne Mikkels Aften, Anders Quirin fra

Aborre Mark og Per Erasmus fra Strærup. Hvorfra dette latinske og dette latiniserede Navn ude paa det danske Bondeland? Saa selvfølgelig Knap i grønt Forklæde og lang Pibe. Han ligner H. C. Andersen, saavidt en køn Mand kan ligne en udpræget grim. Opad Bilæggerovnen staar Mariane. Af og til veksler hun og Knap et lille, godmodigt Smil, mens A. Korneliusen fortæller om gamle Dage, og hvorledes hans Forældre ikke turde sende ham alene til Byen „for vi blev altid narrede, enlen med forlidt Varer eller forkerte Penge tilbage“. Knap gør Gengæld med en Anekdote om sin Lærer, Nellemose, fra dengang Staalpennen var en ny Opfindelse. Naar Nellemose overrakte en Dreng et saadant Apparat, skete det med en lille Tale om den Magt og Anseelse, dens rette Brug kunde medføre, men endte advarende: — „og med den kan du fraskrive dig Ære, Liv og Gods“ — Griffenfeldt og Dr. Stampe i klar Erindring.

Forretningerne her hos Knap er afgjort. De har bestaaet i at aftale en beskeden Prisforskjel mellem saa og saa mange Par Støvler og de Ruller Kalve- og Lammeskind, der ligger paa Gulvet ved den gulmalede Alkove tilvenstre. Vi lader dem snakke og gaar gennem Køkkenet med den aabne Arne ud paa Værk-

stedet. Der sidder to Svende og syer paa deres Treben, mens de er ifærd med at „konfirmere“ den ny Lærling, der lægger Læderstumper i Blød i en Træballe. Det er begyndt at skumre, derfor er Lamperne tændt, og deres Lys falder gennem nogle store, vandfyldte Glaskugler — en for hver Mand — skarpt og klart ned paa Arbejdet, der bestandigt maa anbringes i Lyskeglen.

Vi kaster et Blik ud i den store Gaard, hvis Plads indskrænkes af Barkkasserne, der er tre eller fire, hvor Skindene inde foran Alkoven engang bliver anbragt. Paa Plankeværket ind til Thygesens, hvor den jødiske Kirke var og paa Muren til Rasmus Poulsen Møllers Gaard, hænger udspilede Skind. De, der gaar gennem Barkkarrene og i Skikkelse af Støvler tilbage, hvor de kom fra.

Føler man Forskellen mellem hin Tid og Dagen i Dag?, hvor man anskaffer sig sit Fodtøj fra Amerika eller Italien og køber det af en højhælet og silkebluset Dame i en mere eller mindre forgyldt Butik.

Naa, nu kommer Knap tilbage. Gæsterne er gaaet, og han sætter sig paa sit Treben, i Række med Svendene. Vi tager Afsked: „kom snart igen“ — og passerer i Køkkenet Mariane, der sidder med et Fad i Skedet. I Fadet farer en Kugle af Jern eller Sten rundt, og der staar en skarp Duff af

friskmalet Sennop omkring hende. Forklaringen kommer straks, Thorøhuseskikeren har lige været der, og Knap skal have Torsk til Aften, hans og hele Byens Yndlingsret dengang. „Farvel — og kom snart igen“.

Saa gaar vi ned ad den høje Stentrappe med Jerngælderet, og der kommer Thorøhuseskikeren. En høj, herdebred Skikkelse, med gult, bølget Haar, blaa Øjne og rødt Skæg. Han er saa køn, at jeg kunde lænke mig alle Danmarks Kvinder ofre ham deres Smykker — en hel Svejn Tjageskæg. Han bærer en Stang over Skuldren med en Restbeholdning af Rødspætter.

Disse Thorøhus-Rødspætter kom engang til at spille en politisk Rolle. Man anbragte dem levende, med Pilekviste gennem Øjnene, paa Stængerne og bar dem saaledes om paa Landet og i Byen. Dette forbød Politimesteren, Lindberg, — paa hvis Foranledning véd jeg ikke; thi, at han selv skulde have fundet paa det, tror jeg ikke. Thorøhuserne, der hidtil — som de halve Sø-mænd, de var — var trofaste Højrevælgere, sadlede om, for at ærgre Lindberg, og stemte næste Gang paa, ja, det maa have været Jørgen Pedersen. Hans Modkandidat, H. R. Hjort-Lorentzen, fik kun et Overtal af 7 Stemmer, Valget blev kasseret af formelle Grunde, og næste Gang blev Jør-

gen Pedersen valgt, og Kredsen var for altid tabt for Højre. — Forresten er Svend Tveskæg gift, og vi véd tilfældigvis med hvem. Hans Kone er Søster til den Vaskekone, der er Kokkekonens Sønnekone i Saltofte.

Vi gaar opad Gaden, og der sér vi Knaps Nabo, Thygesen. Véd de, hvordan han vander sine Agurker? Han graver en af de store, flade Jydepotter, som man kaldte Sæer, ned i en lille Afstand fra Plantens Rod, fylder den med Vand og anbringer et slidt Strømpeskæft fra Sæen til Roden. Saa kan den selv suge til sig efter Behag.

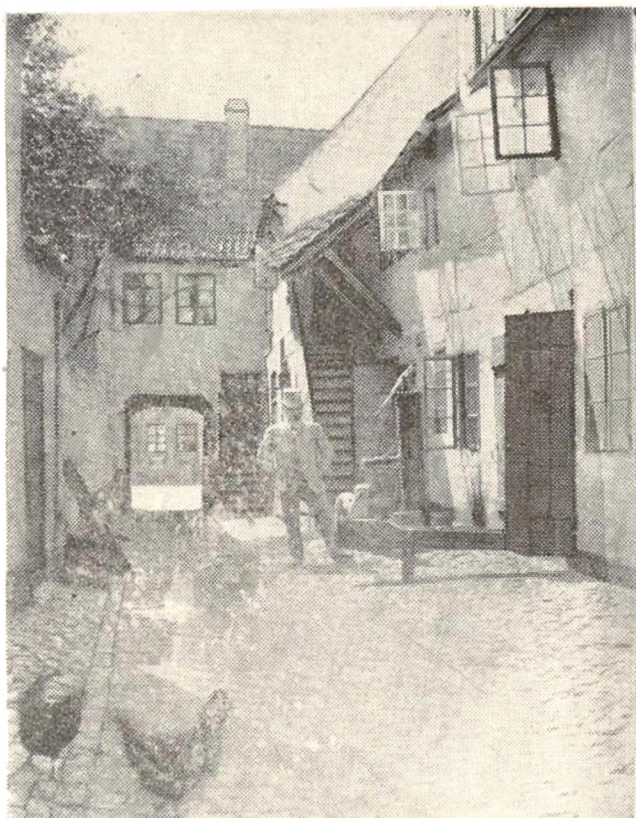
Ak! Disse Havør, hvor alt dengang havde sin Charme, fordi der var en Tid, hvor man kunde faa Radiser, en Aspargestid var der; der var en Tid, hvor man kunde spise Grønærter. Nu er det alt tværet ud over hele Aåret. Ved Hjælp af Drivhuse og Henskogning. Man kunde glæde sig længe forud, mens det blev til, og nød det tidobbelt, fordi man vidste, at man havde det saa kort. Naår man nu ikke at faa Grønærter til Pinse, saa kan man jo faa dem til Jul.

Saa passerer vi Bødker Jørgensens Slippe, som man da betegnede hans smalle Gaardsplads. Der farer os et Opløb af Lyde i Ørene. Det er Bødkerens Kone, der — paa sit Flensborgsk — kalder paa sin ældste Søn,

Adolf, Adel, Adel, vil du komm' in', eller vil du ha' norre aa di' Pokkel?

Lad mig saa — idet vi passerer mit Barndomshjem — fortælle, at jeg fra mine første Aar

frisk af den foreliggende Aar-gang. Saa blev det stænket med Vand, atter pakket og solgt fra Prangerens Køretøj ved Kørsel fra Dør til Dør — sandsynligvis som ny Humle.

**Byens ældste Hus, Nr. 11 paa Østergade, opført 1560.
Herren med den høje Hat er Fuldmægtig Maaløe.**

husker Baghusets nederste Etage omtrent fyldt med Feltsenge. Efterladenskaber fra 1864. I overste Etage havde Poul Fentz Humlelager. Der kom Datidens Humleprangere, købte gammel Humle og blandede den op med

Vi maa sé at blive færdig med Ladegaardsgade, men der staar nu Basse, Trommeslageren, os i Vejen. Det lærer om ham, fra Trommen og fra et hylende Kor af Hunde. De har enten noget mod Trommeriet eller kan ikke

lide den Lugt af Skind, der kommer af, at Basse er Feldbereder. Han hamrer løs paa Trommen og skælder ud paa Hundene. Udtrykkene er lige saa lidt soignerede som Manden selv, og der kan opstaa Pudsigheder, naar et Kraftord farer ind i Teksten til den foreliggende Auktionsbekendtgørelse. Den kan slutte: Assens Byfogedkontor — hold Kæft — Lindberg.

Nu — omsider — forlader vi Læderstræde og falder i Staver i blide Erindringer. Jeg var forleden i Casino og saa „En Søndag paa Amager“, og der sprang et Minde op, som kommer igen her paa Bakkeskraaningen. For Enden af Korsgade. Jochum, ham med „Lisbeth, aah, Lisbeth“, er jo Kinafarer, med vide Bukser, Skærf om Livet og den blanke Hat. Denne Sømandstype fra forrige Aarhundredes Storhandelsperiode, der — med brede Armbevægelser — og i Bevidsthed om den Nimbus, der stod om ham. — fejede alt andet Mandkøn til Side paa Nyboders smalle Fortov: „Af Vejen fra en Kinafarer“ Dette Udtryk havde en sen Renæssance her paa „Blæsenborg Bakke“ i mine Drengaar. Naar vi dengang færdedes her med vore Slæder, var disse Ord det staaende Tilraab, navnlig naar vedkommende havde en af de største Slæder og god Fart paa.

Hvis ikke Politibetjent Demant

var i Farvandet! Naa, ham værge! man sig imod ved udstillede Vagtposter, og naar han endelig viste sig paa Valpladsen. var vi alle forsvundne ad Portene i de store Gaarde, hvor vi kunde staa og gotte os over den harmfnysende, gamle Mand.

Han boede forresten i sit eget Hus, ved Pumpen i Nyadelgade, hvor Skibskaptajn Udbye boede tilleje hos ham. En Dag kom Demant paa Politikamret i vildt Sindsoprør. Udbyes Abe havde været i hans Pæretræ. Demant vilde jage den bort med nedfaldne Pærer. Den var ikke Abe for ingenting. Den blev ikke Svar skyldig, og Striden endte først efter, at de halve Pærer var anvendt som Projektiler — i Hovedet paa Demant. Saaledes har jeg hørt Historien den Dag, da den passerede, men maa jo indrømme, at man hører saa meget.

Naar Assensbogens Læsere med nogen Opmærksomhed har fulgt disse Artikler, vil man have sét, at jeg endnu mangler at fortælle om enkelte Fag og deres Udøvere. Der er Bagere, Tømrere, Mure og Malere, Uhrmagere og maa-ske flere. Men — saavidt jeg sér — vilde det kun give en dog mangelfuld Vejviser for den Tids Assens. Er der maaske noget at bemærke ved en eller anden blandt dem, saa melder han sig nok af sig selv, naar vi kommer i hans Nærhed ad anden Vej. Jeg Iod

nig friste bort fra Korsgade af Demants Oplevelse med Udbyes Abekat. Der dukkede ellers en anden Historie op for mig, da jeg passerede Købmand Drejers Port. Den handler om en Mandsling fra Omegnen — en Kollega til Hertz: krogede Jørgen fra Dreslette. Han havde ved en Lejlighed, som et Led i en lang Kæde, tiltusket sig en stakkels, forhullet Kalv. Han tonede frem med den hos en Købmand, gik ind og tilbød Købmanden den. Han fik den ogsaa solgt med en vis Mængde Svedsker som Bytteobjekt. Naar Jørgen var ude i den Slags Handel, handlede han principræssigt „ubeset“. Han følte sig altid rolig i Overbevisningen om, at noget ringere end det, han havde at byde, fandtes ikke. Nu fik han Svedskerne hjem, og da han aabnede for dem, var de raadne. Han tog atter til Assens og ind til Købmanden, der imidlertid havde sét Kalven. „Det var nogen føje Svedsker. Købmand“, sagde Jørgen. „Javist. Jørgen“, svarede denne, men det var ogsaa kun en føje Kalv, Jørgen“. Der stod de to og saå paa hinanden med et Par skæve Smil.

„Krøvede Jørgen“s Fistelstemme var kendt over hele Herredet. Jeg husker, naar der var Auktion i Frederiksgave Skove, og Jørgen havde faaet Hammer slag paa en Bunke Kvas eller lign., hvorledes min Far kunde

more sig af at spørge højt, saa alle hørte det: Hvem var det? Saa lod Jørgens Svar, saa det gjaldede i Skovens Haller: „Det var krøve Jørren fra Dreslejte“. Saa lo alle de omliggende Sogne, og Jørgen lo med. Han vidste forud, at det blev en Vandgang, men han var nødt til at svare.

Skovens Haller! Hvorfor har aldrig en af vore mange udmærkede Malere taget sig af disse Skovauktioner og deres Frokoster? Den dejlige Bogeskov med Sne overalt, de mosgrønne Stammer, i Bunden brudt af Underskovens brunrøde Løvklatter. I dette Sceneri et Par Hundrede Mennesker. Og — over det hele — et Slør af bølgende Røg fra Ildstederne under de store Kaffe kedler. Det hele var saa uforlignelig kønt. Grevskabets Repræsentant, Forstraad Schrøder, indledede en saadan Frokost med det obligate: „Naa, Fuldmægtig, skal vi saa ha' den Bid Brød og de 12—13 Dramme?“ Mens Frokosten saa gik for sig paa en Klodsbunke, nærmede sig en lille Husmandskone fra Egnen. Hun havde en Kurv med Æbler under den ene Arm og en med Wienerbrød under den anden. Hun salte Kurvene fra sig og rakte med et Kniks et Æble frem. Ve' Di' ha' et Ævle, Maule? Det var vel en Tribut til „den høje Øvrighed“ for den stiltiende Sanktion af hendes Handel, og hun blev al-

tid modtaget med et venligt: „Tak Jehanne“, som min Far kaldte hende. — Vi talte kun om Bøgerne, men der var ogsaa Ege, og ved disse Auktioner købte Skibsbygger Christoffersen det Træ, som han forstod at tvinge og svinge i de elegante Linjer, der særprægede de Skibe, der i Aarenes Løb gik ud fra hans Værft paa den sydligste Havnemole ved Sandstakkene. Og min Far købte Træ til de Møbler, han — efter Træets aarevis Lagring -- lod gøre. Det blev omtrent Møbler af egen Avl. Og ved Hjælp af dem kommer jeg saa til Assens igen og søger atter uvilkaarligt til Korsgade. Men der er øde og tomt. Ikke fordi Demant nylig har været her, men fordi Kinofarerne er i Skole.

Der var de samme to offentlige Skoler som nu: Borgerskolen og Realskolen. Desuden Fru Engelbrechts Skole i Broderen, Kbmd. Walthers Gaard i Korsgade. Saa Lærer Knaps Skole i Olins Hus paa det lille Torv og endelig Fru Brandts i Nyadelgade, i Nærheden af Demant og Udbye. Der traadte jeg — skolemæssigt — mine Børnesko, og jeg erindrer fra Skolens Vinduer paa 1ste Sal at have set Afsløringen af Mindesmærket for de faldne fra 64, uden at huske andet deraf end det grønne Dække, der blev fjernet paa et Tidspunkt og saa en Mængde Mennesker.

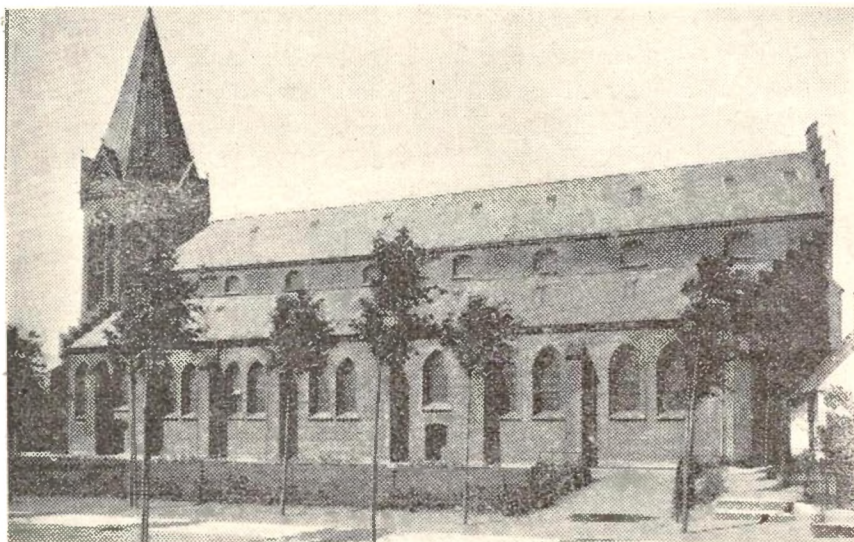
Fru Brandt var gift med en Fotograf, og — naar vi Børn blev for længe borte i Frikvartererne — som vi tilbragte i Skovankædet — blev Brandt sendt over for at hente os. „De store Piger“, hvoraf der endnu lever en i Assens, fik ham undertiden til at gaa igen og fortælle hjemme, at han ikke havde kunnet finde os. Og vi legede saa videre, til Legen undertiden kunde blive afbrudt af Opsynsmanden, en Gartner Larsen, med det frygtindgydende Navn „Skovdjævelen“, Maaske var han meget skikkelig, men han var enøjet, udstyret med et Vildmandsskæg, og hans Frakke var værre end Hertz's. Herfra det fantasifulde Øgenavn.

Borgerskolen kendte jeg ikke. Jeg havde absolut nok med den anden at gøre... Hvordan var en Skole dengang? Ja, naar jeg ser, hvad Børn i Mellemskolen nu bestiller, maa jeg erkende, at det er en Modsætning. Vi fik lange Lektier for i Datidens tørre Skolebøger, og vi skulde kunne dem. Forresten gik det vel som i Dag, at de, der vilde bestille noget, lærte noget, de, der ingen Interesse havde, ingenting. En Lærer, hvis Navn og Ydre jeg har glemmt, kunde stille sig op foran en af disse uforbederlige, stirre indtrængende paa ham og tiltale ham med sin langsomme, monotone Stemme: dum, doven, dvask og

ligeegyldig. Sidder der og flyder over hele Bænken.

Kandidat Wind husker jeg bedre. Han blev senere Præst i Sydsjælland. Han var sarkastisk anlagt og raillerede over vort Sprog, „dette assenesisk-bondske“. Det kunde f. Eks. være en almindelig udbredt Tvivl, om vi skulde bruge Fælleskøn eller In-

te og trivelige hed derfor „Lille Jørgen“. I hans Hjem blev der drevet Brænderi og stort Kohold. følgende slagtet ret ofte. Disse Slagtninger kunde „lille Jørgen“ ikke modstaa og udeblev planmæssigt fra Skolen i denne Anledning. Saa skrev Wind i Protokollen: „Lille Jørgen udebleven paa Grund af Dødsfald i Fa-

Assens Kirke.

telkøn foran et Ord som Tallerken. At Manden ikke selv var saa overlegen, at han kunde indse, at det var ham, der var paa gale Veje, naar han ventede, at der blev talt østsjællandsk i Vestfyn.

Jeg husker blandt Kammeraterne to Fætttere, der begge hed Jørgen. Den ene lang og tynd, den anden omvendt udhalet. Den kor-

milien.“ Vor Lærer i Engelsk, en Seminarist Christiansen, husker jeg som en af de flinkeste Lærere. Jeg véd en af Eleverne fra hans Timer, der — mange Aar efter — kunde klare sig fint under Ophold i England og Amerika med det Engelsk, han havde lært i Assens Realskole. Dagene forud for Eksamen stillede han sig til vor Disposition og gav os glad

og gerne alle ønskede Oplysninger, siddende under det Frugttræ i Skolehaven, hvor han gav Audiens.

Foruden disse Lærere erindrer jeg med Taknemlighed Inspektøren, Kateket Ruhweder. Han lærte mig Gramatikens Hemmeligheder og saaledes at hille Rede i Kønnene. Han maa have været mere entreprenant end sin Forgænger, en Pastor Schousboe, der havde forsømt at holde Folk i Aande med Offer til „Kateketen“. Han gjorde sin Entré i Skolen med at slikke os Børn en trykt Offerseddél i Haanden, som vi skulde tage med hjem. Næste Dag flød Skolegaarden med Ruhweders Offerseddel. Jeg husker ham optræde ved et politisk Møde, som Berg og I. A. Hansen var Indbydere til. Ruhweder og Berg var Seminariekammerater, den første hed oprindeligt blot Hans Madsen, men havde faaet Tilladelse til at kalde sig Ruhweder efter en i Krigen falden Officer, hos hvem han havde været Oppasser. „Berg“ var jo ogsaa et Tilnavn, og nu stod de der og haandede hinanden. — „Min gamle Ven, Hans Madsen, om Forladelse, Hr. Pastor Ruhweder“, sagde Berg, og Ruhweder riposterede: „Min gamle Kammerat, Kresten Poulsen, kaldet Berg.“

I. A. Hansen, der havde været Skomager, havde den Vane at

slaa sine Ord fast ved at banke i Talerpulten med sin Pegefinger. Saa blev der raabt til ham: „Nu slaar han Pløkker i.“

Men jeg er nok ogsaa kommen lidt langt ud. Det var Skolen, jeg kom bort fra. Og jeg skulde have Danseskolen med. Den var sikkert enestaaende i danske Pro vinsbyer, iallfald hvad Læreren angik. Det var ingen ringere end kongelig Solodanser Emil Hansen, senere Balletmester ved Det kongelige Theater. Det lyder da endelig af noget udover Assens. Han tilbragte i en Aarrække sine Sommerferier der og gav Timer i Dans i Hotel „Phønix“'s Teatersal.

Jeg ser det hele for mig en saadan Sommereftermiddag. Solen falder i store Firkanter over Gulvet. En Flok Piger og Drengedanser ud og ind af Solstraalerne. Midt iblandt dem staar Emil Hansen. Han synes maaske paa Grund af sin spinkle Skikkelse højere, end han egentlig er. Hans Ansigt staar for mig som en ældre Maske til Emil Poulsens Ambrosius. Ogsaa det mørke, krøllede, opstaaende Haar er der.

Musikken kommer fra en ensom Violin, hvis Streng sættes i Svingninger af Musikus og Marskandiser Larsen. Undertiden er Larsen uheldig, og de Lyde, der da undslipper Instrumentet, faar Emil Hansen til at fare sammen og op. Han putter Fingrene i

Ørene, stamper i Gulvel og raa-ber i Ophidselse: „Larsen, Larsen, Menneske dog“. Larsen bøjer Hovedet, ærbødigt indrømmende og kiler videre paa Katte'armene.

Der trimler en lille Pige afsted med røde Kinder, blaa Øjne og en Stump rød-blond Haar-pisk. Hun er ikke tilstrækkelig kongelig balletmæssig, hun japper lidt, og Emil Hansen efter hende. Hvilende paa venstre Fod og med fremstrakt Pegefinger, giver han Takten med hele Resten af sin Person: „Lang-somt, Bertha, lang-somt, Bertha“.

Under et af de sidste Kursus, han gav i Assens, var vi et Hold, der lærte at danse Menuetten af Elverhøj. Den vakte Beundring. Men det var kun en kort Glæde. Vi var alle i Konfirmationsalderen og dansede snart efter hver sin Vej — solo — ud i Livet. — Ved man forresten, at Menuetten ikke er af Kuhlau? Den er oprindeligt en Sørgemarsch, skreven til en svensk Oberst Begravelse i Stockholm. Han var bleven myrdet i Rusland paa Vej hjem i Ærinde for Carl den 12., der — efter Slaget ved Pultava, 1709, havde eventyret sig ned til Tyrkiet.

Endnu for faa Aar siden traf jeg et Par Gange den gamle Balletmester paa Strandvejen eller i Jægersborg Allé, og — saasnart jeg nævnede mit Navn — var han midt i Assensminderne. „Der var

jo den og den, — og Forvalter Mørck paa Vestlaarup. Sikke en Masse Jordbær, vi spiste der, og sikke nogle Asparges, han havde“. Og saa strakte han Pegefingren fra Dansetimerne paa Hotel „Phønix“ frem.

Dansede man ellers i Datidens Assens? Saavidt jeg husker kun ved de aarlige Juleballe i Haandværkerforeningen og „Harmonien“. Saa mindes jeg nogle private Børneballe i „Kildens Minde“, eller „Østerbys Hus“. Man ved vel, at denne „Lysthave“ laa — eller vel ligger endnu — ved Vejen til Mariendal. Hvad jeg husker bedst derfra, er en Duft af Buxbom fra de Hække, der omgærdede Havens Karioffelbede. Saa var der en Keglebane i den nordlige Side og en Dansepavillon, omtrent midt i Haven. Der husker jeg, at have danset en eneste Gang til et Bal i Anledning af et Kafébesøg. Det er nok hin Duft, der gør, at jeg aldrig tænker paa denne Have, uden at tænke paa en Kirkegaard. Der var da ogsaa Buxbom nok til et formidabelt Gravsted, hvor man maaske passende kunde gravlægge Glædens Gudinde, om hun havde meldt sig der efter sin Død. I levende Live kom hun der sikkert aldrig.

Hvem der kom der? Borger-skabet! Jeg husker dem i Silkehatte, Diplomatfrakker og hvide Veste. Min Far havde — som en afdæmpet Udløber fra Rokokoti-

dens Pragt — endnu en hvid Silkevest med broderede Rosenbuketter. Den spillede en Rolle i vor anden Gren af Byens Forlystelsesliv. Naar Apoteker Strøberg optraadte i en Dilettantkomedie — det var gerne en af Hostrups — spillede Far's Silkevest med. Den har vel været et Unikum.

Endnu en saadan Anstalt fandtes syd for Byen, mellem Blegmandens Hus og Anlægget. Over Indgangen stod malet et fristende „Sommerlyst“. Men hvad man egentlig forlystede sig med derinde, var mig en evig Gaade. Haven var saaledes omgærdet med Plankeværker, at det var umuligt at faa Indblik i, hvad der foregik.

Den eneste Erindring, jeg har herfra, skriver sig fra en Haandværkerfest, for hvis Overskud „Stiftelsen“ ved Faaborg Landevej blev bygget. Nogle Amatørskuespillere fra Odense optraadte i en Revu, de vist selv havde forfattet. Et Brudstykke fra en af Viserne lød saaledes:

Mellem Damerne og Strindberg,
mellem Præsten og hans Degn,
mellem Berntsen og Lindberg
er der mange Ting ivejen;
der var no'et om Klokkeren to
og om Helligdagens Ro — — ;

Festen fandt Sted det Aar, min Far var konstitueret som Borgmester, i Mellemtiden mellem

Lindbergs og Oyerdommer Andersens Borgmesterskaber, og efter Visens Indhold at dømme — kort efter den sørgeligt berømte Skyttefest.

I vore Dage vilde man have fjernet disse Plankeværker og aabnet for al den Idyl, Pladsen er omgivet af. Anlægget, Dammen, og bag den Skolehaverne og den udpræget smukke Strandmølle med de store Kastanier over den gule Bindingsværksbygning.

Lader man Tanken standse et Øjeblik ved den her omtalte Side af Livet i Assens, undgaar man ikke et næsten pinligt Indtryk af en altoverskyggende, en alt gennemtrængende Trykkethed. Turde man ikke — den ene af Frygt for den anden — bruge Penge paa offentlige Steder? Var det Mangelen paa en livskraftig Mellemløst, en velstillet Haandværkerstand? Var det, fordi der fandtes et dybt befæstet Svælg mellem Embedsstanden og dem, der hørte den til — og de andre? Var det fordi Byen kuedes under sin Vanskabne, da Slesvig gik tabt, da Hovedbanen gennem Fyn blev anlagt, og Oplandet mindskedes saa føleligt ved Anlægget af Stationsbyerne Aarup, Ejby og Nr. Aabye.?

Vel sagtens noget af alt dette, lidt af hvert. Themaet er saa trist, at man fristes til skyndsomt at forlade det — for saa at dumpe ned i et ganske lignende,

maaske et Udslag af hint, Drikkeriet.

Kan man forklare sig den Oplysning, Trap giver om en vis Industri i Assens anderledes end, at der har været drukken jævnt og tæt af en stor Del af den daværende Befolkning, naar han med tørre Tal fortæller, at der i Byens Brænderier i 1870 blev produceret 250,000 Potter 8 Graders Brændevin. To Hundrede og halvtredsindstyve Tusinde Potter Brændevin. Naturligvis er dette Hav vokset ved at spædes op til 7 Graders, og man kan regne med ca. 300,000 „effektive“ Potter af dette, naturligvis fuldstændig ukultiverede og raa Fluidum.

Jeg talte forleden med en københavnsk Spritmand om dette Tal, og han blev forbløffet. Han oplyste mig om, at hele Landets Forbrug af 16 pCt. Drikkesprit sidste Aar var godt 2 Millioner Potter. Man har altsaa i Assens og Omegn dengang forlæret 6 % af det Kvantum Brændevin, hele Landet konsumerede i 1923.

Og hvordan saå man paa dette Fylderier? Man opfattede det tilsyneladende humoristisk. En fuld Mand blev nærmest betragtet som en vittig Hund. Man morede sig over Børnenes Fagter og Lader, naar de hjemme eller paa Gader og Stræder legede den meget almindelige „fulde Mand“.

Et Sted — i Begyndelsen af disse Artikler — omtalte jeg at

gribe ind i Rækken af Aarstal og søge de Træk, der skiller mellem Fortiden og Dagen i Dag. Her er da et saadant Træk. Ingen nok saa ivrig Forbudsmand vil kunne nægte, at her er sket Fremgang fra hin Tid, i hele vort Samfunds Syn paa dette Forhold.

Jeg begyndte med Forlystelseslivet og endte med Drikkeriet, men uden at blive færdig med det første, i hvilket endnu et Par Faktorer spillede ind, Skovturene og Markederne. Skovturene kunde dengang oftest forme sig som Spadsereture til det nærliggende Brahesborg. Største Delen af Vejen gik jo gennem den idylliske Vej forbi Lundager med de store, levende Hegn, og Parken var baade stor og smuk. Men som alt gik bedst, kom der et Forbud mod Adgang til den, uden Gartnerens Tilfælde. Og man reagerede hurtigt og enigt. Man holdt sig fra Brahesborg og vendte sig til Frederiksgave og Stubberup ved Billeskov. Imidlertid laa disse Skove for langt borte til, at Folk, der ikke selv havde Køretøj, kunde komme der ret ofte, og jeg har Indtrykket af, at det kun var en ganske snæver Kreds, der færdedes her om Søndagene.

Husk, man havde jo ikke dengang Cyklen. Den, der ikke har levet forud for Cyklen, aner ikke, hvad den har betydet, drømmer ikke om den Revolution, navnlig i Ungdommens Liv, den med-

førte. Den begyndte saa småt at tone frem i min Barndom. En Mekaniker Viggo Hut havde et selvkonstrueret Apparat, en saakaldt Velocipede. Den var af Bøgetræ og med Jernringe paa Hjulene, vistnok trehjule!. Jeg ser og hører ham komme anstigende paa Vidunderet, rallende og raslende ned ad Østergade, saa Folk strømmede til Vinduerne. Gummi-mien, der tillod Cyklen at opstaa af Velocipeden, kom først frem en Aarrække efter. Da var Forhjulet et Par Alen højt, og Baghjulet vel en halv Alen. Jeg husker at have set den første Cykle med lige store Hjul i 1887 paa Sølvtorvet i København.

Markederne har man vel endnu i temmelig uforandret Skikkelse. Men der var dog nogle Typer, der skilte dem fra Markederne i Dag. Saaledes den italienske Gibser, der, paa den vidunderligste Maade, forstod at færdes i Markedstrængselen med sine Figurer anbragte paa en Bræddeflage af Størrelse som det halve af en Dør. Det hele bar han frit paa Hovedet. Han havde Afsætning, for jeg husker, at der dengang ikke var mange Dagligstuer, hvor der ikke paa Kakkelloven var anbragt en af hans broncerede Ørne. Der var de italienske Smaadrenge, som med deres Violiner spillede sig Europa rundt, Sækkepibemanden og Bjørnetrækkeren, der kom ad Landevejen med sin Bjørn. Den

kunde danse paa Bagbenene med en Stang mellem Labberne. Henrik Ibsen fortæller i et Digt, hvorledes den lærte det. Ved De, hvordan en Dyretæmmer faar lært sin Bjørn, hvad den aldrig glemmer? I en Vaskekæddel han sætter Dyret, saa bliver der skrappt under Keddelen fyret. Af Smerte kan Bamsen næppe sanse. han kan ikke staa, og saa maa han danse.

Og saa endelig Tyrolerferdinand. Datidens Professor Labri. Hans faste Stade var Dyrehavebakken, men udenfor Bakketiden fartede han rundt til Markederne. Det var vist et Panorama, han fremviste, og den, der nu kender Filmsteatrene, vil vanskeligt kunne fatte, at nogen gad set dette Juks. Men det var vist ogsaa kun Manden, der trak. Han optraadte i en broget Lærredsdragt med en sort Livkjole over og holdt sammen med sin Datler Foredrag om Teltets Indhold. Saa forsvandt han med et Brøl, idet han løftede „Svalehalerne“ til Side og klaskede sig paa sin Bag under Ungdommens Jubel. Efter sin Død genopstod han i Viltighedsbladet Punsch's Spalter med „Himmelbreve“ fra det „hinsides til Bjørnstjerne Bjørnson. Mein lieber Herr Bärenstern Bärensohn osv. i det gebroknne Sprog, der var ejendommeligt for ham. Bjørnson var da i sine unge Aar og Peber

i Næsen paa Borgerskabet. Derfor skulde han haanes.

Postforbindelsen, før Banen kom, var meget mangelfuld. Man havde jo kun Deligencerne til Aarup og Faaborg. Og jeg er istand til at skildre en Deligence-Afgang med min Fars Ord, som han engang, godmodigt drillende sin gamle Ven, Postmester Tychsen, fremstillede Højlideligheden. — „Naar Klokken er 10, stikker Mester Hovedet ud af Vinduet i Pistolstræde og piber i Fløjten; saa blæser Justesen et Slykke og slaar et Skrald, og saa ryger Rallekerne som tørrede Kal'skind omkring i Gaderne.“

Det gik saa videre under Hornsignaler ad Østergade, hvor Folk stod parat med forsinkede Breve, som de under Løb fik anbragt i Postkassen udenpaa Vognen.

Ikke sandt, lidt forældet. Men det er dog ikke dette lille Tidsbillede, der bringer min Tanke hen paa Oldtiden. Man vil imidlertid huske, at jeg begyndte disse Artikler med en Fantasi over et Oldtids-Assens paa Kirkebakken. Andet end fri Fantasi kan sligt jo aldrig blive, selv om jeg dog bygger paa Stenalderfund under Kirkens Restauration. Men senere? Da burde der dog kunne oplyses et og andet i store Træk! Ak nej! Der er bare Pletler selv i vort Folks Historie, og de findes altid i trange Tider — dem, der altid var flest af — og hvad saa

ikke i et lille Samfund som det, vi her beskæftiger os med.

Assens er opstaaet paa Trods af Reglen: selvstændigt og ikke — som de fleste andre Byer — omkring en Borg. Faaborg, Svendborg, Nyborg røber denne deres Oprindelse alene ved deres Navn. Odense var det store fællesfynske Gudehov. Kerteminde var dens Udhavn, og Middelfart var Færgestedet. Kun Assens og Børgense var skabt direkte af Naturforholdene omkring dem.

Se, alt dette gaar saare let. Men saasnaart man blot giver sig ilag med saadan en lille konkret Ting, som hvorfra det „Slot“, hvori Frederik Væver boede, har sin Oprindelse, saa synes alle Sunde lukkede. En Tilfældighed bragte mig imidlertid paa et Spor. Ved at gennemlæse Slesvigdelen af Traps første Udgave fandt jeg et Sted under Flensborgs Historie, at der paa et Tidspunkt var handlet mellem Margrethe og Byen om „Ramsherred og Slottet“. Man havde altsaa der nøjagtigt den samme Konstellation som i Assens. Er det ikke rimeligt at tænke sig Navnene Ramsherred og Slottet overførte som Parodi paa den lille Stump Gade og de straa-tækte Rønner, der udgjorde Rams-herred, og „Slottet“ i Assens, de sidste 3—4 straa-tækte Huse, omtrent hvor Badeanstalten nu er. En eller anden munter Flensborg-Assens- eller vice versa -Skipper

har udslynget Navnet, og det er bleven akcepteret. Ordet: „Rams“, der ikke bruges mere, betød „gammelt overstaaet Græs“. Og netop paa de side, lave Strandenge, der tidligere maa have ligget her, maa Vegetationen have været som Begrebet Rams betegner den. Det hele har været værdiløst, Fattigfolk har slaaet sig ned her i tilsvarende Hytter som „Slottet“ og — med sin medfødte Ironi — har man heftet det mest monumentale Begreb, man kendte „Herredet“ til Ramsset. Saaledes er det muligt at tænke sig Betegnelsen opstaaet. Min Far var det stadig en Gaade, han kunde standse, støde Stokken i Jorden og spørge: Men, sig mig, hvad kommer Ramsherred af? Ja, det var en lang Diskretion i Anledning af Frederik Vævers Adresse; men da vi nu er i Nabolaget, lad mig saa fortælle Dem, at i et af de smaa Huse mellem Gasværket og Bankegyden boede dengang Byens ældste Mand, min Oldefars Broder, Skipper Peter Madsen Thuesen, der blev 102 Aar gammel. Han sejlede i sine unge Dage vistnok væsentlig paa Norge. Det er sikkert fra ham en Anekdote stammer om den norske Sømand, der fortæller: Vi var fem i Baaten, og allesammen hedte vi Ole, paa han nær, som sat ved Styret, for han hedte Ole Olsens Ole. Paa sin hundredaarige Fødselsdag blev han fejret af Borgerskabet

med en Festmiddag paa Postgaarden, og der manglede end ikke en Opmærksomhed fra Kongen, Christian IX, i Skikkelse af en lille Spaanæske med et Antal blanke Dalere i. Denne Æske forærede han min Far, der havde biograferet den Gamle i „Illustreret Tidende“, og den stod i mange Aar i det Bogskab, jeg tidligere har talt om. „Farbror“, som vi alle kaldte ham, kunde ialtfald endnu i sit 94. Aar læse „Assens Avis“ uden Brillen. Sine Sønner, der da var i Tredserne, kaldte han „Drengene“.

Sin første Kone hentede han i Norge. Mod Forældrenes Vilje tog han hende ombord paa sit Fartøj om Natten. Næste Morgen salutede han med Skibskanonen — og saa, med en lille Variation af Visen om den anden Hr. Peder — „saa letted' han sit Anker, saa fik han bliden Bør, saa sejled' han til Danmark — —“

Og saa gaar vi fra den ældste Mand til det ældste Hus i Byen, det med Front mod Lysestøber Carlsen og Chresten Slirensjok, den gamle Kirke. Gammel, men hvor gammel? Ingen ved det, og ingen ved, hvem der har bygget den. Men kunde den fortælle, hvad den har set ud af sine Glamhuller, saa fik vi noget at høre, saa fik vi et Hul i Byens og anden Historie udfyldt. Noget om, hvordan det gik for sig, naar Margrethe eller Erik af Pommern

og Christian den Fjerde, og adskillige andre Herrer og Fruer af Danmark fo'r gennem Staden paa Vej over Bæltet eller tog ind paa Klosteret i Nr. 11 paa Østergade, hvor de maaske har hilst igen til Kirken fra de to Vinduer over Porten, der endnu eksisterer som Rest af fordums Herlighed. Ingen ved noget af alt dette. Kirken er tavst. Den fortæller ikke engang, hvorfor det Kors, der er anbragt i Gavlen paa den østlige Korsarm, sidder saa skævt, at al Tilfældighed er udelukket. Denne Korsarm var i mine Drengenaar — til Kirken blev restaureret — Baagøernes særlige Del, ligesom den Del af Kirkegaarden, der vendte mod Bellevue var forbeholdt dem. I de Aar fik de deres egen Kirke. Men saa kom Restaurationen, og Sidebygningen blev reduceret til Varmeapparaterne. Tænk Dem, at indtil da var Kirkens Hvælvinger himmelblaa med store forgyldte Stjerner af Træ, yndefuldt spredte. Og Vinduerne var af Støbejern i en Stil, jeg har mindedes, naar jeg senere har set Sangerindepaviljonerne i Tivoli og paa Alleenberg. Nogle af dem sidder i Rejseladen til Kroen i Glamsbjerg. Den ligger lige op til Banen. Se paa den, naar De kører forbi.

Det skæve Kors kan forøvrigt have spillet en Rolle. Langt tilbage i Tiden, da farende Svende endnu ikke havde Rejsebøger, do-

kumenterede de deres Rejserute ved at fortælle om Mærkværdigheder og Ejendommeligheder i de Byer, de havde passeret. Herunder indgik ogsaa Uregelmæssigheder i kendte Bygningers Tinder. Ad denne Vej kan det skæve Kors paa Assens Kirke være faret viden om, men det giver jo kun en Følge, ikke en Aarsag.

Var det i Kirkens himmelblaa Tid eller lidt senere, at der fandt en Koncert af de fynske Sangforeninger Sted, til hvilken der knyttede sig en ganske interessant Omstændighed. Man havde bl. a. indøvet „Hvorfor bruser Weichselfloden“. Danmark havde imidlertid nogle Aar før brændt sig ved Sympati-Tilkendegivelser for russisk Polen, og Stiftamtmand Keltzen fraraadede eller forbød Afsyngelsen af „Hvorfor bruser“. Saa lavede den kendte Lejlighedsdigter, Urmager Valentin Rasmussen i Odense en ny Tekst til Melledien. Den var skreven over Emnet Sønderjylland og begyndte: „Hvorfor ruller Østersøens Bølger tavst og tyst, naar de nærmer sig til Sønderjyllands fagre Kyst“. og sluttede: „derfor hænger over Heltegrave Sorgens Pil, derfor tabte Slesvigs Døttre deres muntre Smil. Men de tabte ikke Troen paa, vi har en Gud, der vil føre dem af deres Trældom ud. Han, der lod dem føle Magten af den stærke Ørn, atter frelste hjem

vil føre, Danmarks table Børn.

Med den Tekst blev saa den pompøse Melodi sunget.

Det gamle skikkelige Raadhus blev ogsaa „restaureret“ dengang omtrent. Det er Arkitekt Adam Madsen, der har Skylden for dets let fastelavnsagtige Ydre. Indtil da var det gamle beskedne Hus dog lidt i Samklang med Omgivelserne. Men jeg skal ikke gaa i Rette med Adam Madsen. Han vilde vel blot — efter gammelt Mønster — skyde Skylden paa Byraadet, og Byraadet paa Lindberg. Lad dem da dele den. Men jeg gad præsentere en vis Herre for denne Teaterkulisse i Cement og fortælle ham, at det var „Christian den Fjerdes Stil“. Vilde han blive hvid som et Lagen, vilde hans Læber bæve, som jeg ved, de gjorde engang ved en Lejlighed, eller vilde han fare i Flint: „Guds Dros, vil I harcelere mig“?

Naa! En Dag, mens Kirkespirets Tag var under Reparation, stejlede Assens ved at se en Mand sidde paa et af Kobbertækkerens Sæder uden paa Spiret, oppe under Vejrhanen og læse i en Bog. Det var Kirkens Organist, Thorvald Jerichau, Søn af hin Jens Adolph, der legede i Linnedskabet. Og han havde faaet Embedet som Organist under adskillig Larm. Samtidigt med ham søgte en Assens-Dame det. Borgmester Lindberg holdt paa Da-

men, Pastor Schaldemose paa den mandlige Ansøger. Han mente det ikke passende, at en Kvinde ansattes i Kirkens Tjeneste. Man mindes jo ganske nylige Diskussioner om det samme Thema. — Schaldemose citerede Paulus, og Lindberg replicerede med at spørge, hvad F..... Paulus ragede ham? Schaldemose sejrede, men fik i og for sig ikke megen Glæde af Resultatet. Jerichau var jævnligen den gamle konventionelle Præst et Par Numre for lebendig, saaledes hin Dag under Vejrhanen.

Jerichau tilbragte en Juleaften hos mine Forældre, ved Tolvtiden gik han og vi Brødre ned og vendte Broen og traf et Par jævndrengene. Saa foreslog Jerichau lidt Julemusik, og vi gik om og fik fat i Bælgetræderen, gamle Naalemager Didrichsen. Jerichau fantaserede saa over Julemelodierne, mens vi andre satte os paa Gelænderet om Alteret i den bælgmørke Kirke.

Næste Dag røbede nogle Mærker af vore Fødder paa Knæfaldet os. Præsten fik Færten af, hvad der var passeret, kaldte Jerichau til sig og forlangte en Undskyldning. Men Jerichau var stejl. Han havde Lov at spille, naar han vilde. Og jeg husker, at det kun var med Nød og næppe, at min Far — ved at gribe ind — fik Sagen forligt saavidt; at Jerichau blev i Embedet.

Den nyere Tid.

Efter at vi nu har set Byen indefra gennem Minder og Oplevelser, vil vi atter gaa over til at betragte Bæltbyen udefra og fortælle om Byen i Nutiden. Den har nu sin Jernbane, sin Sukkerfabrik, Bryggeri, Svineslagteri, Tobaksfabrik, Sølvvarefabrik, Stokkefabrik, og Byen trives vel. Det vil sige: Saaret, der sloges i 1864, havde ubehagelige Følger for Assens; det betyder meget for en By, som før laa langt borte fra Landegrænsen, at faa denne rykket saa nær til sin Port, som Assens fik det. Assens og Ribe, som er nævnt samtidig i Historien, da Kreaturudførselen gik Syd paa over disse to Udgange, maa nu igen dele Skæbne, idet de sættes ud paa Landets sydlige Grænse og faar det at føle i Tab af Indtægter.

Under Omtalen af den ny Tid vil det være nødvendig nu og da at kaste et Blik tilbage til „gamle Dage“.

Før vi gaar over til Byens

Foreningsliv, som afspejler Næringslivet, et Par Ord om

Kirke og Skole.

Naar vi tier, skulde Stenene tale, hedder det, og en Bygning som Assens Kirke taler til os om en velstaaende By. Som Kirken staar nu, smukt og frit, takket være Direktør A. Mikkelsen, der fik fjernet de gamle Huse, som indesluttede den mod Syd og Væst, vidner den om, at Assens har været en By, der holdt sin Guds Hus i Ære og gerne ofrede paa at bygge det stort og rummeligt. Slægt efter Slægt har bidraget til Kirkebygningens Forskønnelse ude og inde. Endnu i den sidste Tid er der skænket Gaver til dens indre Udsmykning. Den store Sparekasse har saaledes skænket en Række smukke Lysekroner. To af disse er skænket af Direktør Harald Plum. Haandværkersparekassen har skænket de kunstnerisk udførte Nummerlavler. Købmand Johs. Holbæk

har skænket den store, dobbelte Løber fra Kirkedøren til Alteret. Desuden indeholder Kirken et smukt Alterskab og en af Jerichauss i Marmor udført Statuette.

Selve denne Bygning fortæller os om Kultur og Velstand, og smuk, som den er, virker den dragende. Det Kirkelige Liv har maaske ikke været saa omtalt eller saa iøjnefaldende som andre Steder paa Fyn, men der er den Dag i Dag en stor Menighed, der Søndag efter Søndag søger Kirken. De forskellige kirkelige Retninger er til Stede, men Modsætningerne er ikke skarpe. Fordragelighed er fremherskende i Menigheden.

Skolen er som i andre Byer af lignende Størrelse; Borger- og Realskolen, der er kommunal, har gennem Aarene givet Børnene en god og forsvarlig Undervisning, og der er mange, der nu sidder i ledende Stillinger, som med Venlighed tænker tilbage paa Assens Skole. Foruden den kommunale kan nævnes Brauns Drengeskole, der har bestaaet siden 1914, og Privatskolen med cand. phil. Jørgensen som Bestyrer. De kan begge glæde sig ved en god Tilslutning. Søstrene Christensen har i deres Forberedelsesskole gjort et godt og trofast Arbejde i mange, mange Aar.

Der har om Skolevæsenet i Assens forhen staaet Strid, der har givet Genlyd ud over Landet.

Begyndelsen har været en Kirkeskole, som er gaaet over til at være Latinskole, men denne ophævedes allerede 1740.

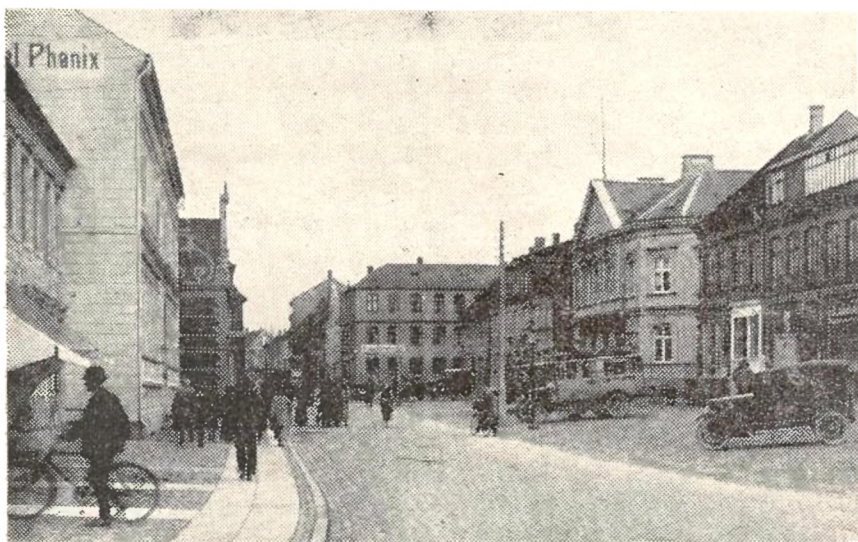
En Beretning fra 1784 giver derimod ikke noget lyst Billede af Assens Skolevæsen. Det hedder herom bl. a.:

Assens har to Skoler - hedder det - af hvilke den enes Lærer, der tillige er Kateket og Kordegn, er Student, han underviser alene i Kristendom og Læsning, og bor udi den forrige Rektor-Residens, som vedligeholdes af Kirken. Den anden er en Regne- og Skriveskole, hvis Lærer er ustuderet, og forhen har været Skriverkarl. Dette Skolehus vedligeholdes af Byen. - Som Kordegn har den første Skoles Lærer Akcidentier og Offer, og han kan derfor regne sine Indkomster til 150 Rigsdaler om Aaret, iberegnet Skolelønnen, der andrager 2 Skilling pr. Barn, hvortil kommer en Dusør af Konfirmanderne samt 4 Rigsdaler af Kirken til Brænde. Endvidere fri Bolig. Den anden Skoles Lærer er ikke saa godt aflagt, han har ingen vis Løn, men blot en ubetydelig Afgift af Byens Jorder, naar de fæstes bort, dernæst 4 Rigsdaler til Ildebrændsel af Byens Kasse og i Skoleløn 2 Skilling ugentlig af de Børn, som skriver og 4 af dem, som tillige regner, hvilket alt i alt for Aaret kan udgøre omtrent 25 Rigs-

daler 3 Mark. Hvad angaar de to Læreres Ansættelse, da beskikkes den første af Biskoppen, medens Byfogden raader for den andens Ansættelse. Præsterne fører Skoletilsynet.

Foruden disse to — løvlige — Skoler havde Assens imidlertid i de Tider fire „uberelligede“, som holdt Skole, hvilket, som Indbe-

dernæst Regning og saa ikke videre. Den Tid havde nok deri, det var Arbejdet i det praktiske, man satte højest. Nutiden synes at vende tilbage til, om ikke at sætte Arbejdet højest, saa dog at se en Fare i at faa Børn og Ungdommen vænnet fra det legemlige Arbejde i de mange Skoleaar, og Røster om Arbejdstskolen vinder

Assens 1924 (samme Parti som Side 59),

retningen siger, „hidindtil for en Del har været nødvendig“, da Kateketen af Alderdom og Skrøbelighed ingen Skole har holdt“, en ret paafaldende Oplysning at faa oven paa de foranstaaende Meddelelser om Byens „første“ Skole.

Man har den Gang foruden Kristendomskundskab og Læsning lagt mest Vind paa Skrivning og

mere og mere Tilslutning blandt de Folk, der interesserer sig for Skolen, og disse bliver flere og flere i de sidste Aar.

Efter Skoleloven af 1841 er der naturligvis ogsaa sket Fremskridt med Skolen i Assens, men stille og naturligt glider Livet, og Skolen udvides efterhaanden, som der er Trang for mere Lærdom. Denne Trang fører til, at By-

raadet opretter en mere tidsvarende Skole, men tillige en mere kostbar Skole, og det fører til Oprøret i Assens 1857. Der var indgivet en Adresse til Ministeriet om at blive fri for den dyre Skole, som Byraadet havde skaffet Borgerskabet paa Halsen, men Ministeriet gav Byraadet Medhold og gjorde ikke mere ved den Sag. Nu blev der stor Harme mod Realskolens Lærere — ganske urimeligt — og ved en Fugleskydning blev Lærerne med Skældsord drevet bort fra Festpladsen. Skoleloven af 1856 fordrede højere Løn til Lærerne. Det satte Liv i Gemytterne, og som før nævnt skrev Maler Ernst et grovt Brev til Redaktør Karup, der var Medlem af Skolekommissionen. Det kom til Proces, og Ernst idømtes en Bøde paa 20 Rigsdaler, men Ernst havde i Forvejen afhændet sin Ejendom, og Karup lod Ernst sætte i Gældsfrængsel.

Det var den 2. November 1857, der samlede sig en Flok udfør Redaktør Karups Bolig, og snart fløj den første Sten gennem Ruderne. Redaktøren sendte Bud efter Politiet, og Politimester von Buchwald tilraadede Karup at lade Ernst slippe paa fri Fod.

En Assensborger skriver bl. a. om Affæren: „Desværre savner Assens en Middélstand, der har Mod til at træde slige Urostifter under Øjnene, og den ellers ågt-

værdige Embedsstand er, ligesom i de fleste andre Smaabyer navnlig paa Grund af dens Storagtighed imod Borgerstanden og dens skærpede Klikkevæsen, ikke saa afholdt, at et godt Ord finder et godt Sted.“

Maler Ernst svarer med en lang Redegørelse paa denne Artikel og slutter saaledes: Realskolen gaar vel nu igen i sin gamle Gænge. Fred hviler over Land og By — ej Verden larmer mer' i vort Humbugsliv, der let gør Menne-sket dorsk og sløvt ligesom for-dum de gamle Romere“.

Efter Krigen i 64, da sorte tunge Skyer trak over Assens, der gennem Tiderne altid havde lidt under Krig og Overfald, er det som Ordet: Hvad udad tabtes skal indad vindes, ogsaa satte Liv i Assens. Selv om Næringslivet led under de ny Tingenes Tilstand, kom der forøget Liv paa andre Omraader. Skolen fik en ny Inspektør, Wiltrup, han var, foruden at være en dygtig Skolemand efter Daidens Maal, en Mand, der gjorde meget for Sangen og Musiklivet i Byen, og hans Virksomhed har kunnet spores helt op i den nyere Tid.

Skolen hører man ikke noget videre om før i 1889, da kommer Spørgsmaalet om Fællesundervisning til Forhandling i Byraadet. Grunden hertil var, at der kun var en Dreng i Realklassen, og Sagfører Jansen foreslog at

lade 6—7 Piger rykke op i Klassen. Men Justilsraad Lindberg holdt paa to, „det vilde ikke være saa rart for den ulykkelige Dreng at faa en Flok Piger derind, men to kan lade sig gøre, med dem kan han hamle op“. — De to vedtoges. — Det var Kønnets Selvforsvar, der her gav sig Udslag endnu saa mange Aar før. Thit Jensen havde rejst sin Krig imod det. — Det gik imidlertid godt med Fællesundervisningen. Omtrent ved samme Tid fik Skolen en ny Inspektør, A. L. P. Nielsen, der først har lagel sin Afsked nu i Jubilæumsaaret efter en lang Arbejdsdag hædret af Kongen med Ridderkorset. Under hans Regimente blev den ny Skolebygning indviet i 1892.

Det er ikke Skolens Historie men enkelte Træk, som ikke bør savnes i Byens Bog“. En Bys Skole har den allerstørste Betydning for en By, da den danner Borgeren og „som Borger saa By“. —

Byens to betydeligste Foreninger.

En anden Ting, der ogsaa griber ind og er med til at danne Borgeren, er Byens Foreninger, og hvad disse sætter i Gang.

En Forening som Assens Haandværker- og Industriforening har nu mange Aar paa Bagen, den stiftedes den 24. November 1853, idet der paa denne

Dag nedsattes et Udvalg bestaaende af Skræder P. Meiborg, Bødder F. C. Jørgensen, Købmand L. T. Holtz og Pottemager D. J. Bekker, til at udarbejde Planer for en Haandværkerforening. — Mandag den 5. December samlede saa 25 Borgere paa „Sofienhøj“ og her stiftedes Foreningen under Navn af Haandværkerforeningen i Assens og med det Formaal: „At fremme ethvert Angiggende, som kan have Interesse for Kommunen i Almindelighed og Haandværkerstanden i Særdeleshed dels ved at skaffe Haandværkerklassen Lejlighed til at træde sammen et Par Dage i Ugen for at udveksle Idéer, hvis Drøftelse kunde være til Nytte for enhver i sit Fag, dels endelig for at frembringe en passende selskabelig Underholdning og Sindets Adspredelse efter Dagens for mange maaske mødefulde Arbejde“.

Det var et omfattende og godt Formaal og en Del af det er gældende endnu, dog er det faldet bort med at udveksle Idéer to Gange ugentlig. — Faar en Mand en god Idé, beholder han den gerne for sig selv. — Meningen var jo at en saadan Forening skulde fremme Sammenholdet indenfor en Bys Haandværkerstand, hvad der ogsaa foreligger Beviser for, at den gjorde. Teknisk Skole og Haandværkerfriboligerne paa Møllevej er saaledes

Milepæle paa Vejen fremad. De fire nævnte Mænd valgtes til Foreningens første Bestyrelse, og Skræder Mejborg blev Foreningens første Formand. Foreningen har sat sig i Spidsen for Afholdelse af store Udstillinger i Assens, saaledes, afholdtes i 1891 og atter 1906 de store og vellykkede Udstillinger. Blandt Trækplastrene sidste Gang var Beck Olsen som Bryderkonge, der kæmpede med en Bryder fra Australien.

I de sidste Aaringer har Foreningen mere dyrket den sidste Del i Programmet, Sindets Adspredelse efter det „mødefulde“ Arbejde. I Flugt med denne Tanke har Foreningen erhvervet sig en Ejendom paa Ostergade og paa 1. Sal indrettet Foreningslokaler. En Ejendommelighed ved Foreningen er, at den gennem mange Aar har været ledet af Lærere, for Tiden er Lærer Albrechtsen Formand, og i en Menneskealder var Skoleinspektør Nielsen Foreningens Formand. Det kunde lyde paa nogen Tilbageholdenhed hos Haandværkerstanden, da det ikke er dygtige Haandværkere, det skorter paa. Side om Side med Haandværkerens Sammenslutning i Forening har den anden Gruppe af Byens Borgere, der betyder saa meget for en Bys Bestaaende — Handelsstanden — ogsaa dannet deres fasttømrede Forening, der

netop i Aar paa Jubilæumsaaaret har fejret sin 50-aarige Fødselsdag.

Assens Handelsforening

stiftedes den 18. Februar 1874 med det Formaal at fremme Handelsstandens og Byens Vel. De gamle Lav var opløste og enhver søgte at bjerge sig, som han bedst kunde. Konkurrencen var Drivkraften og hindrede Sammenholdet om almene Opgaver. Foreningen hæmmede Auktionsvæsenet og hjalp Handelsstanden over Krisen i 70—80erne. Den tog sig af Banespørgsmaalet og arbejdede for bekvemme Togplaner. Disse forskellige Opgaver er steds blevet røgtet af Foreningen til Handelsstandens og derved Byens Tarv. Købmand N. M. Plum var Foreningens Medstifter og dens mangeaarige Formand. Den nuværende Formand, Købmand Kay Munk Plum, er en Søn af Foreningens første Formand. Butikslukningen var et Spørgsmaal, man ogsaa den Gang beskæftigede sig med. I Maj 1887 er der Røster fremme om at lukke om Søndagen Kl. 9 Formiddag. Forhandlingerne trækker ud, og igen i August 1889 opfordrer Joh. A. Neiiendam de Handlende til at lukke senest Kl. 9 Aften de søgne Dage og Kl. 9 Formiddag om Søndagen. Denne Gang blev det Alvor. Det er underligt for Nutidens Handelskærlinge at læse om Lærlin-

genes Arbejdstid i gamle Dage, det vil sige for 40 Aar siden. Da var det et strængt Liv at „gaa til Handelen“, men der blev Købmænd af de Dreng.

Et Omslag

bragte 80-erne paa mange Omraader, og de knappe Tider, der da gik hen over Landet i Før-

reblad „Assens Avis“ og det ny, Venstreblad. Her skal jo ikke skrives politisk Historie, men det skal bemærkes, at Kl. Berntsen var Byen en god Mand i onde og gode Tider, det vil ingen nulevende modsige. Han fik som Byens Rigsdagsmand ofte Lejlighed til at give en Haandsrækning til Byen og til dens Indvaanere.

Færgen „Sønderjylland“ i Assens Havn.

bindelse med en politisk Kamp-tid satte sine Mærker overalt, særlig i de mindre Byer, og det blev ogsaa mærkbart i Assens. Den politiske Strid kom Borger-skabet nær ind paa Livet, idet Klaus Berntsen, der var valgt i Assens den 26. Oktober 1886, straks oprettede „Assens Amts Avis“, og dette førte til, at der blev Fejde mellem det gamle Høj-

I 1888 afholdtes en stor Lands-udstilling i København, og der blev gjort meget for at faa Besøgende fra Provinsen. Ogsaa fra Assens drog der mange til København, idet Haandværker- og Industriforeningen foranstaltede billige Rejser til Udstillingen. At Assens iøvrigt havde noget særligt ud af det, kan ikke forudsættes. Men Udstillingen havde da

den Følge at der samtidig blev afholdt en hygiejnisk Udstilling, og til Fremlæggelse ved denne havde Stif fysikus Frandsen skrevet en Pjece, om de fynske Købstæder i hygiejnisk Hensende, og derved faar vi Besked om Assens paa dette Tidspunkt. Det hedder om Assens By følgende:

Assens ligger ved Lille Bælt paa et Terræn der skraaner jævnt opad, og mod Nord og Syd er omgivet af nogle Smaabakker. Underlaget bestaar af fast Ler i en Tykkelse af flere indtil 6 Al., hvorunder de fleste Steder findes et stærkt vandførende Lag. I Gaderne ved Stranden er Forholdene mindre gode, idet der her er megen opfyldt Grund, ikke al Tid med god Fyld; flere Steder har der i ældre Tid været Damme og Mosehuller saaledes hvor Sygehuset (det gamle) og Fattigaarden ligger. I sanitær Henseende maa Byen saaledes for Størstedelen siges at være heldigt beliggende men der har indtil de sidste Aar saa godt som intet været gjort til Forbedring af Sundhedsforholdene ligesom Administrationen i det hele taget har søgt at bevare det gamle. Først siden Jernbanens Aabning 1883 synes der med denne at være kommen et friskere Pust ind udefra og at være begyndt at røre sig nogen Virksomhed for at følge med Tiden. Assens havde i 1860 3589 Indbyggere, i 1870

3461 og i 1880 3196. saa at der har været en betydelig Tilbagegang, navnlig fra 1870 til 1880. Siden er der kommen en betydelig Fremgang, idet en Tælling i 1886 udviste 3819 Beboere, hvad der væsentligst skyldes Anlægget af Jernbanen, en Sukkerfabrik og et Svineslagteri, der har bragt en Del nye Folk til Byen. I det hele maa det siges, at der hos Arbejdere og andre Smaakaarsfolk viser sig en prise'ig Lyst til propre og hyggelige Boliger, naturligtvis med Undtagelser. De bedre Klasser føre et jævnt Provinskjøbstadsliv uden særlig Energi i Livsforholdene og ogsaa uden særlige Tilbøjeligheder. Befolkningens Velstandsforhold er som i de andre Smaabyer. Byen har et betydeligt Jordtiliggende ca. 1300 Tdr. Land, hvoraf ca. 500 tilhører Kommunen. Landbrug spiller derfor en ikke ringe Rolle hos Beboerne.

Vandforsyningen sker ved 9 offentlige Brønde og iøvrigt ved private; i en Del Brønde langs Stranden er Vandet mindre godt. I Havnen er boret en artesisk Brønd af 70 Fods Dybde til Skibenes Vandforsyning, men Vandet er ikke meget rigeligt.

Afløbsforholdene er paa Grund af Gadernes stærke Fald i det hele ret gunstige. I 1884 paa-begyndtes i Byens største Gade, Østergade en Kloakledning, der

dog ikke er bleven fortsat senere; den udmunder i Havnen.

Renovationen udføres for offentlig Regning og gratis for de af Beboerne, der ønsker det; hidtil har 132 af de ca. 500 Ejendomme benyttet sig heraf. Kommunen betaler Entreprenøren 8 Kr. 40 Øre for hver Ejendom. Gødningen køres ud paa to offentlige Pladser paa Marken, hvor den omstikkes og behandles til Salg; dette er dog endnu ikke paabegyndt. Enkelt Landboere udfører en Del af Renovationen privat, de jordbrugdrivende Borgere benytter selv Renovationen. Dagrenovationen udføres med Møddingerne. Latrinerne er indrettede dels med Zinkspande paa en for Vædske uigennemtrængeligt Gulv, dels med et Skraagulv af samme Materiale som Gulvet, der fører ud til en udenfor Latrinbygningen anbragt Møddinggrube, der skal være læt, enen helt af Beton eller af forsvarligt Murværk i Cement, omgivet med en halv Alen tykt Lerlag og dækket med Laag.

Skolerne ere: en Borger-skole og en Realskole. Borger-skolen er gammel med ret lyse Lokaler paa første Sal, mørkt i Stuen. Der er 9 Klasser med fra 105½-152 Kubikfod Luft pr. Barn og fra 13-16 Kvadratfod Gulvflade. Forholdet mellem Glasfladen i Vinduerne og Gulvfladen er fra 1:14 til 1:24. Realskolen har 5 Klasser med fra 109 til

437 Kubikfod Luft pr. Barn og fra 11 til 43¾ Kvadratfod Gulvflade pr. Barn. Forholdet mellem Glasfladen og Gulvfladen er fra 1:6 til 1:16.

Fattiggaarden har en 2-Etages Bygning til Gaden og en længere Sidebygning til Gaarden. Der er ca. 30 Beboere, dels gamle, svagelige, værdige trængende, dels uværdige. Der er ingen Adskillelse mellem Kjønnene, Mand-folkene spiser sammen, Kvinderne rundt om paa Stuerne. Soveværelserne er tillige Opholdsværelser. Alle Værelser er mørke, skumle, uden Spor af Hygge; især oven paa er alt lidet tiltalende. Skjønt der fra Økonomens Side gjøres, hvad der er muligt i Retning af Renlighed, er Bygningen saa gammel og uheldig indrettet, at Fattiggaarden maa siges at være den sletteste paa hele Fyn, og at der i høj Grad trænges til en ny med mere Plads.

Sygehuset ligger lige op til Fattiggaarden med Facade mod Vest. Den har 2 Etager; Økonomen bor i Stuen, hvor der er et Badeværelse med 2 Badekar, som akkurat kan faa Plads i det lille Rum. 2 Sygeværelser i nederste, 4 i øverste Etage, hvert 1512 Kvadratfod med Plads til 2 Senge. Bygningen er gammel og ikke heldig til Sygehus. Kun en Ventilationsovn findes med Indsugning af Luft fra Gangen; iøvrigt bestaar Ventilationen i en

Klap over Døren ud til Gangen. I Baghuset findes et mørkt Rum som Desinfektionslokale med en Jernovn og nogle Jernstænger til at bære Tøjet.

Som *Karantænesygehus* tjener en Bygning paa et Næs lige overfor Havnen. Beliggenheden er meget uheldig, da der ingen ordentlig Vej er derud, og den, der er, undertiden om Vinteren staar under Vand. Huset er et tidligere Saltkogereri, som blev omdannet; Murene er gennemtrængte med Salt, og Fugtigheden er generende. Der er 2 Sygeværrelser med 2 Senge i hvert og med 2860 og 1936 Kubikfod Rum.

Assens har en *Sygeplejeforening*, der underholder en Sygeplejerske, der benyttes meget af Befolkningen.

Plejebørnene er under Sundhedskommissionens Kontrol.

I 1886 anlagde et Aktieselskab en *Søbadeanstalt* for Damer og Herrer, hvor Borgerskolens Piger mod aarligt Tilskud af Kommunen badede frit 2 Timer hver Eftermiddag. En Anstalt for varme Søbade er paatænkt udført i Aar.

Den gamle *Kirkegaard* er overfyldt og en ny anlagt østen for Byen. Ingen skadelige Virkninger er mærkede fra Kirkegaarden.

En ny *Sundhedsvedtægt* er stadfæstet 21. Oktober 1885.

Naar man erindrer, at det var i 1888 kun 36 Aar siden, at det saa

saadan ud i Assens, saa maa det indrømmes, at meget er forandret paa det korte Aaremaal. Det eneste, der stod igen til vore Dage og i samme Forfatning, var Fattiggaaarden i Ramsherred. Der var næppe gjort Forandringer her, før Fattigudvalget for et Aar siden fik gennemført en gennemgribende Restaurering af Gaarden, saa den afgiver forholdsvis hyggelige Boliger.

Forlystelseslivet.

var i 80erne omtrent som nu. Der var Teater og Koncerter, men det var vanskeligt at samle et stort Publikum til Forestillingerne. En Teaterdirektør ser vi saaledes avertere med, at hver Billet til Forestillingen tillige gav Adgang til Deltagelse i Bortlodning af et stort Maleri til 25 Kr. Man ser saaledes den ene Kunstart række den anden Haanden. Maa ske burde Idéen prøves igen.

Der har ikke været Mangel paa *Koncerter*, at dømme efter en Anmeldelse i Sommeren 88; det hedder herom:

Assens, denne lille By, var i Gaar belejret med 2 Musikkorps. Enhver musikelskende kunde faa noget for Øret. Men der var saa skrækkeligt koldt. I Postgaardens Have, hvor Assens Musik spillede, hvirvlede Vinden omkring saa kold, som var det en Oktober-Aften. Der var heller ikke ret mange Tilhørere.

En større Del foretrak at gaa i Skovpavillonen, hvor Musikken fra Odense spillede. Her kunde man heller ikke være udenfor. Nej; Folk gik ind og forlangte noget at varme sig paa. De flinke Musikere maatte flere Gange spille da capo. Det var nemlig et taknemligt Publikum, der ikke stillede store Fordringer. Naar en Melodi til en eller anden af voræ Fædrelandssange ganske ordinært var spillet igennem, raabte man: da capo. De bekendte Toner vilde man høre igen.

Iøvrigt var det vist nok saa heldigt, om de megel ærede Gæstgivere kunde enes om at dele Koncertunderholdningen imellem hinanden, saaledes at vi fik én ad Gangen. Det er saamænd tilstrækkeligt for Assens Musikerskere.

Denne Jalousi mellem Assens- og Odense-Musikkerne var ikke af ny Dato. Efterretninger fra 1703 vidner om, at Assens ogsaa den Gang ønskede at frigøre sig for Paatrængenhed fra Odense, men med samme Held som senere. Det hedder i Protokollen fra den Tid:

„Assens Indbyggere beklager dem at Odense Stads-Musikant, Henrik Larsen, som tilholder sig at betjene Assens By alene, ikke kan betjene Musikken uden større Bekostning med at føre ham frem og tilbage, da han dog undertiden afbryder sin Tjeneste og dog lader sig dyrt betale, foruden at de in-

gen Instrumentist har i Kirken, hvoraf Ungdommen kunde tilholdes at øve sig thi supplikerer de, at de maatte forskaanes fra denne Odense-Musikant, og at Jacob Jensen, som er født deri Byen og har perfektioneret sig i Musikken, maatte formodes at være Assens Bys og Baag Herreds Musikant, i hvilket Herred Byen ligger.

— Jacob Jensen og hans Fader supplikerer om det samme, da Kirken saa vel som Byen ved børlig skal vorde betjent.“

— Magistraten attesterer Borgerskabets Andragende og ønsker, at de maatte blive bønhørt.

Saa vidt var alt godt og vel, men nu sendes Andragendet fra Kancelliet til Stiftamtmandens Betænkning, og da denne høje Embedsmand erklærede at han i ingen Maade kunde bifalde denne Ansøgning, og endda forundrede sig over, „at Magistraten har formastet sig til at rekommandere den tværtimod Henrik Larsen hafte Privilegium i nogle og 30 Aar, hvortil kom at han om Jacob Jensen havde faaet oplyst, at „han aldrig har lært Professionen eller har ringeste Dygtighed dertil, men er en Fisker og har Hyre“. — Ja, saa kan man jo ikke undre sig over, at Kancelliet resolverede, at „det forbliver ved Henrik Larsens Privilegium“, og at Assens saaledes fremdeles maatte hente Odense-Musi-

kanten til sig, naar større Fæstligheder nødvendiggjorde Anvendelsen af Musik.

I den Tid havde man ikke Grammofoner eller Magna vox, for i saa Tilfælde var Sagen løst uden om baade Magistrat og Stiftamt.

Vi vender tilbage til Tiden kort før Aarhundredets Slutning.

Dommer og Borgmester Feddersen.

Den 8. Marts 1890 tog Justitsraad Lindberg sin Afsked efter at have tabt en Sag ved Højesteret, som han havde anlagt mod Amtsskytteforeningen og dens Formand Kl. Berntsen. Nu opfriskedes igen i Erindringen, at Lindberg var givet Assens for at tugte Byen, fordi Byen havde lavet Opløjer under Politimester Buckwald. Assens blev betragtet

som en oprørsk By, og Justitsraad Lindberg kom fra Slesvig og var Pladsen voksen. — Han afløstes af Overdommer Andersen fra Vestindien, der var mere mild og mindre Bureaukrat end Forgængeren. Ved hans Fratrædelse overtoges Embedet af nuværende Dommer og Borgmester Feddersen, der ikke var Byens første folkevalgte Borgmester, idet Apoteker Strøyberg havde beklædt Posten, men det var sikkert den første Dommer i Landet, der blev folkevalgt Borgmester. Dette siger tilstrækkeligt om Forholdet nu mellem Byens Befolkning og dens Embedsmænd. Det har forandret sig til det bedre.

Hvad der ogsaa medførte Forandringer i Byen var Retsreformen af 1919. Nu skulde Byen ikke have en Herredsfoged, der tillige var Byfoged og Dommer men en Dommer og en Politimester og ud over, hvad der hidtil hørte til Retskredsene blev der tilagt Kredsen fire vestlige Sogne. Den hidtidige Herredsfoged Feddersen, blev udnævnt til Dommer, og Politimesterembedet blev besat med Politimester V. Jensen. Alle, der lever som rettænkende Borgere i vor lille By, vil erkende, er vi er utmærket tjent med disse to Mænd som fører Retsreformen ud i Livet. De mange uprøvede Lovparagrafer blev praktiseret paa en rolig, sikker og human Maade. Det er begge

Mænd, der er besjælet af Iver for at gøre Ret og Skel til alle Sider. Der er næppe en Retskreds i Landet, hvor der hersker bedre Forhold mellem Befolkningen og Øvrigheden.

I det svundne Sekels sidste Tiaar kom det paa Tale, at Byen burde have et Vandværk. D. 29. Febr. 1892 fremsattes Tanken, og Aarsagen var en stærk Tyfusedemil. „Assens Avis“ skrev da med Hensyn til Vandværket: Det er det store økonomiske og hygiejniske Spørgsmaal, der for Tiden staar paa Dagsordenen, eller rettere er sat paa vort velvise Byraads Dagsorden af Sundhedsautoriteterne, der har at vaage over og varetage Borgernes Livs- og Døds-vilkaar, og da det vel maa antages, at Flertallet af Byens Borgere helst vil bevare Livet saa længe som gørligt og gruer for at falde som Offer for en snigende Epidemis hensynsløse Attentat paa vort dyrebare Livs Tilintetgørelse, er det saare naturligt, at vi faar et Vandværk.

Tilsyneladende har man ikke været saa ked af at blive af med Livet, for Sagen kom ikke til Behandling i Byraadet før i Oktober 1901. og den 3. April 1903 vedtoges det, og det kom igang samme Aar den 17. December. Blandt de virksomste for at faa det gennemført var efter Referater fra den Tids Byraadsmøder at

dømme H. M. Beierholm og Direktør A. Mikkelsen.

Men forøvrigt var 1892, da Sagen første Gang rejstes, ikke en Periode, hvor man laa paa den lade Side. I det Aar hejstes Kran-sen paa Friboligerne, man aabnede et nyt Sygehus, vedtog en ny Skolebygning, byggede Borgmesterboligen, saa det kan jo for-

Politimester V. Jensen.

svares. om Byens Raad brugte nogen Tid til Overvejelse, før det gik i Gang med Vandværket.

Vi nærmer os nu Aarhundredeskiftet, og lige paa Heldningen ser vi en Annonce fra Th. Willmann: „Køb dansk Arbejde“ — allerede dette viser, at vi nærmer os Nutiden. — En anden Annonce fra samme Firma giver et underligt Indtryk af den fiminine Del af

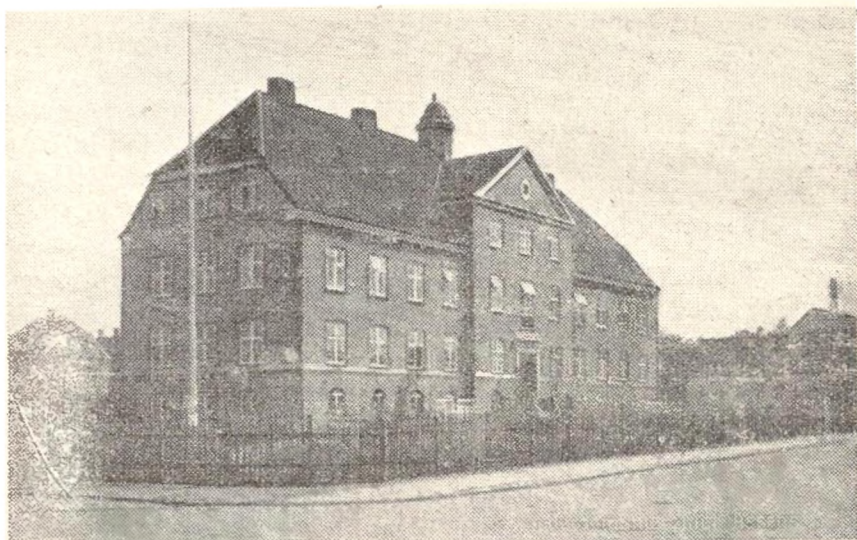
Byens Befolkning. Annoncen lød saaledes:

„De ærede Damer, der til Julen vil sikre sig et af mine udskaarne Pibebrædter, bedes bestille det snarest mulig. Prisen er fra 1 til 8 Kr. Mine udskaarne Arbejder har altid tiltrukket sig det ærede Publikums Opmærksomhed“.

Aarhundrede, og før vi forlader det, maa vi fortælle, at det, der nødvendigvis hører til en By, er et Sted, hvor man kan laane Penge; heller ikke det savnedes i Assens i det sidste Aarhundredes sidste Tiaar.

Af Byens Pengeinstitutioner

er „den store Sparekasse“.

De gamles Hjem.

For ikke at forvanske Historien har jeg forhørt hos Hr. Willmann, om Damerne i Assens den Gang var saa passionerede Piberøgere, at der kunne grundes saadan en mindre Industri — men fik den Oplysning, at Damerne købte ovennævnte Brædter og benyttede dem til Julegaver til Herrerne. Tiden er ændret meget siden da.

Det er svært at slippe det gamle

den ældste af Byens Pengeinstitutioner, der er fra 1852. — Det er en Institution, der nyder ubegrænset Tillid. De tre sidste Dynastier Strøyberg, der har hersket paa Assens Apotek, har til lige behersket Sparekassen. Apoteker Jacob L. Strøyberg stiftede Sparekassen, han afløstes af Sønnen, J. N. H. Strøyberg, baade i Apotek og i Sparekasse, og denne

igen af den nuværende Apoteker *J. V. Strøyberg*, en af Byens klogeste Mænd, der er Formand i Repræsentantskabet med Direktør *Rønning* som administrerende Direktør.

Godt en halv Snes Aar senere oprettedes Spare- og Laanekassen for Haandværkere og Arbejdsklassen i Assens — den 11. Februar 1867. — Sjælen i Bevægelsen var Dyrlæge Emil Nielsen, Bedstefader til den nuværende Olietøjsfabrikant Emil Nielsen. Medstifterne var Bogholder C. Rasmussen og Jernstøber Rasmussen. Sparekassen flytter i Aar ind i sin Ejendom paa Hjørnet af Østergade og Kindhestegade. Blandt Direktørerne staar Lærer *Albrechtsen* som den ledende. En Filial af „Den fynske Landbosparekasse“ udfører stille og bramfri sin Mission og samler Sparepenge sammen for Landboerne og frugtbargør de Skillinger unge Mennesker samler sammen til egne Hjem. Sparekassebestyreren *N. P. Petersen* nyder sine Medmenneskers Tillid i særlig Grad, han er Medlem af baade Byraad og Ligningskommission. For det merkantile Liv i en By er en Bank uundværlig. Pengesendelser gaar der igennem i Form af Check, og Million efter Million passerer Skranken ud og ind.

Den 8. April 1896 stod der at læse i „Assens Amts Avis“: En

Bank er i disse Dage ved at blive startet her i Byen, hvad man vil se af omstaaende Kundgørelse, hvor der indbydes til Tegning af Aktier. Der har alt i flere Aar af og til været Planer oppe om at oprette en saadan Institution her i Assens, men først nu er det blevet til Alvor. Det er forresten mærkeligt, at det er blevet ved at gaa hen, uden at her er blevet gjort alvorligt Forsøg i den Retning, thi her er jo i de sidste 10—15 Aar opstaaet store industrielle Foretagender, ligesom Byen jo i dette Tidsrum er vokset ganske betydeligt. Næsten alle andre Købstæder her i Landet af lignende Størrelse som Assens, har mindst en Bank, og de gaar særdeles godt de allerfleste Steder, hvad ikke er saa underligt, da de bidrager meget til at lette Pengeomsætningen for den lokale Handel og Industri. Vi vil derfor ønske, at de Mænd, der nu har sat sig i Spidsen for Foretagendet, maa faa Held til at sætte det godt i Gang, da det sikkert vil blive til Gavn for Assens By og Omegn. — Disse Ønsker og Forhaabninger er fuldt ud gaaet i Opfyldelse.

Blandt Stifterne var Direktør *A. Mikkelsen*, der den Dag i Dag er med at styre Skuden og gør det sikkert og med fast Haand. Ved hans Side staar den unge, dygtige Bankmand *A. Beierholm*, ung og dog! Han har fejret sit 25 Aars Jubilæum som Bankmand.

Med Meddelelse om, at der i det sidste Aar af Aarhundredet, 28. Marts 1899, fremkom Tilbud fra Ingeniør Hallermann om Anlæg af et Elektricitetsværk, vil vi sige Farvel til det gamle Aar. Det er vedmodigt at skilles fra det; det var et godt Aarhundrede, der begyndte mørkt, men endte godt. I Aarhundredets Gry var en af Assens modige Sønner, Peder Willemoes, med at værgе Danmarks gamle Rede. Hans Fødehjem holdes i Hævd, og Borgerne rejste paa Initiativ af Billedskærer Wilmann hans Mindestøtte paa den smukke, aabne Plads ved Byens Banegaard, saaledes at det første, Byens Gæster faar Øje paa, er Hellen fra Kongedybe!

Det vilde være rimeligt, om man ogsaa rejste et varigt Minde paa et tilgængeligt Sted for andre af Byens navnkundige Sønner, Maleren Dankvart C. M. Drøyer, født 1816, og Billedhugger Jens Adolf Jerichau, der fødtes i Huset Nr. 23 paa Østergade, den 17. April 1816, og Maleren Thorvald Niss, der fødtes i Bellevue d. 7. Maj 1842. Deres Navne har bragt Assens's Navn ud over Landets Grænser. I Mindet om disse Hædersmænd siger vi Farvel til det nittende Aarhundrede.

Aarhundredskiftet

fejredes i Assens med Musik, Klokkeringen og Fakkeltog. Der

var Symbolik i dette Fakkeltog; man havde Grund til at vente, at det ny Aarhundrede vilde bringe Lys over mange Forhold. Det gamle Aarhundrede fulg'es til Graven med fuld Musik, hvad der var god Grund til. Store Omvæltninger var der sket paa saa mange Omraader, ogsaa Assens var gaaet frem i det forløbne Hundredaar, om der end var berøvet Assens et Stykke Opland ved den ulykkelige Krig i 64. Den standse Overfart mærkedes paa Handel og Omsætning. Det var Dønninger af de store Bevægelser Verden over. Den politiske Magt var flyttet bort fra det romanske Folk. Frankrig klyngede sig til Rusland, mens det med Ængstelse saa Tyskland vokse og vokse. England stod som et Verdensrige, men i en lidet ærefuld Krig med Bondefolket i Sydafrika.

Den franske Revolution havde indledet Aarhundrede', og Guldet afløser Stamtræet — og der vaagner ogsaa herhjemme en Følelse af, at noget nyt er ved at bryde frem. I det kgl. Teater spillede et Stykke, hvori en af Personerne siger: „Adelsmændene er Statens Pryd.“ Fra Tilskuerpladsen lyder Malte Conrad Bruns's stærke Røst: „Men Borgerskabet er Statens Styrke“, hilst af et bragende Bifald. Borgerstanden stod alter foran en aaben Dør. Men Byerne gik ind i Kampen mellem Storbefridten og Lønarbejderen. En

Kamp, der har holdt sig siden.

Det Aarhundrede, der sank i Graven, havde bl. a. bragt os det første Dampskib 1812. Gasbelysning 1814. Stenografi 1819. Elektromagnetisme (H. C. Ørsted) 1820 Lokomotiverne 1824, Symaskinen 1827. Magnetelektrisk Maskine 1832. Fosforlændsikkerne 1833 Skibsskruen 1836. Bagladegeværet 1830. Dræning 1838. Fotografier 1839. Støbestaal 1840. Den elektriske Glødelampe 1845. Svømmende Batterier, der udvikles til Paniserskibe, 1854. Den første Sætemaskine 1855. Krupps Støbestaalskanoner 1856. Gasmotoren 1858. Telefonen 1861. Dynamit 1862. Strikkemaskinen og Haandsymaskinen 1867. Fonografen 1877. Det elektriske Lokomotiv 1879. Det røgfrie Krudt 1880. Røntgenstråalen 1896. Traadløs Telegraf 1897 o. s. v. En Række Ting, der for Tanken opruller Billeder af saare stor Betydning, og det er med god Grund, at man vent'er sig en Udvikling, der vil storme af Sted i en Fart, der hører til det, man ikke kan tænke sig.

Hvad der ligger paa denne Side af Aarhundredskiftet, er, skønt der snart er forløbet et kvart Aarhundrede, saa nær inde paa Livet af os, at det er umuligt at behandle det historisk.

Halvfemsernes Opgang holdt sig vel endnu, men nogen stærk Vækst i Assens Forretningsliv

sporede ikke. En Del Fabriksvirksomheder stagnerede, ophørte eller flyttedes til andre Byer, saaledes Haltefabriken, Jernstøberiet og Chokoladefabriken. Skibsbyggeriet stod stille, og Handelen i Byen lod meget tilbage at ønske. Den Opfindelse, som Nielsen, Roskilde, gjorde i 1878, da han lavede Centrifugen til at skille Mælk fra Fløde, blev ikke til Fordel for Byerne. Disse Centrifuger kom til at danne Grundlaget for en omfattende Andelsbevægelse paa flere Omraa'er. Da man først havde set Tanken anvendt med Held paa Mejeriets Omraade, saa fulgte Slagterier med. Indkøbsforeninger. Salgsforeninger o. s. v. Det saa nærmest ud, som der ingen Begrænsning var, men selvfølgelig er der saavel som andre Steder en Begrænsning, og naar den overskrides, hævner det sig. Det ligger udenfor Planen her at stille Hypnothesen om, naar dette er sket. Men Andelstanken gavnede ikke Byens Handelsstand. En anden Ting, der heller ikke er i en Bys Favør, er Elektriciteten som Drivkraft. Saalænge Virksomhederne kræver Damp eller Gas til Drivkraft, saa søger man sammen i Byerne, men saa snart Drivkraften er lige let tilgængelig, hvor Virksomheden er beliggende, saa er den stærke Samling forbi for de mindre Byers Vedkommenhed. De Virksomheder, der da søger Byerne søger de store Byer

for at have et stort lokalt Marked lige ved Døren.

Assens kom derfor ikke med i den stærke Udvikling, som det første Tiaar bragte for mange Byers Velkommende. Man levede, og Byens Forretninger var gode og solide, men de ældre, der kunde huske de lange Rækker af Bændervogne, der stod i Købmandsgaardene i deres unge Dage, de blev noget forsagte i deres

Indsejlingen til Assens. — Trafikken Syd paa standsede. D. F. D. S. Dampere udeblev, et af Byens Aandehuller var tilstoppet. Fiskeriet blev ødelagt af Minespærringen, og det saa graat i graat.

Man kom igennem det, som man kommer gennem alt. Efterhaanden fødte Krigen ogsaa Virksomheder af forskellig Art, og saa her og der kom Hænder i Ar-

Russerflygtninge, der lige er gaaet i Land ved Assens.

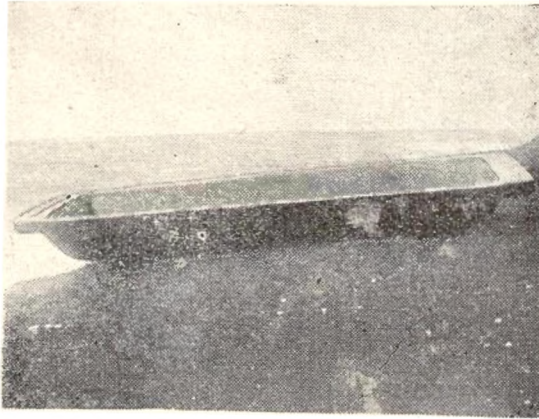
Maade at være paa, og det smittede de yngre. — Der var en, der i den Tid karakteriserede Assens, og sagde det paa den Maade, at man der næsten ikke tør det, man burde turde. — Vovemodet var borte.

Da kom Verdenskrigen, og atter gik det ud over Assens, som det altid har gjort, hvergang der har været Krig. Tyskerne kom en Dag og lagde deres Miner uden for

bejde igen. — En Barmhjertighedsgerning kom Assens til at øve, og den bør medtages her. Efterhaanden som Tyskerne fangede Russerne paa Slagmarken, og det var mange, der blev fanget, saa sendtes de til Fangekolonierne, og da de overbefolkedes, og det tyske Landbrug blev forsømt af Mangel paa Arbejdskraft, saa sendtes de russiske Krigsfanger ud paa Landet til Hjælp. i

Landbruget. En Mængde kom til Sønderjylland, og da disse skikkelige Russere blev kede af at gaa der, og Haabet om at komme tilbage til Fædrelandet stilledes paa en haard Prøve, idet Krigen trak ud Aar efter Aar, saa flygtede disse Fanger over til Fyn. Nu gentog det sig, som var sket for Aartusinder siden: Mennesker kastede sig ud i Bæltet flydende paa Træstammer, sejlene i

lig Tilværelse, efter deres Sigende vidt forskellig fra den, de var vant til i Fangelejrene. Da Krigen saa omsider sluttede, gled disse Fremmede videre, nogle til Fangelejrene vel Hald og Høserød, andre med Damper direkte til Rusland. ind til det urolige Land. og mange af disse Mennesker er gaaet ind til nye Lidelser. men for Assens Handelsland var Russerne gode Kunder.

„Fartøj“. som af Krigsfanger er benyttet til Farten over Bæltet.

Vognfadinger, Dejgruge og lign. primitive „Fartøjer“ og ført af Strømmen og Fartøjet styret med Grene og Skovle flød disse Emigranter ind til Assens og stoppede op der.

Det blev efterhaanden mange, der gæstede Assens ad den Vej, 12—1400 kom der vel efterhaanden. De fik alle en god Modtagelse, blev klædt paa og fik igen Muligheder for en menig

Dette satte Liv i Byen, og der var Opgang at spore, dertil kom den aabnede Forbindelse til det sultende Sønderjylland. Da det blev tilladt, at Sønderjyderne maatte medlage en bestemt Vægt del af Varer fra Danmark, blev der livlig Fart til Assens. Her blev i de sidste Maanedes før og de første efter Fredsslutningen udskibet en Mængde Varer, som besøgende Sønderjyder bragte

med hjem. — Et Held for Byens Handlende var det, at man den Gang havde forstaaende og flinke Toldembedsmænd. Havde man der holdt paa, at alt skulde gaa gennem Havnens gamle Toldbod med Vandflodsmærket paa Mavnen, saa var man aldrig blevet færdig, men Toldforvalter *Gjedsted* tog praktisk paa Tingene.

Toldforvalter *Gjedsted*.

En ny Toldbod af Brædder og Sejldug rejstes læt op til Bolværket, og her gik det hurtigt ved Vægl og ved Undersøgelser. Og forøvrigt vidste Folk, hvad de maatte have med — efter Loven — og Forsæg paa Smugleri var sjældne.

Saa kom Afstemningsdagene, Genforeningen, og det var store

Dage for Assens. Vi laa saa nær ved Skuepladsen, at Solopgangen over det genvundne Land kastede Genskin over Assens. Den gamle Vandvej mellem Sønderjylland og Assens fik igen sin Betydning for Byen.

Fra gammel Tid, d. v. s. fra den Tid, da Sønderjylland endnu var under Tysklands Herredømme, havde der været forhandlet om en Færgeforbindelse mellem Assens og Aaroesund. I August 1900 blev der fra begge Sider Bæltet gjort et Arbejde for at realisere Tanken, men den strandede paa den tyske Side. Da der nu atter var dansk Strandbred paa begge Sider Bæltet, kom Tanken ganske naturligt op igen, og nu kunde den gennemføres. — Her kom Samlingstanken saare smukt frem, ikke alene at man fra begge Sider Bæltet tog Del i Arbejdet for at skaffe Færgen, men alle Befolkningslag var med i Arbejdet. Arbejderen lagde sin Tikrone ved Siden af Købmandens 100-Krone-Seddelt, og Pengeinstitutter og Byraad traadte til, og nu glider Færgen „Sønderjylland“ flere Gange daglig over Bæltet, og for hver Gang knyttes Baandet fastere mellem Vestfyn og Sønderjylland.

Nutidens.

En af de sidste Aars Begivenheder, der huskes, er Kong Chri-

stian X og Dronning Alexandrines Besøg i Assens. — Historien melder om talrige Kongebesøg baade i Middelalderen og senere, men for den nulevende Slægt var Kongebesøg kun noget, den kendte fra Historien. — Da kom der den 19. September 1922 Meddelelse om, at Kongen og Dronningen vilde ankomme til Assens, og en Mængde Mennesker mødte paa Havnen, og med begejstrede Hurraaab modtog man Landets Overhoved. Paa Byraadssalen samlede de kongelige Majestæter med Borgerskabets Repræsentanter, og Kongen udtalte sine gode Ønsker for Byen. Efter en hurtig Visit paa de forskellige Steder, tog Majestæterne Afsked. Det var Graavejr under hele Besøget, og man udtalte fra flere Sider Ønsket om, at Kongeparret vilde gæste Byen igen, naar Solens Guld laa over de røde Tage og det fine grønne Løv i Byens Anlæg dannede Baggrunden for denne Bæltets Perle.

Livet gaar sin Gang, og naar saadanne Festdage er ovre, er den ene Dag lig den anden. Men dog ændres alt og alle, og det bliver Menneskenes egen Sag, om denne Ændring gaar i den rigtige Retning. Vi tror, den har gjort det i de senere Aar. I Østergade staar en Bygning som et Vidnesbyrd om, at Byen er inde i en sund Udvikling, det er

De gamles Hjem.

hvor de gamle Mennesker, efter at have bidraget deres Skærv til Samfundsbygningen, kan søge ind og hvile sig efter Livets Strid. — Ær din Fader og din Moder, at det skal gaa dig vel, og du skal længe leve paa Jorden, er det gamle Lovbud hos Israaliterne, og det er en Forjættelse, der endnu har Gyldighed. Idet vi ærer de Gamle, ærer vi os selv og viser, at Kulturen har fast Fodfæste i Byen vel Bæltet.

Nu er Byen atter vel et Vende punkt, som for en Menneskealders siden. Ruébilerne har forkortet Afstanden ud til Kundekredsen paa Landet.

Allerede i April 1904 har der været ført Forhandlinger i Byraadet om faste Bilruter ud i Oplandet. Et Selskab dannedes og begyndte. Det var for tyve Aar siden: da gik den ikke; men nu er Springet lykkelæs; nu er den Trafikgren over Børnesydommen og et fast Led i Landets Samferdselsmidler.

Byen s'aar selvhjulpen i godt Omfømme og sunde Forhold i alle Brancer, og dens virksomme Beboere har travle Dage. Men naar Aftensolen forgylder Bæltets Bolgetoppe, har de Tid til en Spadseretur ad den idylliske Mariendalsti. Den har Tid til at lytte til Tonerne, naar Assens Orkestret musicerer i Byens velholdte Anlæg, og den har Tid

al pleje de smukke Kolonihaver. Her ligger de saa vidunderlig smukt, at det er en Vederkvælgelse baade for Sjæl og Legeme gennem et Arbejde her at prise Tilværelsen med dens muntre Virksomhed. Da føles Harmonien, som al sundt Liv uvilkaarlig tilstræber. En Sommeraften her med Natfalgens Slag over Molleammen. — En kon-

gelig Belønning for Tidens travle Virke.

Delte er ikke Historieskrivning, men Journalistens Forsøg paa gennem løse Rids at bevare Billedet af en lille hyggelig Bys Liv gennem Tiderne, samlet af Ven-skab til det jævne Folk, som bo og bygge dér. — Det har Mindets Guld i Eje, lad det faa Fremtids gyløne Veje.

